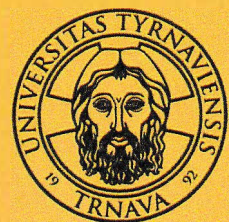

Peter Patyi

ZÁKLADY VEDECKEJ
METÓDY POZNANIA
VO VZŤAHU
K SOCIÁLNEJ PRÁCI

TRNAVA 2024

CENTRUM
RODINNÝCH
ŠTÚDIÍ

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
FAKULTA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE

Recenzenti:

prof. PhDr. Ladislav Vaska, PhD.
Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.

PETER PATYI

**ZÁKLADY VEDECKEJ METÓDY
POZNANIA VO VZŤAHU
K SOCIÁLNEJ PRÁCI**

TRNAVA 2024

© Peter Patyi, 2024

ISBN 978-80-568-0646-3

ISBN online 978-80-568-0650-0

DOI: 10.31262/978-80-568-0650-0/2024

OBSAH

Úvod	6
1 Veda a výskum v štruktúre poznania	9
1.1 Metódy poznávania	9
1.2 Význam a princípy vedeckej metódy	14
1.3 Vedecký výskum a štruktúra vedeckého poznania	17
1.4 Ciele vedeckého skúmania	19
1.5 Funkcie výskumu	22
1.6 Metódy vo vedeckom výskume	24
1.7 Logické postupy myslenia vo vedeckom skúmaní	28
1.8 Vedecká metóda poznania v ucelenom systéme	38
2 Povaha interpretácie a kritické myslenie	44
3 Výskum v prírodných vedách versus výskum v sociálnych vedách	54
3.1 Výskum v sociálnej práci a jeho význam	57
4 Teória vedeckého poznania	67
4.1 Pozitivismus	68
4.2 Falibilizmus	73
4.3 Teória vedeckých revolúcií	77
4.4 Epistemologický anarchizmus	80
5 Etika a vedecká integrita vo výskume sociálnych vied – zodpovedné skúmanie	88
Záver	94
Použitá literatúra	95
Zoznam príkladov	104

ÚVOD

Vo svete, v ktorom sa informácie rýchlo menia a naše chápanie reality sa neustále vyvíja, je kľúčovým faktorom rozumieť základným princípom, na ktorých je postavený proces poznania. V prípade univerzitného vzdelávania je týmto procesom systém vedeckého poznávania. Otázky, ktoré nás vedú k dosiahnutiu pravdivosti, objektivity či správnosti nášho poznávania, sú jadrom vedy a vedeckého výskumu ako jej hlavného nástroja, ktorý využívame na to, aby sme sa k odpovediam na tieto otázky čo najviac približovali.

Táto učebnica je prvou časťou zo série publikácií zameraných na východiská pre výskum v sociálnej práci určených pre študentov a študentky vysokých škôl, študujúcich nielen odbor sociálna práca, ale i príbuzné spoločenskovedné disciplíny. Cieľom publikácie je poskytnúť čitateľom a čitateľkám ucelený prehľad o základoch vedeckého poznania a jeho princípoch, ktoré sú nevyhnutné na posilnenie kritického myslenia v univerzitnom vzdelávaní v oblasti sociálnej práce a pomáhajúcich profesií.

Publikácia obsahuje päť kapitol, v ktorých sa čitatelia a čitateľky v postupných krokoch zoznamujú s komplexnou štruktúrou systému vedeckého poznávania vo vzťahu k sociálnej práci. Autorský text vychádza zo skúseností z pedagogického pôsobenia autora učebnice pri výučbe predmetov zameraných na výskum v sociálnej práci a je orientovaný predovšetkým na primerané objasňovanie popisovaných problémov vo forme adekvátnej pre študentov a študentky vysokoškolského štúdia. Obsah učebnice vychádza tiež z literárnych prameňov poskytujúcich všeobecné základy vedeckej metódy v sociálnych vedách i konkrétne v sociálnej práci. Každá kapitola učebnice však ponúka široký rešerš literatúry vhodnej na ďalšie štúdium popisovaného problému. Väčšina jednotlivých odporúčaných a použitých literárnych prameňov obsahuje na konci každej kapitoly tiež hypertextové prepojenie na konkrétne dielo

v elektronickej podobe (v prípade elektronickej verzie učebnice). Ide o prepojenia, na ktorých sú publikácie dostupné bezplatne, ale i tie, za ktoré je vyžadovaný poplatok v rámci akademických databáz, databáz komerčných poskytovateľov, prípadne štandardných predajcov literatúry. Literatúra použitá pri tvorbe obsahu učebnice je tvorená zo zdrojov zahrňajúcich:

- Učebnice pre vysoké školy a významné učebné texty zaoberajúce sa základmi, metodológiou a popisom výskumu v sociálnych vedách, sociálnej práci a pomáhajúcich profesiách;
- Originálne diela najvýznamnejších autorov a autoriek zaoberajúcich sa teóriou poznania;
- Vedecké monografie obsahujúce výsledky rôznych foriem výskumných projektov;
- Vedecké a odborné štúdie publikované v databázach renomovaných slovenských, českých a zahraničných periodík z oblasti filozofie, sociológie, psychológie, sociálnej práce a príbuzných spoločenských vied.

Úvodná kapitola sa orientuje na vymedzenie základných terminologických východísk využívaných vo vede a štruktúre poznania, ktoré vychádzajú z aktuálneho pojmomologického aparátu všeobecne akceptovaného v akademickej diskusii. Kapitola uzatvára praktický model vedeckej metódy poznania, ktorý môže tvoriť základné východisko na pochopenie jeho uceleného systému v sociálnych vedách. Dôležitou časťou publikácie je i druhá kapitola zameriavajúca svoju pozornosť na dôležitosť interpretácie a kritického myslenia pri dosahovaní vedeckého poznania. V tretej kapitole sa učebnica nevyhýba diskusii o spore medzi výskumom v prírodných a sociálnych vedách. Zároveň upriamuje pozornosť na špecifiká výskumu v sociálnej práci a jeho nezastupiteľnom význame pre túto vednú disciplínu. Predposledná, štvrtá kapitola učebnice približuje vybrané filozofické východiská teórie poznania, ktoré sú nevyhnutnou podmienkou na porozumenie vedy a vedeckého myslenia v sústave poznania. Záverečná kapitola predstavuje jed-

nu v súčasnosti z najdôležitejších oblastí vedeckého poznávania, ktorou je etika a vedecká integrita vo výskume sociálnych vied. Obsah tejto kapitoly okrem elementárnych etických pravidiel pri vedeckom skúmaní nabáda k dodržiavaniu princípov vedeckej metódy poznania a zodpovednému bádaniu.

Súčasťou jednotlivých obsahových častí tejto učebnice je tiež súbor pomocných príkladov, ktorých účelom je priblížiť čitateľom a čitateľkám popisované problémy prostredníctvom ich aplikácie v reálnych výskumných situáciách v oblasti sociálnej práce.

Ak sú čitatelia alebo čitateľky študentmi/študentkami, výskumníkmi/výskumníčkami alebo jednotlivcami so záujmom o lepšie porozumenie vede a vedeckému poznaniu, táto učebnica môže byť zdrojom užitočných informácií potrebných na zdokonaľovanie kritického myslenia, interpretáciu výsledkov výskumov či formovanie vlastných odborných postojov založených na dôkazoch.

Nech je táto publikácia vašim sprievodcom na ceste k hlbšiemu porozumeniu vedeckého poznania a jeho významu pre objavovanie pravdy.

Autor

1 VEDA A VÝSKUM V ŠTRUKTÚRE POZNANIA

V mimoriadne turbulentných prvých dekádach 21. storočia vo vývoji spoločnosti prakticky vo všetkých oblastiach života naberá význam vedy a vedeckého poznania pre ľudstvo čoraz väčšie rozmery. Dostupnosť informácií je prakticky neobmedzená vo všetkých úrovniach spoločenských štruktúr. To, čo bolo ešte v 20. storočí nepredstaviteľné, je dnes bežnou realitou. Človek je pri procese získavania, zdieľania a spracovávaní informácií autonómny a slobodný viac ako kedykoľvek v histórii ľudstva. Nikdy teda nebol k poznaniu tak blízko, ako je to teraz. Čo však znamená, keď spomenieme termín **poznanie**? Čo je veda a aké je to vedecké poznanie? Nasledujúce časti tejto publikácie prinášajú pohľad do štruktúry procesu poznávania. Táto štruktúra má za cieľ objasniť systém poznania v jeho základoch a napomôcť k jeho správne pochopeniu pre zmysluplné využitie v sociálnych vedách s dôrazom na sociálnu prácu.

1.1 Metódy poznávania

Poznanie môžeme definovať ako proces získavania, spracovania, uchovávaní a interpretácie informácií o svete a jeho javoch prostredníctvom zmyslového vnímania, myslenia, učenia a skúmania. Je to schopnosť, ale zároveň i činnosť, ktorá umožňuje ľuďom poznávať a porozumieť prírode, spoločnosti, sebe samým a univerzu ako takému. Proces vedomého poznávania a jeho rozvoj je jedna z vlastností, ktorými sa človek odlišuje od všetkých ostatných živočíšnych druhov na planéte. Z historického hľadiska predstavuje postupný vývoj skúmania sveta, ktorý sa neustále rozširuje a mení.

Túžba po poznaní bola hnacou silou za technologickým a spoločenským pokrokom a stala sa neodmysliteľnou súčasťou pri formovaní súčasnej spoločnosti a kultúry. V dejinách myslenia je preto možné vyčleniť štyri metódy poznania alebo fixácie názorov a presvedčení, ktoré sformuloval americký filozof **Charles Sanders Pierce** (1839 – 1914) vo svojom klasickom diele *The Fixation of Belief* (1877) a na ktorých sa všeobecne zhoduje odborná literatúra (napr. Ferjenčík, 2000; Reichel, 2009; Loučková, 2010; Chráska, 2011; Csámpai, 2013):

Metóda tradície je založená na predstave, že pravdou a skutočnosťou je všetko to, čo platí už nejaký dlhší čas. To, čo je tradíciou v danej spoločnosti a prenáša sa z generácie na generáciu. I napriek objektívnym faktom sa v rámci tejto metódy poznania ľudia držia toho, že to, čo poznajú, je platné. Platí to najmä pri rôznych tradíciách, náboženskom presvedčení a pod.

Metóda autority známa tiež ako „*argumentum ad verecundiam*“, je spôsob získavania poznatkov alebo systému presvedčania na základe vplyvu autority, statusu, renomé alebo postavenia určitej osoby či inštitúcie. V tejto metóde sa dôraz kladie na vierohodnosť a popularitu danej autority, a nie na empirické dôkazy alebo logické argumenty.

Metóda a priori sa spolieha na existujúce znalosti a pravidlá, ktoré sa považujú za isté a nemusia byť overené empiricky. V praxi to znamená, že sa riadime „zdravým rozumom“, a teda že na základe intuície vyvodzujeme závery o samozrejmej správnosti nášho poznania, ktoré je v zhode s naším rozumom a ktorému nemusi predchádzať žiadna skúsenosť. Reichel (2009, s. 11) v tejto súvislosti tak upozorňuje, že táto metóda sa tiež označuje ako metóda intuície. Metóda a priori sa najčastejšie uplatňuje v matematike, kde sa používa na odvodenie matematických pravidiel (2+2 vždy bude 4 – „to dá rozum!“). Pri sociálnych vedách však tento prístup nemusí fungovať.

Poznanie samo osebe ale prináša človeku úžitok len vtedy, ak je cieľavedomé. To znamená, že si je vedomé cieľa, ktorý chce dosiahnuť. Vyššie spomenuté metódy poznávania vychádzajú pre-

dovšetkým z intuitívnych procesov, v ktorých absentuje vedomé sledovanie cieľa ako prostriedku na dosahovanie pokroku alebo rozširovania poznatkov.

Vedomý a organizovaný proces poznávania sveta a javov, prostredníctvom racionálnych a objektívnych metód nazývame **veda**.

Veda je štvrtá metóda poznávania, ktorá sa snaží objasniť prírodné, spoločenské a iné fenomény, objavovať nové poznatky a formulovať vedecké zákony a teórie.

Metóda vedy (alebo vedecká metóda poznania) je založená na logickom myslení, objektívnom pozorovaní a overiteľných dôkazoch. Je to systematický a racionálny prístup k skúmaniu a poznávaniu prírody, sveta a spoločnosti.

Spoločnosť sa prostredníctvom vedeckej metódy poznania snaží minimalizovať vplyv osobných predsudkov a názorov a zameriavať sa na objektívne získavanie poznatkov.

Veda vyjadruje podľa Hendla (2005) základné otázky, ktoré treba nevyhnutne zodpovedať:

- **Ontologické** – *Čo je realita?*
Ontológia sa zaoberá existenčným statusom objektov a javov, ktoré sú predmetom výskumu. Týka sa najmä otázky „ako?“. Teda ako je možné vysvetliť existenciu javov a skutočností a aké sú ich vzťahy k našim poznávacím schopnostiam.
- **Epistemologické (gnoseologické)** – *ako môžeme realitu poznať?*
Epistemológia sa zaoberá skúmaním poznania a spôsobmi, ako je možné získavať istotu, pravdivosť a spoľahlivosť poznatkov. Zaoberá sa otázkami získavania poznania a pravdy a otázkami spôsobov ich ovplyvňovania.
- **Metodologické** – *Aký postup zvoliť na analýzu tejto reality?*
Metodológia sa zaoberá metódami a postupmi, ktoré sa vedecky používajú na získavanie poznania. Týka sa otázok, ako uskutočňovať vedecký výskum, aké nástroje a techniky používať a ako tieto metódy ovplyvňujú spôsob, akým sa dosahuje poznávanie.

- **Rétorické** – *Akým jazykom máme realitu popísať?*
- **Axiologické** – *Aká je rola hodnôt a etiky vo vedeckom poznaní?*

Z historického hľadiska môžeme metódu vedeckého poznania chápať ako postupné získavanie poznatkov o prírode, svete a spoločnosti pomocou vedeckých metód a spôsobov skúmania. Tento proces sa vyvíjal a menil v priebehu storočí a mal zásadný vplyv na spoločenský, kultúrny a technologický rozvoj ľudstva. Vedecké poznanie má korene už v starovekých civilizáciách, ako sú staroveké Grécko a Egypt. Napríklad grécky filozofi Platón a Aristoteles sa zaoberali otázkami o prírode a poznatkoch. Ich filozofické úvahy a metódy ovplyvnili vedecký výskum v ďalšom vývoji ľudstva. V období renesancie sa začali oživovať záujmy o vedecký výskum a experimentovanie. Osobnosti ako Leonardo da Vinci či Galileo Galilei sa začali zaoberať prírodnými zákonmi a pozorovaním vesmíru. Vek osvietenstva priniesol dôraz na rozum, logiku a racionálny prístup k poznaniu sveta. Filozofi ako Descartes a Newton výrazne ovplyvnili vedecký výskum tým, že zdôrazňovali nevyhnutnosť dôkazovej základne a matematických prístupov. V 19. storočí sa už rozvíjali moderné štatistické či experimentálne metódy vedy. Tento rozvoj postupne umožňoval zlepšovať overiteľnosť a spoľahlivosť metód vedeckého poznania. Pre hlbšie štúdium histórie vedy a vedeckého poznania je dostupné množstvo kvalitných literárnych prameňov publikovaných od začiatku 20. storočia (napr. Thorndike, 1923; Kuhn, 1971; Meidenbauer, Asenbaum, 2009; Daston, Most, 2015; Huntington, Williams, 2022)

V 20. storočí sa veda stala špecializovanejšou a rozvetvila sa do mnohých nových disciplín, ako sú genetika, psychológia, sociológia a ďalšie. Súčasná veda má preto mnoho podôb, odborov a špecializovaných disciplín, ktoré svojimi metódami neustále rozširujú ľudské poznanie. K takýmto disciplínam patrí tiež sociálna práca.

Vedecké poznanie je teda výsledkom získavania a organizovania poznatkov o svete prostredníctvom vedeckého výskumu. Je to presný a systematický spôsob skúmania a porozumenia prírodných, spoločenských a iných javov a procesov.

Okrem vedeckého poznania ako takého však existujú i ďalšie jeho úrovne (Csámpai, 2013):

- **Predvedecké poznanie** – je fáza poznávacieho procesu, ktorá predchádza vedeckému skúmaniu a je charakterizovaná neformálnym, intuitívnym a neštandardizovaným spôsobom získavania informácií a poznatkov. Je to prvotná etapa, keď ľudia získavajú informácie na základe svojich zmyslových vnemov, osobných skúseností, dedičných vzorcov a kultúrnych vplyvov. Predvedecké poznanie je neoddeliteľnou súčasťou procesu vedeckého skúmania. Veda sa vyvíja a rozvíja z počiatočných predvedeckých predpokladov, ktoré sú potom podrobené kritickému hodnoteniu, overeniu a testovaniu. Týmto spôsobom vedci postupujú od predvedeckých predstáv k vedeckým teóriám a záverom, ktoré majú pevný základ v overiteľných dôkazoch a vedeckých metódach.
- **Mimovedecké poznanie** – kladie dôraz na hodnotovo orientovanú zložku predmetu poznávania. Označujeme ho za formu poznania, ktorá nie je založená na systematickom a metodickom prístupe, aký je typický pre vedecký výskum. Tento termín sa používa na označenie poznatkov, názorov alebo informácií, ktoré môžu byť akceptované alebo šírené v spoločnosti, ale nemajú vedecké opodstatnenie, neexistujú k nim overené dôkazy. Mimovedecké poznatky často súvisia s osobnými názormi, presvedčeniami alebo skúsenosťami jednotlivcov, bez potreby systematického a objektívneho overovania. Je dôležité rozlišovať medzi vedeckým poznaním, ktoré sa zakladá na dôkazoch a objektivite, a mimovedeckým poznaním, ktoré sa môže zakladať na subjektívnych názoroch, tradíciách alebo napríklad náboženských presvedčeniach.
- **Nevedecké poznanie** – je založené na nepravdivých informáciách. Tieto informácie sa v určitom období mohli považovať za pravdivé, ale neskôr sa mohlo preukázať, že k takýmto poznatkom sa dospelo na základe nesprávneho uvažovania. Z hľadiska poznania takúto nepravdu považujeme za **omyl**. Omyl

je nepravdivé tvrdenie, predstava, presvedčenie alebo chybné porozumenie niečoho, čo je odlišné od skutočnosti alebo pravdy. Je to nesprávne tvrdenie alebo chyba, ktorá môže vzniknúť z rôznych príčin, ako napríklad nedostatok informácií, nesprávna interpretácia dát, zaujatosť, neznalosť alebo chyba v úsudku. **Omyl môže byť nevyhnutnou súčasťou poznávania.** Ak však niekto zámerne skresľuje informácie či vyjadruje nepravdivé závery a uvádza tým spoločnosť do omylu, z takéhoto omylu sa stáva **lož (klamstvo)**. Týmto spôsobom sa úmyselne prezentuje niečo, čo nie je pravdivé, a to s cieľom dosiahnuť určitý úžitok, získať výhodu alebo inak ovplyvniť správanie, postoj alebo rozhodnutie iných ľudí. **Nevedecké poznanie je tak nutné chápať i v jeho etickej rovine.**

1.2 Význam a princípy vedeckej metódy

Vedecká metóda je pre rozvoj poznania zásadná. Jedným z najdôležitejších princípov v metóde vedy je „*objektivita*“. Tento termín veľmi úzko súvisí s termínom „*pravda*“.

Pravda vo vedeckom skúmaní je koncept, ktorý sa týka správnosti a spoľahlivosti výsledkov a tvrdení získaných prostredníctvom objektívneho skúmania.

Vo vedeckom kontexte sa pravda nezameriava na absolútne či vymyslené skutočnosti, ale na získanie najlepších možných dôkazov a interpretácií, ktoré sú podložené empirickými dátami a overiteľnými skúsenosťami. Je ale dôležité si uvedomiť, že vedecké poznatky sú zväčša dočasné a môžu byť aktualizované alebo prehodnotené, keď sa vyskytnú iné dôkazy. Vo vedeckom poznaní ide o objektívne a racionálne hľadanie pravdy prostredníctvom systematického výskumu, ktorý zdôrazňuje dôkazovú základňu a kritické zhodnotenie výsledkov (Fajkus, 2005).

Pravda ako objektívny obraz skutočnosti však môže byť i nemenná a nespochybniteľná bez ohľadu na to, či si to želáme, alebo nie. Ako popisuje Gavora (2010), objektívna realita existuje nezávisle od nás a nášho vnímania.

Príklad 1: Objektívna realita

Keď prší a kvapky vody dopadajú na zem, je objektívna realita. Rovnako ako keď vyhodíme do vzduchu tenisovú loptičku, vieme s istotou povedať, že dopadne späť. Dôvodom je gravitácia.

Ďalším príkladom môže byť voda. Vieme, že voda má určité vlastnosti, ktoré sú nespochybniteľné. Predovšetkým to, že je mokrá. To je realita, ktorú nemožno spochybniť.

Podľa Lehlera (1999) je podmienkou poznania akceptácia skutočnosti, ktorej výsledkom je pravda. Bez ohľadu na náš vlastný úsudok tak objektívnu realitu musíme akceptovať ako nemennú. Gravitácia, rovnako ako vlastnosti vody tu boli dávno predtým, ako sme sa nad týmito prírodnými javmi zamysleli. A zrejme tu budú ešte dlho po tom ako ľudstvo samotné. Sú to prírodné zákonitosti. Z toho dôvodu nie je možné objektívnu pravdu nijako meniť ani upravovať, alebo pretvárať podľa vlastných požiadaviek. Avšak aj tieto prírodné javy musel na začiatku niekto popísať a zamyslieť sa nad nimi. Ak je táto objektívna realita predmetom ľudského poznania a výsledkom vedeckého bádania, potom o nej hovoríme ako o „fakte“. Ako upozorňuje Harrington (2005, s. 34), moderný zmysel výrazu „fakt“ sa vzťahuje na akúkoľvek záležitosť, ktorá je skutočná, určitá a nevyvrátiteľná. Ak by neexistovala túžba človeka po poznaní, zrejme by sme, tieto dnes už nespochybniteľné fakty nikdy nepochopili a nemohli tak ďalej rozvíjať svoje poznatky vedúce k vzniku výdobytkov ľudstva. A je to práve vedecká metóda, ktorá prispela k poznaniu faktov.

V sociálnych vedách je však prijatie objektívnych alebo pravdivých faktov omnoho zložitejšie, keďže sociálna realita i tieto vedy samotné sú produktom ľudskej činnosti, a nie prírodných javov. Zákonitosti ľudskej spoločnosti sa neustále menia. To, čo bolo pravdou pred 100 rokmi, dnes pravdou už byť nemusí. Premennivosť sociálnej reality nedovoľuje, aby sme definovali nemenné fakty o správaní človeka. Spoločenské vedy sa tak primárne zaoberajú ľudským správaním, ktoré je vo všeobecnosti komplexné a dy-

namické. Gracious (2010) v tomto kontexte pripomína, že ľudské správanie nie je možné skúmať v riadených podmienkach, tak ako je to pri prírodných vedách. **Cieľom poznávania pomocou vedeckej metódy v sociálnych vedách je tak snaha čo najviac sa k objektívnym skutočnostiam sociálnej reality priblížiť.** Práve preto je nevyhnutné pri skúmaní sociálnych javov dodržiavať základné princípy vedeckého poznávania, ktorými sú:

- **Empirický prístup** – vedecké poznanie sa zakladá na dôkazoch a faktoch, ktoré sú získané skúmaním reálneho sveta a jeho javov. Sú to merateľné a pozorovateľné údaje, ktoré podporujú vedecké tvrdenia.
- **Objektivita** – vedecké poznanie sa snaží o nezaujatý a nezávislý postoj voči subjektívnym názorom či úsudkom. Výskumníci a výskumníčky sa snažia zachovať objektivitu pri zhromažďovaní, analýze i interpretácii dát.
- **Systematickosť** – vedecké poznanie sa opiera o systematický prístup k skúmaniu a organizácii poznatkov. V takomto procese sa skúma kontext a vzťahy medzi jednotlivými javmi a procesmi.
- **Testovateľnosť** – vedecké tvrdenia a hypotézy sa musia dať testovať a overiť prostredníctvom empirických dôkazov alebo experimentov. Vedecká metóda poznania striktno odmieta neveriteľné tvrdenia.
- **Verifikovateľnosť** – výsledky vedeckého poznania by mali byť verifikovateľné inými výskumníkmi a výskumníčkami či ďalšími výskumnými projektami, aby bolo možné overiť ich platnosť a spoľahlivosť.
- **Progres a korekcia** – vedecké poznanie je dynamické a neustále sa mení. Vedecká komunita pracuje na zlepšovaní, aktualizovaní a oprave poznatkov na základe nových dôkazov a objavov.
- **Otvorenosť a kritické myslenie** – vedecký prístup vyžaduje otvorenosť voči novým perspektívam a kritickému skúmaniu vlastných i cudzích tvrdení. Kritické myslenie a diskusia prispievajú k posilneniu pravdivosti vedeckých poznatkov.

Ako však dosiahnuť dodržanie vyššie uvedených princípov? Vzhľadom na to, že vedecká metóda poznania vychádza zo systematického prístupu ku spracovaniu, rozširovaniu a interpretácii informácií, je nevyhnutné, aby na tento proces využívala konkrétny nástroj. **Nástrojom vedeckej metódy poznania je vedecký výskum.**

1.3 Vedecký výskum a štruktúra vedeckého poznania

Vedecký výskum ako nástroj vedeckej metódy je systematický a objektívny proces skúmania, analyzovania a interpretácie javov a problémov v reálnom svete s cieľom získať nové poznatky, objavy a rozširovať vedomosti.

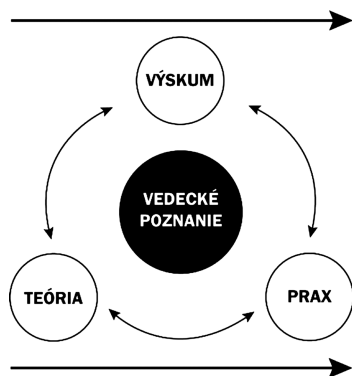
Jeho cieľom je posúvať hranice poznania a prispievať k pochopeniu zákonitostí a princípov, ktoré ovplyvňujú realitu. Zároveň je vedecký výskum dynamický a neustále sa meniaci proces, ktorý si vyžaduje dodržiavanie vyššie spomenutých princípov vedeckého poznávania. Štruktúru vedeckého poznania v kontexte pomáhajúcich profesií môžeme na základe dostupnej odbornej literatúry (napr. Nagel, 1979; Gálik, 2009; Bednáriková, 2013; Csámpai, 2013; Anastas, 2014) definovať v niekoľkých rovinách, ktorých objasnenie je obsahom nasledujúceho textu.

Štruktúrou vedy označujeme organizačný systém alebo rámec, ktorý usporiada vedecké poznatky vo vedeckej metóde poznania. Štruktúru vedy je možné predstaviť si ako cyklus jej jednotlivých komponentov pohybujúci sa vždy smerom vpred. Hlavnými komponentami vedy sú vedecké poznanie ako jadro štruktúry; vedecký výskum, teória a prax ako obežnice jadra. Ide o neoddeliteľné prvky štruktúry vedy, ktoré na seba neustále nadväzujú a chápu sa na rovnakej úrovni, keďže je to uzavretý kolobeh. V zásade nie je možné, aby vedecká metóda poznania existovala bez ktoréhokoľvek z týchto prvkov. Každý z nich však má svoj samostatný definičný rámec.

Teória v kontexte sociálnych vied je súbor konceptov, vzťahov a pravidiel, ktoré sa využívajú na vysvetlenie a pochopenie sociálnych fenoménov. Teórie vo výskume sociálnych vied slúžia ako rámce na interpretáciu, analýzu a porozumenie sociálnych procesov, vzťahov, štruktúr a interakcií. *(Dôkladnejšiemu prehľadu sociálnych teórií a ich uplatneniu vo výskume sociálnej práce sa venujeme v ďalších častiach série publikácií zameraných na východiská pre výskum v sociálnej práci nadväzujúcich na túto učebnicu.)*

Termínom **prax** v štruktúre vedy máme na mysli predovšetkým uplatňovanie profesionálnych zručností, techník, vedomostí a postojov v reálnom prostredí s cieľom dosahovať konkrétny výsledok pri práci s jednotlivcami, rodinami či komunitami. Tento pojem je v tejto publikácii nevyhnutné chápať v kontexte vedy a pomáhajúcich profesií ako špecifických spoločenskovedných disciplín. Termín **prax** v tomto kontexte zahŕňa konkrétne činnosti a postupy, ktoré profesionáli a profesionálky v oblasti pomáhajúcich profesií využívajú na podporu rozvoja subjektov svojich intervencií. V sociálnej práci preto môžeme hovoriť o intervenčnom rozmere v štruktúre vedeckého poznania.

Vzťah medzi teóriou, praxou a výskumom je dôležitým aspektom vedy a spoločenských disciplín. Tieto tri prvky sú prepojené

Obr. 1: Štruktúra vedy v kontexte pomáhajúcich profesií.

Zdroj: vlastné spracovanie

a vzájomne sa ovplyvňujú, čo prispieva k rozvoju poznania a ich uplatneniu v reálnom svete.

Teória a výskum – Teória predstavuje systematické a logické usporiadanie myšlienok, ktoré vysvetľujú určitý jav alebo súbor javov. Výskum je nástrojom, ktorý slúži na testovanie a overovanie teórií a hypotéz. Výskumníci a výskumníčky používajú metódy zberu dát a analytické nástroje na zhromažďovanie empirických informácií, ktoré potom slúžia na podporu alebo vyvrátenie teoretických predpokladov. Výsledky výskumu môžu posilniť, modifikovať alebo nahradiť existujúce teórie.

Prax a teória – Prax je skúsenosť a realizácia konkrétnych činností v reálnom svete. Teória poskytuje rámec na pochopenie a vysvetlenie praxe. Praktické skúsenosti a problémy, ktoré sa vyskytnú pri uplatňovaní teórie, môžu viesť k jej revízii alebo prispieť k rozvoju nových teoretických prístupov. Naopak, teória môže byť inšpiráciou pre prax a poskytnúť usmernenie na efektívne postupy.

Výskum a prax – Výskum má tiež priamy vzťah s praxou. Výskumné zistenia môžu mať významný vplyv na riešenie konkrétnych problémov. Výskum môže poskytnúť empirické podklady a dôkazy, ktoré pomáhajú profesionálom a profesionálkam v praxi pri tvorbe postupov na základe relevantných a objektívnych informácií.

Celkový vzťah medzi teóriou, praxou a výskumom tvorí cyklický proces, v ktorom teória a výskum spoločne ovplyvňujú a rozvíjajú prax, kým prax a výskum podporujú ďalší rozvoj a modifikáciu teórie. Vďaka tomu majú vedecké poznatky možnosť prenikať do reálneho sveta a prinášať pozitívne zmeny a inovácie v rôznych spoločenských a praktických oblastiach.

1.4 Ciele vedeckého skúmania

S ohľadom na dodržiavanie princípov vedeckej metódy v jej vnútornej štruktúre s použitím vedeckého výskumu ako jej hlavného nástroja je nevyhnutné zdefinovať ciele vedeckého skúmania.

Tieto ciele sú základným rámcom na postupné rozširovanie poznania prostredníctvom vedeckého výskumu.

Ferjenčík (2000, s. 14) hovorí o troch základných cieľoch vedeckého poznávania: **popis – predikcia – explanácia**.

Popis a triedenie (deskripcia a klasifikácia) je prvý hlavný cieľ vedeckého skúmania. Vedecký popis znamená dôkladný a objektívny opis skúmaného javu, procesu, objektu alebo udalosti. Jeho cieľom je zachytiť charakteristiky a vlastnosti skúmaného objektu alebo situácie s presnosťou a podrobnosťou tak, aby sme skúmanému objektu či situácii čo najlepšie porozumeli. Presný popis je nevyhnutný na dosiahnutie dôveryhodných výsledkov. Ak vedec či vedkyňa dokáže podrobne a objektívne popísať svoje pozorovania alebo merania, iní vedci a vedkyne (a nielen oni) budú schopní získať rovnaké výsledky a overiť ich. Popis môže byť tiež užitočný na zachytenie zmeny alebo vývoja v skúmanom objekte alebo procese. Rovnako môže slúžiť ako základ ďalšieho štúdia alebo výskumov. Cieľom popisu vo vedeckom skúmaní je teda zachytiť skúmaný jav alebo objekt s maximálnou presnosťou a objektivitou. Dôkladný popis je základom na overenie výsledkov a poskytuje pevný základ na pochopenie a interpretáciu skúmaného fenoménu, klasifikáciu jeho znakov a ich kategorizáciu.

Predikcia ako ďalší cieľ vo vedeckom poznaní predstavuje odhadnutie alebo predpovedanie budúcich udalostí, výsledkov alebo javov na základe existujúcich poznatkov, dôkazov a teoretických modelov. Je to proces, pri ktorom vedci a vedkyne analyzujú a interpretujú získané dáta a zistenia z minulých výskumov, aby mohli vytvoriť hypotézy alebo predpoklady o tom, čo sa stane v budúcnosti. Predikcia vedeckého skúmania sa zakladá na dôkazoch a empirických údajoch. Výskumníci a výskumníčky analyzujú vzťahy medzi premennými a skúmajú príčinné súvislosti, aby lepšie pochopili, akým spôsobom sa javy navzájom ovplyvňujú.

Predikcie môžu mať rôzne formy a závisia od oblasti vedeckého výskumu. Napríklad v oblasti klímy je možné predikovať budúce teploty alebo vzorové zmeny počasia na základe analýzy historických údajov a klimatických modelov. V oblasti medicíny sa pre-

dikcie môžu týkať priebehu ochorení a účinnosti liečebných postupov. Dôležité je, že predikcie vo vedeckom skúmaní sú založené na vedeckých princípoch a overených dôkazoch. Predikcie sú nástrojom, ktorý umožňuje rozvíjať poznatky, identifikovať nové otázky a zlepšovať úroveň poznania.

Explanácia vo vedeckom skúmaní je proces vysvetľovania a interpretácie zistení a výsledkov vedeckého výskumu. Ide o snahu pochopiť a vysvetliť, prečo sa určitý jav, udalosť alebo vzťah stane takým, akým je, a aké sú príčiny a mechanizmy, ktoré s nimi súvisia.

Explanácia sa podobne ako predikcia zakladá na dôkazoch, dátach a empirických údajoch získaných z vedeckých experimentov, pozorovaní alebo štúdií. Vedci a vedkyne analyzujú tieto dáta a vytvárajú teórie a hypotézy, ktoré vysvetľujú pozorované javy a vzťahy. Explanácia vo vedeckom skúmaní nie je len všeobecným popisom, ale skôr hlbším pochopením, prečo sa veci dejú tak, ako sa dejú.

Je možné rozlišovať rôzne typy vedeckých explanácií:

1. **Príčinná explanácia:** Vysvetľuje vzťah príčiny a následku medzi dvoma premennými. Výskumník/výskumníčka sa snaží identifikovať, aké faktory sú zodpovedné za vznik daného javu.
2. **Mechanická explanácia:** Podrobnejšie vysvetlenie fungovania procesov a mechanizmov, ktoré sa týkajú daného javu.
3. **Štatistická explanácia:** Vysvetľuje vzťah medzi premennými pomocou štatistických metód a analýzy dát.
4. **Kauzálna explanácia:** Sústreďuje sa na odhalenie kauzálneho vzťahu, čo znamená, že jedna premenná spôsobuje zmenu v druhej.

Explanácia vo vedeckom skúmaní je mimoriadne dôležitá, pretože umožňuje pochopiť princípy a zákonitosti javov. Zlepšuje úroveň poznania a umožňuje vytvárať teórie, ktoré vedú k novým

objavom a inováciám. Kritické a vyčerpávajúce vysvetlenie konkrétnych javov je základom ďalšieho rozvíjania vedy.

1.5 Funkcie výskumu

Pri formulácii výskumných cieľov je v prípravnej fáze výskumného zámeru nevyhnutné brať do úvahy i funkciu, ktorú má daný výskum plniť. Aj keď funkcie výskumu sú v literatúre popisované skôr v rámci všeobecného poňatia výskumu ako takého, nie je chybou, ak sa určenie funkcie stane prostriedkom alebo pomôckou na bližšiu špecifikáciu pri tvorbe výskumného zámeru. Je totiž dôležité definovať, akú úlohu má plniť výskum, ktorý výskumník alebo výskumníčka navrhuje pri výbere formy výskumnej procedúry. Zužuje sa tým priestor pre prípadné pochybenia pri voľbe metód a techník skúmania. Reichel (2009) hovorí o niekoľkých funkciách výskumu, z ktorých je možné vychádzať.

Vedecká funkcia výskumu spočíva v rozširovaní vedeckých poznatkov a podkladov na racionálny rozvoj poznania. Každý nový výskumný projekt prináša do oblasti poznania a vedy súbor informácií, ktoré sú prínosné v rôznych ohľadoch buď v rovine rozvoja teoretického poznania, či metodických postupov. Rozširovanie databáz vedeckých výskumov pomáha posilňovať vedecké komunity a význam vedeckého poznania pre spoločnosť.

Expertná funkcia výskumu je dôležitá najmä v odborných a špecializovaných oblastiach, kde je nevyhnutná prítomnosť vysokej miery odborného „know-how“ a skúseností. Expertnou funkciou výskumu sa rozumie predovšetkým poskytnutie hodnotných a relevantných informácií, ktoré prispievajú k riešeniu komplexných problémov v konkrétnej odbornej rovine.

Praxeologická funkcia výskumu sa vzťahuje na prínosy výskumu pre oblasť praxe. Táto funkcia kladie dôraz na to, ako sa vedecké poznatky uplatňujú v praxi, ako ovplyvňujú ľudské konanie, spoločenské procesy, kultúrne javy či životné podmienky spoločnosti. Jednou z funkcií vedeckého výskumu je teda nepochybne

tiež prinášať inovácie v prospech spoločnosti s priamym dosahom na jej potreby a požiadavky.

Humanizačná funkcia vedeckého výskumu sa týka záujmu výskumníkov a výskumníčok prispieť k zlepšeniu kvality života v spoločnosti. Ide o etickú a morálnu zodpovednosť výskumníkov a výskumníčok zameriavať sa na ľudské potreby, hodnoty a záujmy, a aplikovať výsledky výskumu na riešenie skutočných problémov a významných otázok v spoločnosti. Humanizačná funkcia výskumu kladie dôraz na človeka, jeho práva, dôstojnosť a ľudské hodnoty. Výskumníci a výskumníčky, ktorí berú do úvahy túto funkciu, majú záujem zistiť, ako výsledky ich práce môžu prispieť k zlepšeniu kvality života ľudí a pomôcť riešiť sociálne, ekonomické, zdravotné, environmentálne a iné problémy, ktoré ovplyvňujú ľudské bytie. Celkovo humanizačná funkcia výskumu posilňuje spoločenský prínos vedy a zdôrazňuje dôležitosť aplikácie výsledkov výskumu na zlepšenie života ľudí a spoločnosti ako celku.

Edukačná funkcia vedie k zvyšovaniu úrovne poznania a vedomostí vo vedeckej komunite, ale aj v širšej spoločnosti. Ide o proces šírenia nových vedeckých objavov, teórií, metodológií a poznatkov, ktoré výskumníci a výskumníčky získali prostredníctvom svojich štúdií a experimentov. Výsledky vedeckého výskumu sú publikované v odborných časopisoch, monografiách a výskumných správach. Týmto spôsobom sa nové poznatky a objavy dostávajú k iným odborníkom a odborníčkam, ktorí sú schopní hodnotiť, diskutovať a ďalej rozvíjať výskum na základe týchto informácií. Výskumníci a výskumníčky tiež svoje výsledky prezentujú na konferenciách, workshopoch a seminároch, čím sa informácie šíria medzi odborníkmi a odborníčkami globálne, a tým umožňujú živú diskusiu a výmenu názorov. Vedecké výskumy sú základom vzdelávania na univerzitách a vysokých školách. Výsledky výskumu sa integrujú do učebných osnov a prednášok, čo umožňuje študentom a študentkám získavať najaktuálnejšie poznatky v danom odbore. Výskumné inštitúcie a univerzity sú tiež miestom, ktoré poskytujú prístup k zariadeniam a technológiám, ktoré umožňujú vykonávať výskum na najvyššej úrovni.

1.6 Metódy vo vedeckom výskume

Na dosahovanie cieľov popísaných v kapitolách vyššie veda využíva ako svoj nástroj **vedecký výskum**. Správne uskutočnený vedecký výskum zaručuje, že poznatky sú podložené dôkazmi, čo je nevyhnutné na vytváranie udržateľného poznania. Čo ale znamená správne uskutočnený vedecký výskum? Je to taký výskum, ktorý sa drží pevne stanovených metód. V tomto zmysle ale vznikajú značné terminologické nejasnosti, keďže sa v odbornej literatúre uvádza niekoľko ekvivalentov pojmu „metóda“. Avšak nie každý znamená to isté.

Metóda predstavuje postupy a princípy, ktorými by sa mali výskumníci a výskumníčky riadiť, aby svoje zistenia mohli považovať za podložené a spoľahlivé (Novotná et al., 2019, s. 17). Tieto postupy a princípy vyplývajú zo zamýšľaného cieľa výskumu. Je to základný rámec a smer, ktorým sa výskum bude uberať na základe svojho cieľa. Ekvivalentom pojmu metóda je v odbornej literatúre pojem „**procedúra**“, ktorá predstavuje typ usporiadania a organizácie výskumu alebo jeho časti, postavený na aplikácii konkrétnej metódy alebo techniky.

Termín metóda je mimoriadne variabilný a nie je možné vymedziť ho jednou ustálenou definíciou. Je to spôsobené i tým, že pojem metóda sa vo výskumnej praxi používa v mnohých prípadoch ako synonymum iných pojmov, prípadne ho výskumníci a výskumníčky používajú v rôznych úrovniach a etapách výskumných projektov. Rovnako výskumníci a výskumníčky často zamieňajú alebo používajú ako synonymá termíny metóda a technika. Tento problém vyplýva predovšetkým z premenlivosti vedeckého jazyka v sociálnych vedách, ktorý je otvorený. Niekedy je napríklad dotazníkový prieskum označovaný ako metóda výskumu, inokedy ako technika zberu údajov. Samotné pomenovanie ale vychádza vždy z viacerých faktorov, ktoré výskumníci a výskumníčky berú pri jeho formulácii do úvahy.

Z vyššie uvedených dôvodov preto pristupujeme v tejto publikácii k terminologickému kompromisu a pojem metóda použí-

vame vo viacerých kontextoch, vždy však s dodržaním jeho základného významu. S ohľadom na cieľ publikácie môžeme teda hovoriť o dvoch základných termínoch vzťahujúcich sa na metódy poznania vo vedeckom výskume. Prvým termínom je „**základná (všeobecná) metóda (alebo procedúra) poznania**“. Základnou metódou poznania vo výskume v sociálnych vedách myslíme predovšetkým všeobecný rámec pre ďalší vývoj výskumného projektu, to znamená – akým spôsobom bude organizovaný výskum v jeho najširšom poňatí. V tomto zmysle treba vychádzať z klasického poňatia metód alebo procedúr preferovaného v sociálnych vedách:

Biografická metóda sa zameriava na štúdium a analýzu životných príbehov, skúseností a histórie jednotlivcov alebo skupín. Táto metóda sa používa na porozumenie a vysvetlenie sociálnych javov a vzťahov prostredníctvom rekonštrukcie a interpretácie dejín a skúseností skúmaných subjektov. Táto metóda sa často používa v histórii, sociológii, antropológii, psychológii, sociálnej práci a iných spoločenských vedách. Pri použití biografickej metódy sa zvyčajne vytvárajú naratívne záznamy životných príbehov účastníkov, ktoré sa následne analyzujú a interpretujú v snahe odhaliť vzorce, tendencie a spoločné znaky medzi rôznymi príbehmi. Biografická metóda má svoje obmedzenia, ako je zložitosť analýzy a interpretácie životných príbehov, čo môže byť náročné na čas a získavanie zdrojov. Avšak pre výskumníkov a výskumníčky, ktorí sa zaujímajú o porozumenie a hodnotenie skúmaných javov z individuálneho a kontextuálneho hľadiska, môže byť táto metóda veľmi hodnotným nástrojom.

Historická metóda výskumu v sociálnych vedách je metódou, ktorá sa zameriava na skúmanie minulých udalostí, procesov a vzťahov, s cieľom porozumieť a interpretovať spoločenské, kultúrne a politické zmeny, ktoré sa odohrávali v minulosti. Táto metóda sa používa najmä v historických disciplínach, sociológii, antropológii, politológii a ďalších spoločenských vedách. Výskumníci a výskumníčky v rámci tejto metódy vychádzajú zo štúdia historických dokumentov, záznamov a archívnych materiálov, ako sú kroniky, listiny, denníky, noviny, fotografie a ďalšie, ktoré poskytujú infor-

mácie o minulých udalostiach a dejinách. Pri použití historickej metódy sa kladie dôraz na kritickú analýzu a hodnotenie zdrojov a ich spoľahlivosti. Historická metóda je užitočná na pochopenie vývoja spoločnosti, kultúry, politiky, ekonomiky a ďalších aspektov ľudskej civilizácie. Avšak môže byť obmedzená dostupnosťou a spoľahlivosťou historických záznamov, čo si vyžaduje veľkú opatrnosť pri interpretácii a analýze.

Porovnávací metóda (komparatívna) sa orientuje na porovnanie a analyzovanie podobností a rozdielov medzi rôznymi skúmanými jednotkami (vlastnosťami, znakmi, premennými). Cieľom tejto metódy je odhaliť spoločné vzorce, tendencie a vplyvy, ako aj pochopiť faktory, ktoré môžu ovplyvňovať sociálne, kultúrne, politické alebo ekonomické javy. Táto metóda umožňuje získať ucelený pohľad na rôzne aspekty spoločnosti. Je pri nej však dôležité dbať na adekvátnosť a relevanciu porovnávaných parametrov.

Štatistická metóda zhromažďuje, analyzuje a interpretuje kvantitatívne dáta s cieľom porozumieť spoločenským javom a vzťahom. Opiera sa o matematické a štatistické techniky na získavanie kvantitatívnych informácií v súvislosti so študovanými javmi. Umožňuje kvantitatívne overenie hypotéz, poskytuje objektívne a presné výsledky a umožňuje porovnanie výsledkov medzi rôznymi štúdiami a populáciami.

Typologická metóda sa často aplikuje v prípravnej fáze výskumu a väčšinou sa prelína s ďalšími vyššie spomenutými metódami (Reichel, 2009, s. 29). Typologická metóda venuje svoju pozornosť klasifikácii a identifikácii kategórií, do ktorých je možné zaradiť študované objekty, skupiny alebo spoločenské javy. Táto metóda sa používa na identifikáciu spoločných charakteristík a vzorcov medzi rôznymi prvkami študovaného súboru a zároveň umožňuje porovnanie a klasifikáciu na základe týchto charakteristík.

Experimentálna metóda výskumu v sociálnych vedách je jednou z najdôkladnejších a najkontrolovanejších výskumných metód, ktorá sa používa na skúmanie vzťahov medzi príčinou a následkom, alebo medzi nezávislými a závislými premennými v kontrolovanom prostredí. Využíva sa najmä v psychológii, sociológii,

ekonómii a iných spoločenských vedách na testovanie hypotéz a odhaľovanie príčinných súvislostí medzi premennými. Experimenty majú výhodu v identifikácii kauzálnych vzťahov, kde sa môže skutočne preukázať, že zmena v nezávislej premennej spôsobuje zmenu v závislej premennej. Preto je experimentálna metóda výhodná pri testovaní príčinných vzťahov a poskytuje vysokú mieru kontroly nad premennými, čo zvyšuje jej validitu. Môže byť však zložitá a nákladná realizovať experimenty v sociálnych vedách, najmä ak sa skúmajú komplexné spoločenské javy. Existujú tiež etické obmedzenia, ktoré treba zvážiť pri vykonávaní sociálnych experimentov s ľuďmi – jednotlivcami či skupinami.

Monografická metóda (alebo metóda prípadovej štúdie) je prístup, ktorý zdôrazňuje hĺbkové a dôkladné štúdium jednotlivých objektov, skupín alebo prípadov. Výskumníci a výskumníčky, využívajúci túto metódu, sa sústreďia na komplexné pochopenie a popis špecifických spoločenských javov alebo situácií prostredníctvom kvalitatívnych prístupov. Zdôrazňuje sa v nej jedinečnosť každého objektu skúmania. Jedným z hlavných prínosov monografickej metódy je schopnosť získať detailné informácie a podrobnosti o konkrétnych situáciách, ktoré môžu byť dôležité pri pochopení kontextu a špecifických aspektov skúmaných objektov. Tento prístup umožňuje výskumníkom a výskumníčkam získať vyčerpávajúce a autentické poznatky, ktoré sa nemusia dosiahnuť kvantitatívnymi metódami. Monografický prístup je najviac relevantný v situáciách, keď sa skúmajú vzácne a špecifické javy, ktoré majú unikátny vplyv alebo význam. Príkladmi môžu byť štúdie o špecifických spoločenstvách, minoritných skupinách alebo výnimočných udalostiach. Monografická metóda je však obmedzená na štúdium konkrétnych prípadov a nie je vhodná na zovšeobecňovanie výsledkov pre väčší celok či populáciu. Preto sa niekedy kombinuje s inými metódami výskumu kvôli komplexnejšej a vyváženejšej analýzy.

Druhým termínom metód označujeme „**metódu zhromažďovania a interpretácie údajov**“, ktorá predstavuje konkrétne techniky a postupy využívané pri realizácii konkrétnych výskumných

projektov, napr. anketa, dotazníkový prieskum, focusová skupina, pozorovanie a podobne. *(Bližšie sa týmito metódami zaoberá publikácia **Metódy zhromažďovania a interpretácie údajov** ako jedna z častí série publikácií, v ktorých sa venujeme východiskám pre výskum v sociálnej práci.)*

Ďalším pojmom vychádzajúcim z koreňa slova metóda je termín **metodológia**. **Metodológia** sa využíva na označenie systematického a teoretického štúdia metód, postupov a princípov, ktoré sa používajú v rámci vedy a výskumu na dosiahnutie vedeckých poznatkov, vykonávanie štúdií a hodnotenie informácií. Je to širší a hlbší koncept ako samotná metóda, pretože zahŕňa štúdium filozofických a teoretických aspektov vedeckého výskumu, ale tiež systematických prístupov k výskumu a analýzy dát. Ako upozorňuje Hendl (2005, in: Reichel, 2009, s. 27), termínom metodológia sa niekedy označuje popis realizácie konkrétnej výskumnej akcie, čo však nie je správne poňatie tohto termínu. V tomto zmysle už treba používať termín metodika.

Metodika na rozdiel od metódy (ktorá zahŕňa všeobecné postupy a princípy vzťahujúce sa na cieľ výskumu) či metodológie (ktorá zahŕňa štúdium celého komplexu metód), predstavuje konkrétny a presný návod na použitie konkrétneho výskumného nástroja. Ide o akýsi zoznam a opis konkrétnych postupov, ktoré sa majú použiť vo vzťahu k výskumnej metóde (napríklad akým spôsobom vyberať respondentov v dotazníkovom prieskume).

1.7 Logické postupy myslenia vo vedeckom skúmaní

Dôležitým aspektom pri vedeckom skúmaní sú myšlienkové operácie, ktoré slúžia na spracovanie informácií, formuláciu hypotéz či vytváranie nových poznatkov. Tieto myšlienkové operácie tvoria základný prvok vedeckého poznania a sú nevyhnutné na systematický a logický prístup k výskumu. Na základe využívania logických postupov sa potom vedecký výskum stáva účinným nástrojom na relevantné získavanie nových poznatkov. Literárne

pramene (napr. Bednáríková, 2013; Halas, 2016; Balogová, Boriščáková, 2021) sa zhodujú pri definovaní a popise najdôležitejších logických postupov. **Medzi základné myšlienkové operácie vo vedeckom výskume tak v zmysle všeobecne prijatých vedeckých metód patria:** *analýza; syntéza; zovšeobecnenie; abstrakcia; konkretizácia; indukcia; dedukcia.*

Analýza – je to proces systematického štúdia a interpretácie dát, faktov, informácií alebo dôkazov, s cieľom získať nové poznatky. Tento proces zahŕňa členenie a interpretáciu údajov, ktoré boli zhromaždené a spracované v rámci vedeckého výskumu. Cieľom analýzy vo vedeckom výskume je objektívne a systematicky porozumieť študovaným javom, identifikovať ich súvislosti a zákonitosti a zároveň priniesť nové poznanie. Vedecká analýza môže zahŕňať rôzne metódy a prístupy v závislosti od študovaného fenoménu a cieľov výskumu. **V zásade je možné sledovať, že obsah termínu analýza do značnej miery reprodukuje klasické poňatie metód a procedúr.** Medzi najbežnejšie formy analýzy tak patria:

- **Kvantitatívna analýza:** V rámci kvantitatívnej analýzy sa štatistické metódy používajú na spracovanie kvantitatívnych dát a odhaľovanie vzťahov a vzorcov medzi premennými.
- **Kvalitatívna analýza:** Zameriava sa na interpretáciu a porozumenie kontextov a komplexných aspektov skúmaných javov prostredníctvom kvalitatívnych údajov.
- **Sekvenčná analýza:** Využíva sa na skúmanie procesov a udalostí, ktoré sa vyvíjajú v čase, a identifikuje ich postupnosť a zmeny.
- **Komparatívna analýza:** Zaoberá sa porovnávaním dát, premenných alebo javov medzi rôznymi skupinami, miestami alebo časovými obdobiami.
- **Obsahová analýza:** Spracováva obsah textových alebo vizuálnych materiálov.
- **Teoretická analýza:** Zameriava sa na porozumenie študovaných javov v rámci existujúcich teoretických konceptov a modelov.

Príklad 2: Analýza vo výskume v sociálnej práci**Analýza faktorov ovplyvňujúcich nerovnosť v prístupe k vzdelaniu detí zo sociálne znevýhodnených rodín**

Vyhľadáme a preštudujeme existujúce štúdie, dáta a relevantnú literatúru o sociálnej nerovnosti v prístupe k vzdelaniu detí zo sociálne znevýhodnených rodín. Sústreďujeme sa na rôzne faktory, ako sú ekonomická situácia rodiny, miesto bydliska či prístup k školským zariadeniam. Analýza by mohla obsahovať kvantitatívne dáta, štatistiky o percentuálnom zastúpení detí z rôznych sociálnych skupín v školách a ich prístup k vzdelávacím programom.

Analýza týchto zdrojov nám umožní identifikovať trendy a vzory vzdelávania detí zo sociálne znevýhodnených rodín. Môžeme skúmať, či sú tieto deti viac ohrozené nedostatočným prístupom ku kvalitnému vzdelaniu a či existujú systémové prekážky, ktoré im bránia v dosahovaní rovnakých vzdelávacích príležitostí ako deti z bohatších rodín. Na základe týchto analýz môžeme dospieť k záverom o rozsahu a závažnosti sociálnej nerovnosti v oblasti vzdelávania a navrhnúť možné opatrenia na jej zmiernenie.

Týmto spôsobom sme v rámci výskumu sociálnej práce uskutočnili analýzu existujúcich dát a literatúry s cieľom získať hlbšie porozumenie sociálnej nerovnosti v prístupe k vzdelaniu detí zo sociálne znevýhodnených rodín.

Syntéza – je opakom analýzy. Je to proces integrácie a kombinovania existujúcich informácií, dát, poznatkov, teórií alebo výsledkov z rôznych zdrojov a štúdií s cieľom dosiahnuť nové zistenia alebo závery. Vedecká syntéza je kritickým aspektom vedeckého výskumu, pretože umožňuje výskumníkovi a výskumníčkam prekonať medzeru medzi rôznymi štúdiami a zisteniami a prispieva k rozvoju poznania v konkrétnej vednej oblasti. Vedecké syntézy môžu byť vytvorené v podobe metaanalýz, literárnych prehľadov, súhrnných článkov alebo knižných publikácií, ktoré zhrňajú a sumarizujú exis-

tujúce poznatky a ponúkajú nový pohľad na študovaný fenomén. Ako však upozorňujú Balogová a Boriščáková (2021, s. 11) analýza a syntéza sa navzájom podmieňujú a nemôžu prebiehať samostatne.

Príklad 3: Syntéza vo výskume v sociálnej práci

Syntéza rôznych prístupov k riešeniu problematiky bezdomovectva a návrh komplexného programu podpory pre ľudí bez domova

Po dôkladnej analýze existujúcich štúdií, programov a intervencií týkajúcich sa bezdomovectva sme identifikovali viaceré prístupy k riešeniu tohto problému. Niektoré z nich sa zameriavajú na krátkodobú pomoc, ako je poskytovanie ubytovania (nocľaháreň) a stravy, kým iné sa snažia o dlhodobšie riešenia zahŕňajúce odbornú rehabilitáciu a návrat do spoločnosti.

Syntetizujeme tieto prístupy do komplexného programu podpory pre ľudí bez domova. Navrhujeme, že daný program by mal zahŕňať kombináciu krátkodobej pomoci na zabezpečenie základných potrieb a dlhodobej odbornej podpory na získanie zručností a návrat do zamestnania. Zameriame sa na poskytovanie vzdelávania, sociálnej a psychologickkej podpory, zručností a mentorstva, aby sme pomohli ľuďom bez domova získať stabilitu a nezávislosť.

Takto sme v rámci výskumu sociálnej práce syntetizovali rôzne prístupy a návrhy na riešenie problematiky bezdomovectva do jedného komplexného programu, ktorý môže efektívne zmierniť tento problém.

Zovšeobecnenie – predstavuje postup, ktorým sa výsledky štúdie alebo pozorovania aplikujú na širšiu populáciu alebo celkový rámec poznania. Zovšeobecnenie umožňuje rozšíriť platnosť a význam získaných poznatkov na celú skupinu, spoločenstvo alebo oblasť, ktorá je objektom záujmu.

Príklad 4: Zovšeobecnenie vo výskume v sociálnej práci

Účinky programov zamestnanosti na dlhodobú integráciu nezamestnaných osôb v pracovnom trhu

***Konkrétny prípad:** Počas analýzy údajov sme zistili, že osoby, ktoré absolvovali intenzívny program zamestnanosti zameraný na rozvoj pracovných zručností a sociálnych kompetencií, mali výrazne vyššiu pravdepodobnosť nájsť si stále zamestnanie po ukončení programu.*

***Zovšeobecnenie:** Na základe analýzy viacerých prípadov môžeme zovšeobecniť, že programy zamestnanosti, ktoré kombinujú rozvoj pracovných zručností so sociálnou podporou môžu zvýšiť úspech pri dlhodobom návrate nezamestnaných osôb na pracovný trh.*

Toto zovšeobecnenie nám umožňuje vyvodiť závery o efektívnosti rôznych typov programov zamestnanosti a ich vplyve na dlhodobú pracovnú integráciu. Na základe tohto zovšeobecnenia môžu byť navrhované a optimalizované programy zamestnanosti, ktoré budú lepšie zohľadňovať potreby a schopnosti nezamestnaných osôb.

Abstrakcia – je dôležitým pojmom nielen vo vedeckom výskume, ale aj v rôznych oblastiach myslenia a tvorivosti. Vedecká abstrakcia je proces, ktorým sa zjednodušujú a oddeľujú podstatné aspekty skúmaného javu alebo problému od irelevantných detailov, čím sa vytvára všeobecný model poznania, koncept alebo teória.

Príklad 5: Abstrakcia vo výskume v sociálnej práci

Hodnotenie efektívnosti nízkoprahových centier pre mládež v rámci prevencie rizikového správania

***Konkrétny prípad:** Pri analýze dát sme identifikovali opakované vzo-*

ry zlepšenia školských výsledkov u mladistvých, ktorí pravidelne navštevovali nízkoprahové centrá. Tieto vzory sa prejavili v dlhodobom zlepšení postojov k vzdelávaniu a znížení frekvencie rizikového správania.

Abstrakcia: *Na základe viacerých konkrétnych prípadov sme abstrahovali, že nízkoprahové centrá môžu pozitívne ovplyvňovať vzdelávací a sociálny vývoj mládeže prostredníctvom aktívnych programov a podpory.*

V tejto abstrakcii sa zaoberáme zovšeobecnením zistení z jednotlivých prípadov a odhaľujeme širší trend alebo vzorce, ktoré majú význam pre efektívnosť nízkoprahových centier vo všeobecnosti. Týmto spôsobom môžeme odvodiť usmernenia pre ďalšie rozvojové a intervenčné aktivity v oblasti práce s mládežou.

Konkretizácia – je potom protikladom abstrakcie, keď ide o prechod od všeobecných konceptov, teórií alebo modelov s cieľom aplikovať ich na konkrétne situácie, javy alebo objekty v reálnom svete. Tento proces umožňuje prepojiť abstraktné poznatky so skutočnými situáciami a overiť ich relevanciu v konkrétnom kontexte. Konkretizácia a abstrakcia sa vzájomne dopĺňajú. Kým abstrakcia pomáha získavať všeobecné poznatky, konkretizácia umožňuje ich aplikáciu a overiteľnosť.

Príklad 6: Konkretizácia vo výskume v sociálnej práci

Účinnosť programu mentorovania pre mladých ľudí zo znevýhodneného prostredia

Konkrétny prípad: *V rámci nášho výskumu sme napríklad sledovali dve skupiny mladých ľudí – jednu skupinu, ktorá bola súčasťou programu mentorovania, a druhú skupinu, ktorá nebola zapojená do žiadneho mentorského programu. Na základe porovnania výsledkov sme zistili, že mladí ľudia, ktorí mali mentorov, preukázali výrazne zlepšenú školskú dochádzku, zvýšené sebavedomie a lepšiu orientáciu vo vlastnom živote.*

Konkretizácia: *Skúmame konkrétne dve skupiny mladých ľudí a ich skúsenosti s mentorovaním. Venujeme sa individuálnym príbehom a zmenám, ktoré sa udiali v ich životoch počas a po mentorovaní. Týmto spôsobom prinášame detailný pohľad na to, ako môže konkrétny program ovplyvniť životy mladých ľudí a prispieť k ich osobnému a sociálnemu rozvoju.*

Indukcia – (od konkrétneho k všeobecnému) je logickým postupom vedeckého myslenia, ktorý sa využíva na odvodzovanie všeobecných záverov alebo zákonností z konkrétnych zistení, pozorovaní alebo skúseností. Indukcia má vo vedeckom výskume významnú úlohu pri generovaní nových teórií a všeobecných pravidiel, pretože sa opiera o empirické dáta

Príklad 7: Indukcia vo výskume v sociálnej práci

Závislosť mladých ľudí na digitálnych zariadeniach a jej vplyv na sociálnu interakciu

Indukcia: *Výskum realizujeme prostredníctvom otvorených otázok a nezáväzných rozhovorov s mladými ľuďmi. Postupne zhromažďujeme dáta o tom, ako často a prečo používajú digitálne zariadenia, aké aplikácie preferujú a aké sú ich skúsenosti so sociálnou interakciou. Na základe týchto konkrétnych zistení postupne identifikujeme vzory a trendy, ktoré nás následne vedú k formulácii všeobecných zistení o vzťahu medzi digitálnymi zariadeniami a sociálnou interakciou mladých ľudí.*

Výsledok: *Na základe indukcie sme zistili, že mladí ľudia používajú digitálne zariadenia častejšie na udržiavanie spojenia so svojimi priateľmi a rodinou, no zároveň to môže obmedzovať ich osobnú interakciu vo fyzickom svete. Tieto výsledky nás následne inšpirovali k navrhnutiu projektu na podporu zdravého digitálneho správania medzi mladými ľuďmi a posilnenie osobnej sociálnej interakcie.*

Dedukcia – (od všeobecného ku konkrétnemu) je opakom indukcie. Deduktívny postup odvodzuje závery zo všeobecných pravidiel alebo teórií. Dedukcia začína všeobecnými predpokladmi, ktoré sú prijaté ako pravdivé a platné. Na základe týchto všeobecných predpokladov sa využívajú logické kroky na odvodenie špecifických (konkrétnych) záverov.

Príklad 8: Dedukcia vo výskume v sociálnej práci

Vplyv programov podpory na zlepšenie pohody seniorov v zariadeniach pre seniorov

***Dedukcia:** Na základe teórie o psychologických prínosoch sociálnych aktivít a podpory v starobe môžeme navrhnúť hypotézu, že seniori, ktorí sa zúčastňujú na rôznych programoch podpory v zariadeniach pre seniorov, budú mať zlepšenú kvalitu života. Táto hypotéza je odvodená zo všeobecných pozorovaní o význame sociálneho kontaktu a podpory pre seniorov. Môžeme teda navrhnúť kombinovanú kvantitatívno-kvalitatívnu štúdiu. Kvantitatívna časť zahŕňa zhromažďovanie dát o účasti seniorov na rôznych programoch podpory a ich kvality života, napríklad dotazníkmi. Kvalitatívna časť sa skladá z rozhovorov so seniormi, ktorí sa zúčastňujú na týchto programoch, aby sme hlbšie pochopili, ako programy ovplyvňujú ich pohodu a životnú spokojnosť.*

***Výsledok:** Na základe analýzy kvantitatívnych dát sme zistili pozitívny vzťah medzi účasťou na programoch podpory a zlepšením pohody seniorov. Kvalitatívne rozhovory potvrdili tieto výsledky a zároveň poskytli hlbší pohľad na to, ako konkrétne tieto programy ovplyvňujú ich emocionálny stav a sociálnu interakciu. Tieto zistenia môžu byť dôležité pre navrhovanie a implementáciu programov podpory pre seniorov.*

Príklady komplexného využitia základných myšlienkových operácií vo výskume v sociálnej práci:

Príklad 9: Sociálna inklúzia osôb so zdravotným znevýhodnením

- **Analýza:** Začneme analýzou súčasného stavu inklúzie osôb so zdravotným znevýhodnením v spoločnosti. Identifikujeme existujúce programy, zariadenia a politiky týkajúce sa tejto skupiny v zmysle konkrétneho teoretického prístupu.
- **Syntéza:** Získané informácie spracujeme do štruktúry, ktorá zahŕňa faktory ovplyvňujúce inklúziu osôb so zdravotným znevýhodnením a možné spôsoby, ako by sa mohli zlepšiť.
- **Zovšeobecnenie:** Na základe syntézy dospejeme k zovšeobecnenej záverečnej téze: *Ludia so zdravotným znevýhodnením potrebujú komplexný prístup k inklúzii, ktorý zahŕňa nielen fyzický prístup, ale aj sociálne a psychologické aspekty.*
- **Abstrakcia:** Abstrahujeme hlavné komponenty inklúzie vrátane prístupu k sociálnym službám, vzdelávaniu, zamestnaniu, zdravotnej starostlivosti a spoločenským aktivitám.
- **Konkretizácia:** Vyberieme konkrétne príklady úspešných projektov alebo iniciatív, ktoré prispievajú k sociálnej inklúzii osôb so zdravotným znevýhodnením, napríklad vzdelávacie programy alebo inklúzívne pracovné miesta.
- **Indukcia:** Na základe konkrétnych príkladov identifikujeme spoločné charakteristiky úspešných iniciatív.
- **Dedukcia:** Aplikujeme zistenia na širší kontext. Napríklad, dedukujeme, že inklúzia by mala byť integrovaná do všetkých oblastí spoločnosti a mala by byť základným princípom rovnakých príležitostí.

Príklad 10: Rodové aspekty domáceho násillia a vplyv sociálnej podpory na obeť

- **Analýza:** Začneme analýzou pôvodných štúdií a výskumov, ktoré

sa zameriavajú na rodové rozdiely v dynamike domáceho násillia. Skúmame aj výskumy o vplyve sociálnej podpory na obe domáceho násillia.

- **Syntéza:** Vytvoríme syntézu zistení z rôznych štúdií a identifikujeme napr. rodové vzory v prejavoch domáceho násillia, ako aj vplyv rôznych foriem sociálnej podpory na obe.
- **Zovšeobecnenie:** Na základe analýzy a syntézy vypracujeme zovšeobecňujúcu tézu: Rodové faktory ovplyvňujú dynamiku domáceho násillia a sociálna podpora môže zohrávať kľúčovú úlohu pri ochrane obetí.
- **Abstrakcia:** Abstrahujeme hlavné koncepty, ako je genderová nerovnováha v rodinných vzťahoch a vplyv sociálnej podpory na zníženie násillných situácií.
- **Konkretizácia:** Vyberieme konkrétne prípady obetí domáceho násillia a analyzujeme, ako rodové faktory ovplyvňujú ich skúsenosti a ako sociálna podpora môže zmeniť ich situáciu.
- **Indukcia:** Na základe konkrétnych prípadov a skúmania zistíme, že ženy môžu byť častejšie obeťami domáceho násillia, a identifikujeme spôsoby, ako sa sociálna podpora prejavila na zlepšenie ich situácie.
- **Dedukcia:** Použijeme zistenia z výskumu na vytvorenie odporúčaní pre orgány úradu práce sociálnych vecí a rodiny či tvorbu politik, ktoré podporia rodovú rovnosť a poskytnú dostatočnú sociálnu podporu pre obe domáceho násillia.

Príklad 11: Vplyv sociálnej interakcie na kvalitu života seniorov v zariadeniach sociálnych služieb

- **Analýza:** Analyzujeme existujúce štúdie a prieskumy, ktoré sa zaoberajú kvalitou života seniorov v zariadeniach sociálnych služieb a významom sociálnej interakcie.
- **Syntéza:** Zhrnieme zistenia z rôznych výskumov a identifikujeme faktory, ktoré ovplyvňujú kvalitu života seniorov v domovoch dôchodcov a to, akým spôsobom sociálna interakcia môže prispieť k ich celkovej kvalite života.

- **Zovšeobecnenie:** Vypracujeme zovšeobecňujúcu tézu: *Sociálna interakcia má významný vplyv na kvalitu života seniorov v zariadeniach sociálnych služieb a môže pozitívne ovplyvniť ich duševné a fyzické zdravie.*
- **Abstrakcia:** *Abstrahujeme hlavné pojmy, ako je kvalita života seniorov, sociálna interakcia.*
- **Konkretizácia:** *Vyberieme konkrétne príklady zo života seniorov v zariadeniach sociálnych služieb ktoré ukazujú, ako sociálna interakcia ovplyvňuje ich náladu, spokojnosť či zmysel života.*
- **Indukcia:** *Na základe konkrétnych príkladov zistíme, že pravidelná sociálna interakcia a aktivity môžu zlepšiť psychické a fyzické zdravie seniorov a prispieť k ich celkovej kvalite života.*
- **Dedukcia:** *Použijeme zistenia z výskumu na vytvorenie odporúčaní na zlepšenie starostlivosti o seniorov v zariadeniach sociálnych služieb, zahrňujúce podporu pre sociálnu interakciu a aktivity.*

1.8 Vedecká metóda poznania v ucelenom systéme

Pochopenie systému vedeckej metódy poznania ako komplexného celku je základným východiskom realizácie objektívneho procesu poznania. Obr. 2 znázorňuje vedeckú metódu poznania v štruktúre, ktorá môže byť základom procesu tvorby poznania vo forme, či už kvalifikačnej práce, alebo akéhokoľvek výskumného projektu zameraného na skúmanie sociálnych fenoménov.

Ako teda pristupovať k vedeckému poznávaniu v praxi jednotlivých krokov a procesov, aby sme sa čo najviac priblížili ku korektnému výsledku? Nasledujúce zhrnutie demonštruje optimálny proces a jednotlivé kroky na dosiahnutie objektívneho vedeckého poznania:

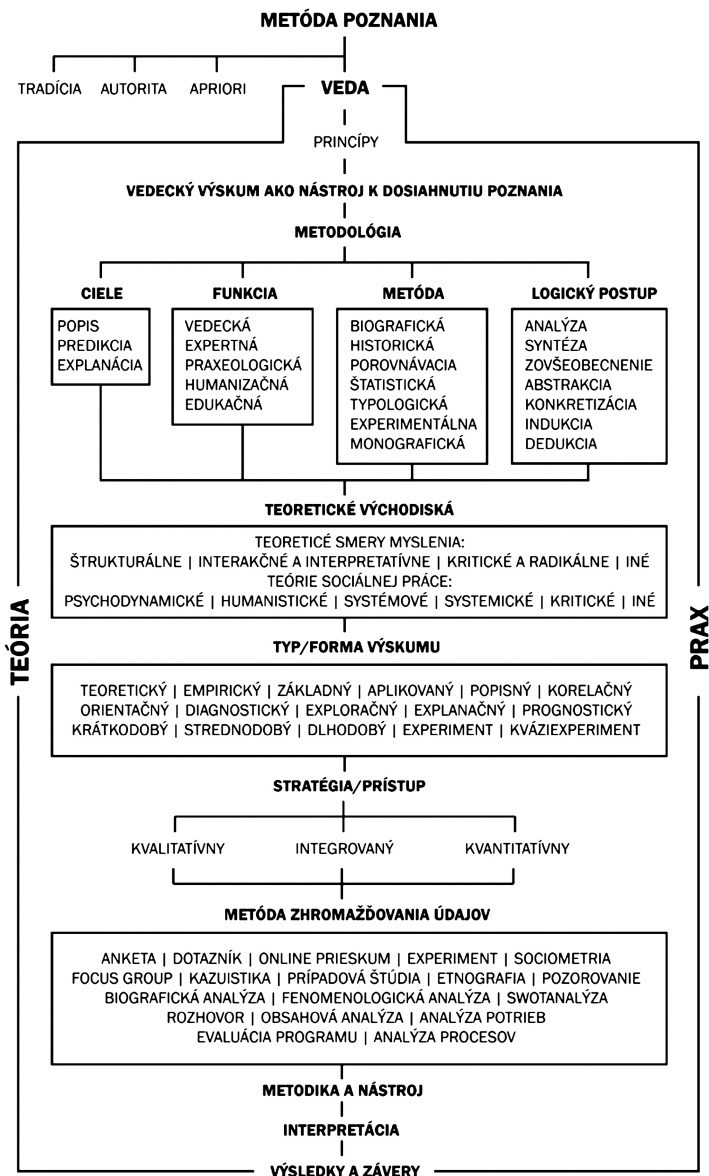
1. Keď si vyberieme metódu vedy, ktorú chceme použiť na rozširovanie nášho poznania, je nevyhnutné uvedomiť si jej **základné princípy**. (Kapitola 1.2)

2. Pre dodržanie princípov vedeckej metódy poznania treba využiť nástroj vedy, ktorým je *vedecký výskum*. (Kapitola 1.3)
3. V momente, ako začneme využívať na rozširovanie poznania vedecký výskum, máme k dispozícii ucelenú *metodológiu*, ktorá zabezpečí korektný proces poznávania.
4. Prvým krokom, nevyhnutným na začatie nášho bádania je určiť *cieľ* skúmania:
  - *Čo má byť výsledkom skúmania* (napr. popis, predikcia, explánácia...)? (Kapitola 1.4)
5. Ďalšiu otázku, ktorú si treba položiť:
  - *Akú funkciu majú výsledky nášho poznania plniť* (napr. vedeckú, expertnú, praxeologickú...)? (Kapitola 1.5)
6. *Ako bude naše skúmanie organizované?* A teda aká je základná *metóda* nášho skúmania (napr. monografická, porovnávacía, štatistická...)? (Kapitola 1.6)
7. *Aké myšlienkové operácie využijeme pri procese poznávania* (napr. analýza, syntéza, dedukcia...)? (Kapitola 1.7)

Nasledujúce body sú obsahom ďalších vysokoškolských učebníc, ktoré priamo nadväzujú na obsah tejto publikácie

8. V momente, keď má výskumník alebo výskumníčka ujasnené základné otázky, je namieste zamyslieť sa nad tým, aké je ich myšlienkové východisko či rámec myslenia (*teoretické východisko*), na základe ktorého chceme poznávanie uskutočňovať. (Např. funkcionalizmus, feminizmus, ekosociálny prístup v zmysle smerov teoretického myslenia v sociálnych vedách; alebo psychodynamický prístup, humanistický, systémový a iné prístupy v zmysle teórií sociálnej práce.)

9. Po ujasnení našich myšlienkových rámcov a s ohľadom na ne je ďalším krokom definovať účel nášho skúmania, a teda *typ/formu výskumu*, pomocou ktorého sa priblížime k nášmu poznaniu. (Např. teoretický výskum, empirický, základný, aplikovaný...)
10. Ďalšou dôležitou otázkou v procese vedeckého poznania je to, aký typ údajov chceme skúmať. Preto je dôležité zvoliť *stratégiu/prístup*, ktorá dané typy údajov reflektuje. (Např. kvalitatívny prístup, integrovaný alebo kvantitatívny.)
11. Po vymedzení stratégie/prístupu určeného na ďalší proces skúmania treba v zmysle použitej stratégie zvoliť vhodný postup alebo *metódu zhromažďovania údajov*. (Např. dotazník, rozhovor, fenomenologická analýza...) Tieto údaje sú nevyhnutným predpokladom na dosiahnutie nového poznania.
12. Súčasťou komplexného procesu vedeckého poznania je tiež konkrétna *metodika*, ktorá v sebe zahŕňa konkrétne spôsoby a kroky na uskutočňovanie jednotlivých procesov. Ide o detailný návod ako zrealizovať konkrétnu výskumnú stratégiu prostredníctvom konkrétnej metódy zhromažďovania údajov (súčasťou metodiky je tiež např. spôsob výberu respondentov, výber výskumného nástroja, spôsob vyhodnocovania dát a pod.).
13. Ak výskumník alebo výskumníčka dospeje v procese poznávania pri korektnom dodržaní princípov metódy vedy až do tohto bodu, znamená to, že sa v tomto momente otvára priestor na *interpretáciu* nových informácií a zistení. (Kapitola 2)
14. **Výsledok** – Po zvládnutí všetkých krokov celého procesu výskumník/výskumníčka získava nové *vedecké poznanie*, ktorého výsledkom je uplatňovanie jeho záverov na každej úrovni v štruktúre vedy (prax, teória, výskum).

Obr. 2: Metóda vedy v ucelenom systéme. Zdroj: vlastné spracovanie

Kontrolné otázky k 1. kapitole:

1. Charakterizujte vedeckú metódu poznania
2. Aké sú základné princípy vedeckého poznávania?
3. Čo rozumieme pod pojmom pravda vo vedeckom skúmaní?
4. Vysvetlite rozdiel medzi metodológiou, metódou a metodikou.
5. Uveďte príklad komplexného využitia základných logických operácií vo výskume sociálnej práce.

Dostupná referenčná literatúra odporúčaná na ďalšie štúdium:

- ANASTAS, J. W. 2014. The Science of Social Work and Its Relationship to Social Work Practice. In: *Research on Social Work Practice*. 24(5), 571 – 580. DOI: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049731513511335>
- BALOGOVÁ, B., BORIŠČÁKOVÁ, M. 2021. *Prolegoména kvantitatívneho výskumu v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta. 124 s. ISBN 978-80-555-2799-4.
- BEDNÁRIKOVÁ, M. 2013. *Úvod do metodológie vied*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 95 s. ISBN 978-80-8082-620-8. Dostupné online: https://ff.truni.sk/sites/default/files/publikacie/behttps://ff.truni.sk/sites/default/files/publikacie/bednarikova_uvod_do_metodologie_vied.pdf
- BHATTACHERJEE, A. 2012. *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. Tampa: University of South Florida. 150 s. ISBN 978-1475146127
- CSÁMPAI, O. 2013. *Elementárium kvantitatívneho výskumu*. Trnava: Oliva. 145 s. ISBN 978-80-89332-15-1.
- DASTON, L., MOST, G. W. 2015. History of Science and History of Philologies. In: *Isis*. Vol. 106, No. 2 (June 2015), pp. 378 – 390. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/10.1086/681980?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A57bad3e87a6752fc7f2a6d-676d882a88&seq=1
- DISMAN, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- GÁLIK, D. 2009. Racionalita vedy a vedecká metóda. In: *Filozofia*. Roč. 64, č.1. s. 1-8. Dostupné online: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2009/1/1-8.pdf>
- GAVORA, P., KOLDEOVÁ, L., DVORSKÁ, D. 2010. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského. Dostupné online. ISBN 978-80-223-2951-4.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitatívni výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HUNTINGTON WILLIAMS, E. 2022. *A History of Science: The Beginnings of Science*.

- Volume 1 – 5. Chicago: E-Artnow. 620 s. ISBN 80-27341-68-X. Dostupné online: https://www.najlacnejsie-knihy.sk/kniha/a-history-of-science-vol-1-5-complete-edition_36528065.html
- CHRÁSKA, M. 2007. *Metody pedagogického výzkumu – Základy kvantitatívneho výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KUHN, T., S. 1971. The Relation between History and History of Science. In: *Daedalus*. Vol. 100, No. 2, The historian and the World of the Twentieth Century (Spring, 1971), pp. 271 – 304. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/20024004?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A57bad3e87a6752fc7f2a6d676d882a88
- LOUČKOVÁ, I. 2010. *Integrovaný prístup v sociálne viednim výzkumu*. Praha: SLON. 311 s. ISBN 978-80-86429-79-3.
- MEIDENBAUER, J., ASENBAUM, K. H. 2009. *Historie lidského poznání*. Velké okamžiky vědy. Praha: Rebo. 400 s. ISBN 978-80-255-0206-8. Dostupné online: <https://www.martinus.sk/2639779-historie-lidskeho-poznani/kniha?#author>
- NAGEL, E. 1979. *The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation*. Cambridge: Hackett Publishing Company. 618 s. ISBN 978-0-95151-4471-6. Dostupné online: https://www.amazon.com/Structure-Science-Problems-Scientific-Explanation/dp/0915144719#detailBullets_feature_div
- NOVOTNÁ, H., ŠPAČEK, O., ŠTOVÍČKOVÁ, M. 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. 495 s. ISBN 978-80-7571-025-3.
- OLECKÁ, I., IVANOVÁ, K. 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc. 44 s. ISBN 978-80-87240-33-5.
- ONDREJKOVIČ, P. 2007. *Úvod do metodológie spoločenskovedného výzkumu*. Bratislava: Veda. 245 s. ISBN 978-80-224-0970-4.
- REICHEL, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
- THORNDIKE, L. 1923. The Historical Background of Modern Science. In: *The Scientific Monthly*. Vol 16, No. 5 (May, 1923), pp. 488 – 497. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/6872?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A57bad3e87a6752fc7f2a6d676d882a88

2 POVAHA INTERPRETÁCIE A KRITICKÉ MYSLENIE

Úvod tejto kapitoly začne nezvyčajne krátkym metaforickým príbehom o relativite pravdy a obmedzenosti subjektívneho poznania, ktorý je známy v mnohých kultúrach a v rôznych podobách.

V jednom starom meste žilo niekoľko nevidiacich mužov, ktorí nikdy predtým nevideli slona. Mudrc z mesta sa rozhodol, že by bolo poučné nechať týchto slepcov dotýkať sa slona a opísať, ako vyzerá. Nevidiacich mužov privedli k slonovi a každý sa dotýkal rôznej časti zvieratá.

- *Prvý, kto sa dotkol nohy slona, povedal: „Slon je ako hrubý stĺp.“*
- *Druhý, ktorý sa dotkol chvosta, povedal: „Slon je ako lano.“*
- *Tretí muž sa dotkol chobotu a povedal: „Slon je ako had.“*
- *Štvrtý muž sa dotkol ucha a povedal: „Slon je ako veľký list.“*
- *A piaty, ktorý sa dotkol slonovho boku, povedal: „Slon je ako stena.“*

Potom, čo všetci nevidiaci muži vyslovili svoje názory, začali sa hádať o tom, ako skutočne vyzerá slon, pričom každý bol presvedčený o svojej pravde.

Mudrc im potom povedal: „Všetci máte pravdu a zároveň sa všetci mýlite. Každý z vás opísal len časť slona. Skutočný slon je kombináciou všetkých týchto častí.“

Tento príbeh ilustruje, aký obmedzený môže byť pohľad ľudí na realitu, keď sa spoliehajú na svoje subjektívne skúsenosti. Poukazuje tiež na dôležitosť holistického pohľadu a zdržanlivosti pri našich rýchlych úsudkoch alebo záveroch. Správna interpretácia akýchkoľvek javov a problémov podporená kritickým myslením je tak nevyhnutnou podmienkou poznania, ktoré je v súlade s ob-

jektívnou skutočnosťou. Vo vedeckom poznaní ide o nutný predpoklad správneho vyhodnotenia informácií, ktoré máme k dispozícii.

Otázkami interpretácie a kritického myslenia vo výskume sociálnych vied sa zaoberalo a zaoberá mnoho významných osobností. Max Weber zdôrazňoval dôležitosť „zrozumiteľnosti“ v sociálnom výskume, čo znamená pokus o chápanie sociálnych javov z vnútornej perspektívy aktérov. Ďalšie osobnosti ako Jürgen Habermas, Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Thomas Kuhn, Paul Ricoeur, Karl Popper, Alfred Schütz či Herbert Marcuse kladú vo svojich prácach dôraz na dôležitosť kritického myslenia, reflexie a správnej interpretácie vo výskume sociálnych vied.

Interpretácia je kľúčovým pojmom v kontexte vedeckého skúmania a výskumu, najmä vo vzťahu k humanitným a sociálnym vedám. Znamená proces porozumenia a výkladu získaných dát, faktov alebo javov, s cieľom odhaliť ich zmysel a podstatu. Význam interpretácie je evidentný v kontexte komplexných ľudských skúseností, interakcií a sociálnych javov, kde sa zameranie na hlbšie významy a vzťahy stáva nevyhnutným na porozumenie a vysvetlenie javov.

Interpretácia sa vo všeobecnosti týka akéhokoľvek procesu, v ktorom sa analyzujú informácie alebo dáta, ktorým sa snažíme porozumieť. Interpretácia je tak často subjektívnym procesom, pretože jednotlivec vkladá svoje vlastné skúsenosti, znalosti a postoje do porozumenia toho, čo skúma. Interpretácia vo vedeckom skúmaní však neznamená iba subjektívne hodnotenie. Pri výskume tento proces musí byť založený na logickom myslení a metódach, ktoré vedú k spoľahlivým a hodnotným záverom.

Termín interpretácia je podľa Viceníka (2002, s. 93, in: Ondrejko-vič, 2006, s. 37) mnohoznačný a predstavuje štyri rôzne významy:

1. Sémantická interpretácia jazyka – sémantiku považujeme za súčasť semiotiky, ktorá skúma vzťahy medzi formou a významom znakov.

2. Priradovanie teoretickým tvrdeniam také tvrdenia, ktoré sú bezprostredne spojené so skúsenosťou.
3. Teoretické interpretácie skúseností.
4. Priradovanie zmyslu buď jednotlivým činnostiam, alebo ich výsledkom týchto činností.

Vedecké skúmanie sa snaží o objektivnosť a spoľahlivosť. Interpretácia vo vedeckom skúmaní je teda systematický proces, v ktorom sa analyzujú dáta a faktory s ohľadom na teoretický rámec a kontext, v ktorom sa skúmanie uskutočňuje.

Povaha interpretácie je špecifická a odlišná od iných foriem analytického myslenia. Preto zahŕňa viacero špecifik, ktoré ju definujú. Na základe zhrnutia dostupnej literatúry (Meehan, 1997; Černík, Viceník, 2005; Kerdean, 2014; Sedová et al., 2016) hovoríme o nasledujúcich prvkoch:

Tab. 1: Špecifické prvky interpretácie

Subjektivita	Interpretácia je charakterizovaná subjektivitou. Každý výskumník či výskumníčka prináša do interpretácie svoje vlastné skúsenosti, hodnoty a perspektívy. To môže viesť k rôznym výkladom rovnakých dát od rôznych ľudí.
Kontextualizácia	Interpretácia vždy berie do úvahy kontext a širší rámec, v ktorom sa dáta nachádzajú. Bez pochopenia tohto kontextu by mohli byť dáta nesprávne interpretované alebo vytrhnuté z ich skutočného významu.
Flexibilita	Interpretácia je flexibilný proces, ktorý umožňuje rôzne prístupy k výskumným zisteniam. Nie je to mechanický proces, kde by sa dáta len vkladali do existujúceho rámca alebo do prísne definovaných pravidiel. Interpretácia môže byť tvorivá a inovačná.
Kontinuita výsledku	Interpretácia je charakteristická kontinuitou, čo znamená, že získané výsledky vo výskume môžu byť otvorené aj ďalším výkladom. Niektoré závery môžu byť jasné a jednoznačné, ale iné môžu byť viac otvorené ďalším/novým interpretáciám.

Zahrnutie ľudskej dimenzie	Interpretácia vo vedeckom skúmaní zahrňuje nielen faktické údaje, ale aj ľudské skúsenosti, emócie a reakcie. Toto je špecifické pre sociálne a humanitné vedy, kde sa skúma ľudské správanie a interakcie.
Kritický pohľad	Interpretácia vyžaduje kritický pohľad na získané dáta. Výskumníci a výskumníčky musia neustále skúmať svoje vlastné predsudky a predpoklady, aby bola dosiahnutá čo najobjektívnejšia interpretácia.
Rozmanitosť metód	Interpretácia sa môže uskutočňovať rôznymi metódami. Každá metóda prináša svoje vlastné špecifiká a vklad do interpretácie.
Otvorenosť pre nové perspektívy	Interpretácia nie je uzavretý proces. Výsledky môžu otvoriť dvere k novým otázkam, perspektívam a hypotézam. Správna interpretácia je otvorená možnostiam ďalšieho výskumu a objavovania.

Zdroj: vlastné spracovanie

Korektná interpretácia vedeckých poznatkov má mimoriadny význam pre pokrok vedy a porozumenie spoločenských javov. Jej dôležitosť siaha do jadra vedeckého procesu, kde nesprávna alebo nepresná interpretácia môže viesť k mylným záverom, dezinformáciám a falošným predstavám. Kvalitná a korektná interpretácia je prostriedkom objektívnych a spoľahlivých poznatkov.

Jedným z hlavných argumentov, prečo je korektná interpretácia nevyhnutná, je komplexná povaha vedeckých údajov a dát. Výskumníci a výskumníčky zhromažďujú rôznorodé informácie z rôznych zdrojov a pomocou rozličných metód, ktoré môžu byť interpretované rôznymi spôsobmi. Správna interpretácia umožňuje dátam odhaliť svoj pravý význam, čím sa zabezpečuje spoľahlivosť a dôveryhodnosť výsledkov vedeckého výskumu.

Korektná interpretácia zohľadňuje aj kontext, v ktorom sa poznatky generujú. Každý výskum má svoje unikátne pozadie, ciele a metodológiu. Nesprávna interpretácia môže viesť k zámernému alebo i nezámernému vytrhnutiu poznatkov z ich kontextu, čo zasa vedie k chybným záverom a zavádzajúcim informáciám. Preto je dôležité chápať širší rámec, v ktorom sa poznatky vyskytujú.

Ďalším kľúčovým aspektom korektnej interpretácie je **vedecká integrita a etika**. Nesprávna interpretácia môže viesť k zavádzaniu verejnosti, k strate dôvery vo vedecké poznatky a v konečnom dôsledku k narušeniu etiky vo vedeckej komunite. Preto je korektná interpretácia nielen otázkou objektívnosti, ale aj zodpovednosti voči spoločnosti a vedeckej komunite. *(Konkrétnym aspektom zodpovedného skúmania sa zaoberáme v kapitole 5)*

Korektná interpretácia tiež zabezpečuje, že vedecké poznatky sa dajú použiť a sú relevantné pre reálne situácie. Správne pochopenie výsledkov výskumu umožňuje efektívne ich aplikovať v praxi v rôznych oblastiach spoločnosti. Nesprávna interpretácia môže byť príčinou nesprávnych krokov a rozhodnutí v praxi.

V konečnom dôsledku je **korektná interpretácia základným kameňom spoľahlivej a objektívnej vedy**. Pomáha zabezpečiť to, že vedecké poznatky sú presné, relevantné a dôveryhodné. Jej absencia môže mať vážne dôsledky nielen pre akademickú komunitu, ale aj pre spoločnosť ako celok. Preto by každý výskumník a výskumníčka mali klásť veľký dôraz na správnu interpretáciu svojich výsledkov a uvedomovať si jej význam pre pokrok vedy a spoločnosti.

Správna interpretácia vo výskume úzko súvisí s kritickým myslením, s ktorým sa vzájomne prelínajú a posilňujú. Vzťah interpretácie a kritického myslenia spočíva v tom, že kritické myslenie je nevyhnutným nástrojom na dosiahnutie správnej a spoľahlivej interpretácie vedeckých poznatkov.

Kritické myslenie je schopnosť analyzovať, posudzovať a hodnotiť informácie, situácie, argumenty či tvrdenia pomocou racionálneho úsudku a objektívneho pohľadu. Je to proces, ktorý umožňuje jednotlivcom nezávisle premýšľať, klásť otázky, skúmať predpoklady a vyvodzovať informované závery. V zásade je kritické myslenie schopnosťou prehodnotiť a posúdiť dôkazy a tvrdenia bez slepej dôvery alebo nekritického prijatia. Kritické myslenie podnecuje otázky: „**Ako som dospel/a k tomuto záveru?**“ alebo „**Aké sú možné alternatívne vysvetlenia?**“.

Dostupná literatúra poskytuje rozmanité názory na oblasť kritického myslenia (Tomengová, 2014; Zibrínová, Birknerová, 2015; Tomšík, 2019; Dobrota, 2020; Kozárová, Gunišová, 2020), ktoré sú zhrnuté v nasledujúcom vymedzení toho, čo za kritické myslenie považujeme, a čo nie.

Čo kritické myslenie je:

- **Analýza** – Kritické myslenie zahŕňa schopnosť analyzovať informácie a fragmentovať ich na časti, preskúmať vzťahy medzi nimi a identifikovať hlavné body.
- **Skepticizmus** – Kritické myslenie je založené na skeptickom prístupe, kde jednotlivec neprijíma informácie automaticky, ale skúma ich základy a dôkazy.
- **Racionálny úsudok** – Kritické myslenie zahŕňa použitie racionálneho úsudku pri hodnotení informácií a tvrdení. Jednotlivec si kladie otázku, či dané tvrdenie znie rozumne a má opodstatnenie.
- **Kladenie otázok** – Kritické myslenie sa opiera o schopnosť klásť otázky, najmä otázky „prečo“, „ako“ a „čo ak“. Tým sa podnecuje hĺbkové skúmanie akejkoľvek témy.
- **Objektivita** – Kritické myslenie znamená schopnosť nazerať na veci z rôznych uhlov pohľadu, nenechávať sa ovplyvňovať emocionálnymi reakciami a zaujímať objektívny postoj.

Čo kritické myslenie nie je:

- **Negativizmus** – Kritické myslenie nie je automaticky negatívny proces. Ide o schopnosť skúmať výhody a nevýhody, ale nie nevyhnutne zamieňať kritiku za nepriateľstvo.
- **Nedostatok vierohodnosti** – Kritické myslenie nie je automatickým spochybňovaním každej informácie, ale skôr schopnosťou identifikovať dôveryhodné a opodstatnené tvrdenia.
- **Neustále polemizovanie** – Kritické myslenie nie je o neustálom polemizovaní alebo spore. Ide o objektívny a racionálny pohľad na informácie.

- **Odmietanie nových myšlienok** – Kritické myslenie nie je zamietanie nových myšlienok len preto, že sú odlišné. Skôr ide o schopnosť preskúmať nové myšlienky s otvoreným pohľadom.

V súvislosti s interpretáciou vedeckých poznatkov kritické myslenie znamená, že výskumníci a výskumníčky musia byť schopní zhodnotiť svoje vlastné predpoklady, predsudky a predchádzajúce znalosti, ktoré by mohli ovplyvniť ich interpretáciu. V kontexte vedeckého skúmania umožňuje kritické myslenie skúmať dôkazy a argumenty, ktoré podporujú alebo nepodporujú danú interpretáciu. To znamená, že výskumník alebo výskumníčka musia byť otvorení možnosti, že ich pôvodná interpretácia môže byť chybná alebo nedostatočná. Kritické myslenie teda podporuje kritiku a revíziu výsledkov, čo prispieva k zvyšovaniu ich dôveryhodnosti.

Na druhej strane správna interpretácia vyžaduje nezávislý a objektívny pohľad na dáta a informácie. Kritické myslenie hrá úlohu v tom, že umožňuje výskumníkom a výskumníčkam odhaliť potenciálne nedostatky v ich vlastnej interpretácii a pristupovať k nej s racionálnym skeptickým postojom. To môže znamenať prehodnotenie predpokladov, skúmanie alternatívnych vysvetlení a dôsledné zhodnotenie súladu s existujúcimi teóriami a dôkazmi.

Kritické myslenie a správna interpretácia sa teda prelínajú, keď výskumníci a výskumníčky aplikujú analytický prístup na hodnotenie svojich vlastných myšlienok a interpretácií. Schopnosť postaviť sa k vlastným predstavám s racionálnym spochybňovaním a neustále sa pýtať na ich platnosť je základným pilierom správnej interpretácie. Kritické myslenie zároveň umožňuje vedeckej komunite zdokonaľovať poznatky a posúvať sa k čo najobjektívnejším a spoľahlivejším záverom.

Správna interpretácia a kritické myslenie tvoria jednotný celok smerujúci k presným a dôveryhodným výsledkom vo vedeckom skúmaní. Ich vzájomné dopĺňanie zabezpečuje, že interpretácie sú založené na racionálnom úsudku, kritike a neustálej snahe o objektivitu a spoľahlivosť.

Príklady nesprávnej interpretácie vo výskume v sociálnej práci:

Príklad 12: Chudoba a sociálne vylúčenie

Predstavme si, že výskumník alebo výskumníčka sa zaoberá problematikou chudoby a sociálneho vylúčenia. Vo svojom výskume zhromažďuje dáta o príjmoch a vzdelaní ľudí v určitom regióne a pokúša sa identifikovať faktory, ktoré súvisia s ich sociálnym postavením.

Nesprávna interpretácia by mohla v tomto prípade vyústiť do záverov, ktoré sú príliš zjednodušené alebo neoprávnené. Napríklad ak by výskumník či výskumníčka zistili, že väčšina chudobných ľudí v danom regióne má nižšie vzdelanie, mohli by vyjadriť záver, že nedostatok vzdelania je jediným faktorom, ktorý vedie k chudobe.

Je to však nesprávna interpretácia, pretože nezohľadňuje komplexnosť sociálnych javov. V skutočnosti môže chudoba byť ovplyvnená mnohými faktormi vrátane štrukturálnych nerovností, pracovných príležitostí, diskriminácie a mnohých ďalších. Závery by mali byť podložené komplexným skúmaním dát a porovnávaním rôznych faktorov, ktoré by mohli ovplyvňovať daný jav.

Táto nesprávna interpretácia môže viesť k zavádzajúcim záverom a nesprávnym odborným či politickým rozhodnutiam. Správna interpretácia vyžaduje hlbšie skúmanie dát, analyzovanie vzťahov medzi rôznymi premennými a zohľadnenie komplexnosti sociálnych faktorov, ktoré môžu ovplyvniť sledovaný jav.

Príklad 13: Vplyv programu na podporu nezamestnaných

Predstavme si, že výskumník alebo výskumníčka sa zameriava na skúmanie vplyvu programu na podporu nezamestnaných na ich následnú zamestnanosť. Zhromažďuje dáta o účastníkoch programu a sleduje, koľko z nich sa po ukončení programu zamestná.

Nesprávna interpretácia by mohla spočívať v tom, že výskumník alebo výskumníčka by mohli jednoducho porovnať percento zamestnaných

účastníkov programu so skupinou nezúčastnených a urobiť záver, že program má priamy pozitívny vplyv na zamestnanosť. V takom prípade ide o nesprávnu interpretáciu, pretože nezohľadňuje možné iné faktory, ktoré by mohli ovplyvniť zamestnanosť účastníkov. Napríklad účastníci programu môžu mať viac motivácie hľadať zamestnanie, môžu mať prístup k lepším pracovným príležitostiam alebo iným zdrojom podpory. Závery by mali byť opatrné a zohľadňovať ďalšie potenciálne faktory.

Správna interpretácia by zahŕňala použitie kontrolných skupín, štatistických analýz a hĺbkové skúmanie dát, aby sa zabezpečilo, že zistený vplyv programu na zamestnanosť je naozaj spojený s programom a nie s inými faktormi. To je dôležité pre presné pochopenie efektívnosti a účinnosti programu a na uskutočňovanie ďalších programových rozhodnutí.

Kontrolné otázky k 2. kapitole:

1. Definujte interpretáciu v kontexte výskumu v sociálnej práci.
2. Aké sú špecifické prvky interpretácie?
3. V čom spočíva vzťah interpretácie a kritického myslenia?
4. Definujte kritické myslenie.
5. Aké aspekty poznávania nemôžeme považovať za kritické myslenie?

Dostupná referenčná literatúra odporúčaná na ďalšie štúdium:

- ČERNÍK, V., VICENÍK, J. 2005. *Zákon, explanácia a interpretácia v spoločenských vedách*. Bratislava: IRIS. 287 s. ISBN 80-8923-01-7. Dostupné online
- DOBROTA, A. 2020. *Príručka kritického myslenia*. Bratislava: Národné osvetové centrum. 20 s. ISBN 978-80-7121-367-3. Dostupné online: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2020/12/Prirucka-final-final-december.pdf>
- ECO, U. 2009. *Meze interpretace*. Praha: Karolinum. 330 s. ISBN 978-80-246-0740-5.
- HALAS, J. 2016. *Metódy dedukcie a indukcie v spoločenskovednej metodológii*. In: *Teorie vědy*. 2016-2. Dostupné online: <https://teorievedy.flu.cas.cz/index.php/tv/article/viewFile/322/349>
- KERDEMAN, D. Interpretation, Social Science, and

- Educational Research. In: SMEYERS, P., BRIDGES, D., BURBULES, N., GRIF-FITHS, M. (eds). 2015. *International Handbook of Interpretation in Educational Research*. Springer International Handbooks of Education. Springer, Dordrecht. DOI: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-017-9282-0_2#copyright-information
- KOLÁŘ, P. 2002. *Pravda a fakt*. Praha: Filosofia. 316 s. ISBN 80-7007-168-0.
- KOSTURKOVÁ, M., FERENCOVÁ, J. 2019. *Stratégie rozvoja kritického myslenia. Kritické argumentovanie, debatovanie, písanie a organizovanie poznatkov*. Bratislava: Wolters Kluwer. 240 s. ISBN 978-80-571-0049-2.
- KOZÁROVÁ, N., GUNIŠOVÁ, D. 2020. *Stratégie rozvoja kritického myslenia vo vyučovaní pedagogiky*. Nitra: PF UKF v Nitre. 195 s. ISBN 978-80-558-1520-6. Dostupné online: https://www.pf.ukf.sk/images/docs/projekty/2017/pC-Cp/publikacie/Strategie_rozvoja_kritickeho_myslenia_vo_vyucovani_pedagogiky.pdf
- MARKOŠ, J. 2019. *Sila rozumu v bláznivej dobe. Manuál kritického myslenia*. Bratislava: N Press. 255 s. ISBN 978-80-99925-01-5.
- MEEHAN, J. 1997. Interpretation an Social Science. A Review Essay of James Bohman's New Philosophy of Social Science. In: *Human Studies*. 20. pp. 429 – 440. Dostupné online: https://www.academia.edu/104664836/Interpretation_and_Social_Science
- ONDREJKOVIČ, P. 2020. *Interpretácia a vedecké vysvetľovanie v spoločenskovednom výskume*. Bratislava: VEDA. 200 s. ISBN 978-80-224-1807-2.
- ROSLING, H., ROSLING, R. 2019. *Moc faktov*. Bratislava: Tatran. 336 s. ISBN 978-80-222-0993-9.
- SEDOVÁ, T., ŠUCH, J., ŠEDÍK, M., JANČOVIČ, I. 2016. *Podoby interpretácie*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo SAV. 214 s. ISBN 978-80-224-1549-1. Dostupné online: <https://www.ff.umb.sk/katedry/katedra-filozofie/veda-a-vyskum/publikacie/book-18885/podoby-interpretacie.html>
- ŠEDÝ, J. 2021. *Kritické myšlení*. Praha: Galén. 328 s. ISBN 978-80-7492-543-6.
- TOMENGOVÁ, A. 2014. *Vedecké metódy poznávania a ich využitie v školskej praxi*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. 50 s. ISBN 978-80-565-0189-4. Dostupné online: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/a-tomengova_vedecke_metody_poznavania_a_ich_vyuzitie_v_školskej_praxi.pdf
- TOMŠÍK, R. 2019. *Rozvoj kritického myslenia vo vyučovaní psychológie*. Nitra: Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína filozofa v Nitre. 63 s. ISBN 978-80-558-1386-8. Dostupné online: <https://sclib.svkk.sk/sck01/Record/000629856>
- ZIBRÍNOVÁ, L., BIRKNEROVÁ, Z. 2015. *Myslenie v kontexte kognitívnych omylov*. Prešov: Bookman. 134 s. ISBN 978-80-8165-132-8. Dostupné online: https://www.unipo.sk/public/media/34291/MYSLENIE%20V%20KONTEXTE%20KOGNITIVNYCH%20OMYLOV_komplet.pdf

3 VÝSKUM V PRÍRODNÝCH VEDÁCH VERZUS VÝSKUM V SOCIÁLNYCH VEDÁCH

Spor medzi sociálnymi a prírodnými vedami sa odohráva na rozhraní dvoch základných oblastí vedeckého poznania, ktoré majú často rozdielne prístupy, ciele a metódy. Tento spor je ovplyvnený rôznymi faktormi, ako sú filozofické postoje, spoločenské potreby a vzájomné vzťahy medzi týmito dvomi odvetviami.

Sociálne vedy a prírodné vedy sa líšia v mnohých aspektoch svojej povahy. Prírodné vedy sa zameriavajú na objektívne, merateľné a opakovateľné javy v prírode. Ich cieľom je pochopiť fyzikálne, biologické a chemické procesy, ktoré sú základom existencie človeka i prírody. Naopak, sociálne vedy sa zaoberajú komplexnými ľudskými javmi a procesmi, ako sú kultúra, spoločnosť, psychológia, sociálna interakcia či politika. Tieto oblasti sú často ovplyvnené subjektívnymi faktormi, rôznorodosťou, dynamikou ľudských vzťahov a premenlivosťou sociálnej reality.

Nezhoda medzi týmito dvomi odvetviami sa môže prejavovať niekoľkými spôsobmi. Jedným z nich je hierarchické hodnotenie, kde prírodné vedy môžu byť vnímané ako presnejšie a objektívnejšie, kým sociálne vedy môžu byť často kritizované za ich zložitosť a závislosť od subjektívnych interpretácií. Okrem toho, spoločenské priority a financovanie môžu vytvárať napätie medzi týmito dvomi odvetviami. Prírodné vedy, ktoré majú často praktické aplikácie a výsledky, môžu získavať väčšiu pozornosť a financovanie, kým sociálne vedy sa môžu niekedy považovať za menej relevantné pre okamžitú pozornosť spoločnosti.

V priebehu histórie vedy sa rozdielmi medzi výskumom v prírodných a sociálnych vedách zaoberalo množstvo významných osobností. Niektoré z nich zdôrazňovali fundamentálne rozdiely medzi oboma oblasťami, zatiaľ čo iné osobnosti hľadali spôsoby

ako tieto rozdiely prepojiť. V roku 1883 publikoval nemecký filozof **Wilhelm Dilthey** (1883 – 1911) dielo *Úvod do humanitných vied* (*Einleitung die Geisteswissenschaften*), v ktorom zdôrazňuje potrebu odlišnej metódy pre humanitné vedy v porovnaní s prírodnými vedami. Kým prírodné vedy sa podľa neho snažia vysvetliť prírodné javy, humanitné vedy sa snažia chápať ľudské skúsenosti a kultúru. Diltheyho práca mala významný vplyv na neskoršie diskusie o metóde a povahe humanitných vied. Jedným z najvýznamnejších textov zaoberajúcich sa problematikou objektívnosti vo vedeckom poznaní, osobitne v sociálnych vedách, je práca **Maxa Webera** (1864 – 1920) *Objektivita sociálno-vedeckého a sociálno-politického poznania* (*Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis*) z roku 1904. Weber v tomto texte skúma otázku objektivity v sociálnych vedách a odlišuje ju od objektivity v prírodných vedách. Upozorňuje na to, že aj keď absolútna hodnotová neutralita vo výskume nie je možná (pretože výber tém a metód výskumu je vždy ovplyvnený hodnotami výskumníka), sociálne vedy by sa mali napriek tomu o objektivitu vo svojich analýzach usilovať a realizovať vedecký výskum tak, aby sa minimalizoval vplyv subjektívnych hodnôt a úsudkov na analýzu faktov. Povahou sociálnych vied a ich sporom z prírodnými vedami sa v istom zmysle zaoberali vo svojich prácach i osobnosti, ktorých prínos je popísaný v kapitole 4, **Karl Popper** (1902 – 1994) [*Logika vedeckého skúmania* (*Logik der Forschung*), 1934] či **Thomas Kuhn** (1922 – 1996) [*Štruktúra vedeckých revolúcií* (*The Structure of Scientific Revolutions*), 1962]. Dôležitým dielom zaoberajúcim sa základnými otázkami povahy sociálnych vied je práca **Petera Wincha** (1926 – 1997) *Idea sociálnej vedy a jej vzťah k filozofii* (*The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy*) z roku 1958. Winch v tomto texte argumentuje, že sociálne vedy by mali byť chápané skôr ako formy výkladu než ako pokusy o vysvetlenie, v kontraste k prírodným vedám. Poľský lekár a filozof **Ludwik Fleck** (1896 – 1961) vo svojom diele *Vznik a vývoj vedeckého faktu* (*Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*) publikovanom v roku 1935, tvrdí, že vedecké poznatky produkujú myšlienky ľudí, a preto je nutné prijať stanovisko, že sú sociálne

konštruované. S ohľadom na to preto i rozdiel medzi prírodnými a sociálnymi vedami v zásade nemusí byť taký zásadný, ako sa na prvý pohľad zdá.

Diskusia medzi sociálnymi a prírodnými vedami a ich významom je dlhotrvajúcou témou, ktorá zahŕňa mnoho aspektov a argumentov. I napriek tomu, že spor medzi prírodnými a spoločenskými vedami je podľa niektorých autorov prekonaný (napr. Fajkus, 2005; Ondrejko, 2020), v tejto diskusii sa naďalej objavujú argumenty načrtnuté v nasledujúcej tabuľke 2.

Tab. 2: Najčastejšie argumenty rozdielov medzi prírodnými a spoločenskými vedami

Prírodné vedy	verzus	Spoločenské vedy
<i>Objektívnosť</i>	<i>verzus</i>	<i>Subjektívnosť</i>
Prírodné vedy často zdôrazňujú potrebu objektivity vo výskume a dôraz na empirické údaje a merateľné fakty. Na druhej strane sociálne vedy často pracujú so subjektívnymi skúsenosťami a interpretáciami ľudského správania, ktoré môžu byť menej objektívne.		
<i>Prírodné zákony</i>	<i>verzus</i>	<i>Kontextuálna komplexnosť</i>
Prírodné vedy často hľadajú všeobecné a univerzálne zákony, ktoré platia v rôznych situáciách. V sociálnych vedách je kontext dôležitý, a preto môže byť ťažké identifikovať univerzálne platné zákony, pretože spoločenské javy sú ovplyvnené premenlivosťou sociálnej reality.		
<i>Merateľnosť</i>	<i>verzus</i>	<i>Kvalitatívne dáta</i>
Prírodné vedy často pracujú s merateľnými údajmi a číslami, čo umožňuje presnejšiu kvantifikáciu a analýzu. Sociálne vedy sa často zameriavajú na kvalitatívne údaje a interpretáciu na základe skúseností a vedomostí, čo môže zapríčiniť zložitejší proces poznávania závislý od subjektívnej interpretácie		
<i>Predikcia</i>	<i>verzus</i>	<i>Komplexnosť ľudského správania</i>
Prírodné vedy sa často snažia predpovedať a vysvetliť prírodné javy na základe zákonov a modelov. V sociálnych vedách je ľudské správanie často ovplyvnené mnohými faktormi a môže byť nepredvídateľné a komplexné.		
<i>Prírodné zákony</i>	<i>verus</i>	<i>Kontingencia ľudskej kultúry</i>
Prírodné vedy často pracujú s deterministickými zákonmi prírody, kým sociálne vedy čelia vyššej miere kontingencie a variability v spoločenských javoch kvôli rôznym aspektom prítomných v ľudskej spoločnosti, ako sú kultúry, hodnoty či historické kontexty.		

<i>Etika a hodnoty</i>
Sociálne vedy a ich poznatky často súvisia s otázkami etiky a hodnôt, ktoré sú subjektívne a zložité. Prírodné vedy sú viac zamerané na objektívne fakty a nemusia sa zaoberať etickými otázkami v takej miere, i keď nepochybné i tu sa v rôznych oblastiach vyskytujú etické otázky.
<i>Vplyv ľudskej činnosti</i>
Sociálne vedy sa často zameriavajú na vplyv ľudskej činnosti na spoločnosť a na to, ako spoločnosť ovplyvňuje jednotlivcov. Prírodné vedy skúmajú fyzické a biologické procesy, ktoré môžu byť menej ovplyvnené ľudskou činnosťou.
<i>Interdisciplinárny prístup</i>
Interdisciplinárny prístup sa pokúša kombinovať prístupy prírodných a sociálnych vied pre komplexnejšie chápanie skúmaných javov. Tento prístup sa pri vedeckom výskume presadzuje čoraz častejšie.

Zdroj: vlastné spracovanie

Treba upozorniť na to, že tieto argumenty sú len základné zovšeobecnenia a v reálnom svete existuje mnoho prepojení a prelínajúcich sa aspektov medzi sociálnymi a prírodnými vedami. Výskumníci a výskumníčky z oboch oblastí často nachádzajú spôsoby, ako kombinovať a vzájomne obohacovať svoje prístupy pre hlbšie a komplexnejšie pochopenie sveta a javov, ktoré sa v ňom vyskytujú.

3.1 Výskum v sociálnej práci a jeho význam

Sociálna práca je dnes veda, ktorá disponuje mimoriadne flexibilným rámcom svojho pôsobenia. Môžeme ju považovať za odbor, ktorý nevyhnutne prekračuje hranice medzi teóriou a praxou, pričom v tomto zmysle je legitímne o sociálnej práci hovoriť ako o plnohodnotnej vednej disciplíne. Bez vedeckého poznania však nie je možné budovať teoretické východiská ani praktické metódy. Sociálna práca ako veda by bez neho prakticky nemohla existovať.

Výskum v sociálnej práci je zameraný na systematické štúdium sociálnych javov, procesov a problémov, ktorého konečným cieľom je zlepšovať životné podmienky jednotlivcov a komunít. Sociálna práca vo svojom výskume kombinuje teoretické a praktické

prístupy s cieľom pochopiť, analyzovať a riešiť rôznorodé sociálne situácie či udalosti.

Tak ako vedecké poznanie samo osebe disponuje charakteristickými prvkami a princípmi, i výskum v sociálnej práci v sebe zahŕňa znaky, ktoré sú špecifické pre túto oblasť vedeckého skúmania (Thyer, 2001; Alston, Bowles, 2013; Teater, 2017; Mauldin, 2020).

- **Interdisciplinarita** – sociálna práca ako vedný odbor je interdisciplinárna a integruje poznatky a metódy z rôznych ďalších disciplín, ako sú sociológia, psychológia, právo, sociálna antropológia, ekonómia a ďalšie. Tento prístup umožňuje komplexnejšie a holistické porozumenie sociálnych javov.
- **Etika a hodnoty** – sociálna práca zohľadňuje etické normy a hodnoty, ktoré sú dôležité pre prácu s ľuďmi a zraniteľnými skupinami. Rešpektovanie dôstojnosti a práv jednotlivcov je neoddeliteľnou súčasťou sociálnej práce.
- **Praktické uplatnenie** – sociálna práca sa zameriava na výskum, ktorý má praktické uplatnenie pri podpore a zlepšovaní života v spoločnosti. Výsledky výskumu sa využívajú pri tvorbe politík, programov a intervencií na sociálnu podporu a ochranu zraniteľných skupín.
- **Výskumné prístupy a metódy** – vedecký výskum v sociálnej práci využíva rôznorodé kvantitatívne a kvalitatívne výskumné prístupy a metódy skúmania v závislosti od výskumného problému. Tieto metódy pomáhajú zhromažďovať relevantné dáta a vysvetľovať sociálne procesy.
- **Skúmanie sociálnych problémov** – výskum v sociálnej práci sa často zaoberá špecifickými sociálnymi problémami (chudoba, domáce násilie, bezdomovecstvo, duševné zdravie, inkluzia, migrácia a ďalšie). Cieľom je identifikovať príčiny a dôsledky týchto problémov a navrhovať riešenia.
- **Zameranie na jednotlivcov i komunity** – sociálna práca sa sústreďuje na špecifické individuálne potreby a zároveň berie do úvahy kontext a vplyv sociálneho prostredia na životy jednotlivcov

a komunit. Výskum sa často zameriava na potreby zraniteľných skupín a zlepšenie životných podmienok ľudí nachádzajúcich sa v náročných sociálnych situáciách.

Výskum v sociálnej práci prispieva k jej rozvoju a podporu je poskytovanie kvalitnejšej a cielenejšej pomoci ľuďom. Výsledky vedeckého poznania v sociálnej práci sú dôležité pre tvorbu politik a intervencií, ktoré môžu mať výrazný vplyv na spoločnosť a jednotlivcov v nej žijúcich. Výskum je tak neodmysliteľnou súčasťou sociálnej práce. Výskumné projekty v sociálnej práci môžu byť orientované buď **akademicky** na rozširovanie poznania v odbore, alebo na **praktickú aplikáciu** vo vzťahu k inštitúciám zameraných na sociálnu starostlivosť.

Jednou z dôležitých oblastí vo výskume v sociálnej práci je *výskum sociálnych intervencií a programov*. Tieto štúdie posudzujú činnosť a efektívnosť rôznych sociálnych opatrení (napr. programy na zníženie nezamestnanosti; starostlivosť o seniorov; podporu rodín či ohrozených skupín a jednotlivcov). Výsledky takýchto výskumov pomáhajú regionálnym i národným inštitúciám pri tvorbe politik a rozhodnutí o sociálnej politike alebo komunitných akciách (napr. Jedličková, 2005; Hozová, Kyzlinková, 2023; Táborský 2023).

Ďalším dôležitým aspektom vo výskume sociálnej práce je *sociálna spravodlivosť*. Štúdie v tejto oblasti sa zameriavajú na identifikáciu systémových nerovností, diskriminácie a sociálnych bariér, ktoré môžu brániť určitým skupinám ľudí v dosahovaní rovnakých príležitostí a práv. Tieto výskumy môžu analyzovať napríklad tiež spôsoby, ako zvýšiť inklúziu a diverzitu v spoločnosti (napr. Jinek, 2014; Šrajer, 2014; Grundělová, 2019; Šimko, Šlosár, 2019; Patyi, 2023; Costes, Mounir, 2024).

Rodina a deti sú tradičným záujmom výskumu v sociálnej práci. Štúdie v tejto oblasti sa zaoberajú otázkami týkajúcimi sa stabilného rodinného prostredia, starostlivosti o deti a ochrany ich práv a chránených záujmov. Súčasťou takto orientovaného výskumu je tiež práca s rodinami v kríze, deti v náhradnej rodinnej starostlivosti alebo rodičovské kompetencie (napr. Mydlíková, 2017; Myd-

líková et al., 2019; Hovanová, Šlosár, 2020; Mydlíková, Patyi, 2021; Mydlíková et al., 2022; Hovanová, 2023; Nicolussi, 2023).

Ďalšími dôležitými témami skúmania v sociálnej práci sú **zdravie a sociálna starostlivosť**. Takto orientované štúdie sa zameriavajú na prístup k zdravotnej starostlivosti pre rôzne sociálne skupiny, starostlivosť o seniorov, ľudí so zdravotným znevýhodnením či chronickými ochoreniami. Cieľom je nájsť spôsoby, ako zabezpečiť prístup k dôstojnej zdravotnej a sociálnej starostlivosti pre každého (napr. Slaná et al., 2020; Hromková et al., 2020; Molnárová Letovancová, Slaná, 2022; Klimentová, Dočekal, 2023).

Stále väčšiu pozornosť venuje výskum v sociálnej práci oblasti **duševného zdravia**. Takéto štúdie skúmajú psychické zdravie jednotlivcov, najmä v súvislosti s psychosociálnymi faktormi, ktoré ovplyvňujú duševné zdravie. Výskum v tejto oblasti prispieva k lepšiemu porozumeniu potrieb ľudí s mentálnymi ťažkosťami a navrhovaniu primeraných opatrení (napr. Probstová, 2008; Sochorová, 2008; Letovancová et al., 2017, 2019; Meier et al., 2023).

V neposlednom rade sa výskum v sociálnej práci zaoberá aj témami ako **domáce násilie, zneužívanie, prostitúcia** a ďalšími sociálno-patologickými javmi v spoločnosti. Cieľom je analyzovať príčiny týchto problémov a navrhovať opatrenia na prevenciu a pomoc ľuďom zasiahnutým týmito fenoménmi (napr. Čírtková, 2006; Zimmelová, 2006; Marková et al., 2011; Lázničková, Plachá, 2016; Topinka, 2016; Rác et al., 2016; Pařízková, Frýbert, 2016; Vágnerová et al., 2017; Kissová et al., 2018).

Výskum v sociálnej práci je tak kľúčovým nástrojom na zdokonaľovanie profesie a zároveň na dosahovanie pozitívnych zmien v spoločnosti. Jeho výsledky pomáhajú tvoriť základy pre intervencie a programy, ktoré môžu mať reálny vplyv na ľudské životy. Význam výskumu v sociálnej práci je teda možné na základe vyššie uvedeného textu a literárnych prameňov v rámci kapitoly definovať pomocou niekoľkých základných významových rámcov.

Výskum v sociálnej práci:

1. **Poskytuje základy založené na dôkazoch** – sociálna práca sa často zaoberá zložitými a citlivými situáciami, v ktorých sa človek ocitne. Výskum v sociálnej práci poskytuje dôkazovú základňu rozhodnutí a postupov pri práci s týmito ľuďmi. Pomáha potvrdiť alebo vyvrátiť účinnosť sociálnych intervencií a programov, a tým zabezpečuje lepšiu kvalitu poskytovaných služieb.
2. **Zlepšuje odbornú prax** – sociálni pracovníci a pracovníčky sa môžu opierať o výsledky výskumu, napr. pri tvorbe individuálnych plánov a stratégií pre užívateľov a užívateľky sociálnych služieb. Výskum poskytuje nové nástroje a prístupy, ktoré môžu byť účinnejšie pri pomoci ľuďom ohrozených negatívnymi sociálnymi udalosťami.
3. **Identifikuje sociálne problémy** – výskum identifikuje nové alebo opakujúce sa sociálne problémy, čo umožňuje prechádzať ich negatívnym dôsledkom a navrhovať vhodné riešenia.
4. **Podporuje rozvoj politík** – Výsledky výskumu môžu často využívať inštitúcie na regionálnej i národnej úrovni na tvorbu politík a programov na sociálnu podporu a zlepšenie životných podmienok obyvateľstva.
5. **Pomáha v boji za sociálnu spravodlivosť** – výskum často odhaľuje nerovnosti a diskrimináciu v spoločnosti, čo pomáha v boji za sociálnu spravodlivosť a rovnaké príležitosti pre všetkých.
6. **Zlepšuje úroveň prevencie a intervencií** – výskum pomáha identifikovať faktory rizika a ochrany, čo umožňuje sociálnym pracovníkom a pracovníckam vypracovávať preventívne opatrenia a ciele intervencie na predchádzanie sociálnym problémom a zlepšovanie situácie užívateľov a užívateľiek sociálnych služieb.
7. **Zlepšuje kvalitu sociálnych služieb** – výskum identifikuje účinné prístupy, intervencie a programy, ktoré môžu pomôcť zlepšovať sociálnu situáciu ľudí v núdzi. Sociálni pracovníci a pracovníčky môžu využívať výskumné zistenia na optimalizáciu poskytovaných služieb.

8. **Zabezpečuje hodnotenie programov** – vedecké hodnotenie programov a intervencií umožňuje identifikovať silné stránky i oblasti na ďalšie zlepšenie. Týmto spôsobom sa zvyšuje účinnosť a efektívnosť poskytovania sociálnych služieb.
9. **Podporuje vzdelávanie a odborný rast** – výskum poskytuje nové poznatky a perspektívy, čo podporuje odborný rast a vzdelávanie sociálnych pracovníkov a pracovníčok, študentov a študentiek sociálnej práce.
10. **Spája teóriu s praxou** – sociálna práca je teoreticky zakotvená disciplína. Výskum pomáha prepojiť teóriu s praxou a umožňuje lepšie porozumieť realite a výzvam, ktorým sociálni pracovníci a pracovníčky čelia pri výkone svojej práce.

Kontrolné otázky k 3. kapitole:

1. Ako sa môže prejaviť konflikt medzi prírodnými a sociálnymi vedami?
2. Popíšte základné rozdiely medzi výskumom v prírodných a sociálnych vedách.
3. Definujte špecifické znaky v skúmaní sociálnej práce.
4. Aké sú najčastejšie oblasti výskumu sociálnej práce?
5. Čo prinášajú výsledky výskumu v sociálnej práci pre jej prax?

Dostupná referenčná literatúra odporúčaná na ďalšie štúdium:

- ALSTON, M., BOWLES, W. 2013. *Research for Social Workers. An introduction to methods. 3rd Edition.* Oxon: Routledge. 412 s. ISBN 978-0-415-50681-6.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2006. Domáci násilí: fakta a paradoxy. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2006, s. 54 – 67. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/domaci-nasilii-fakta-a-paradoxy/>
- COSTES, L., MOUNIR, H. 2024. Women Far from Employment Facing the Test of Inclusion: Participation in “Remobilization” Actions as a Springboard for Socio-Professional Integration? In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1/2024, s. 32 – 41. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/women-far-from-employment-facing-the-test-of-inclusion-participation-in-remobilization-actions-as-a-springboard-for-socio-professional-integration-2/>

- DILTHEY, W. 2022. *Die Geisteswissenschaften - Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und ihrer Geschichte*. E-Artnow. 312 s. ISBN 978-8027364541.
- FLECK, L. 2019. *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*. Germany: Suhrkamp Press. 71 s. ISBN 978-3-528-27912-0. Dostupné online.
- GRACIOUS, T. 2010. *Social Work Research*. New Delhi: Indira Gandhi National Open University. 385 s. ISBN 978-81-266-4773-6.
- GRUNDĚLOVÁ, B. 2019. Genderové aspekty v sociální práci s rodinou – implikace pro vzdělávání. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2019, s. 53 – 67. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/gender-aspects-in-family-social-work-implications-for-education/>
- HOVANOVÁ, M. 2023. *Sociálna opora ako významná súčasť života adolescenta*. Košice: Šafárik Press. 90 s. ISBN 978-80-574-0199-5. DOI: DOI%20https://doi.org/10.33542/SCA-0199-5
- HOVANOVÁ, M., ŠLOSÁR, D. 2020. *Sanácia dysfunkčnej rodiny v pomáhajúcich profesiách*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta. 178 s. ISBN 978-80-8152-858-3. Dostupné online: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2020/ff/sanacia-dysfunkcnej-rodiny-v-pomah-profesiach.pdf>
- HOZOVÁ, L., KYZLINKOVÁ, R. 2023. Možnosti subjektivního nahlížení pracovníků SPOD v procesu svěřování dětí do NRP příbuzných a blízkých osob a jejich využívání. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3/2023, s. 61 – 78. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/moznosti-subjektivniho-nahizenipracovniku-spod-v-procesu-sverovanidetido-nrp-pribuznych-a-blizkych-osoba-jejich-vyuzivani/>
- HROMKOVÁ, M., SLANÁ, M., MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K. 2020. *Potreby rodín s deťmi s vybraným typom zdravotného postihnutia. 1. časť*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. 63 s. ISBN 978-80-568-0341-7. Dostupné online: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000029.pdf>
- JINEK, J. 2014. Sociální spravedlnost pro sociální práci. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4/2014, s. 73 – 82. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/socialni-spravedlnost-jako-zakladni-kriterium-socialni-prace-a-socialni-politiky/>
- JEDLIČKOVÁ, L. 2005. Telefonická krizová intervence pro děti a mládež v ČR – situace v roce 2002 a 2003. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1/2005, s. 101 – 114. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/telefonicka-krizova-intervence-pro-deti-a-mladez-v-cr-situace-v-roce-2002-a-2003/>
- KISSOVÁ, B., LUKÁŠOVÁ, R., TOPINKA, D. 2018. Institucionální pomoc v oblasti domácího násilí z perspektivy obětí domácího násilí v partnerském vztah. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2018, s. 72 – 84. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/institucionalni-pomoc-v-oblasti-domaciho-nasili-z-perspektivy-obeti-domaciho-nasili-v-partnerskem-vztah/>
- KLIMENTOVÁ, E., DOČEKAL, V. 2023. Slyšící děti neslyčících rodičů a škola. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 6/2023, s. 86 – 98. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/slysici-deti-neslysicich-rodicu-a-skola/>
- KUHN, T. S. 2008. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH. 206 s. ISBN 80-86005-54-2.

- LÁZNIČKOVÁ, M., PLACHÁ, V. 2016. Zkušenosti žen, které prožily domácí násilí, se zaměřením na vnímání pomoci od pomáhajících profesí. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2016, s. 78 – 85. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/zkusenosti-zen-ktere-prozily-domaci-nasilie-se-zamerenim-na-vnimani-pomoci-od-pomahajicich-profesi/>
- LETOVANCOVÁ, K., KOVALČÍKOVÁ, N., DOBRÍKOVÁ, P. 2017. Attitude of society towards people with mental illness: The result of national survey of the Slovak population. In: *International Journal of Social Psychiatry*. 63(3), pp. 255 – 260. DOI: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0020764017696334>
- MARKOVÁ, D., HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L., JUHÁSOVÁ, D. 2011. *Metódy sociálnej práce s deťmi zažívajúcimi domáce násilie*. In: *Sociální práce/Sociální práce*. č. 2/2011. s. 68-84. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/metody-socialnej-prace-s-detmi-zazivajucimi-domace-nasilie/>
- MAULDIN, R. L. 2020. *Foundations of Social Work Research*. Arlington: Mavs Open Press. 444 s. Dostupné online: <https://uta.pressbooks.pub/foundationsofsocialworkresearch/>
- MEIER, Z., GÁBOVÁ, K., TAVEL, P. 2023. Multidisciplinárny spolupráce pro děti a mládež s duševním onemocněním. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2023, s. 5 – 22. Dostupné online
- MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K., SLANÁ, M. 2022. Factors influencing the quality of life of parents raising a child with disability. In: – *Journal of Nursing and Social Sciences Related to Health and Illness*, 24(2). pp. 154 – 162. Dostupné online
- MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K., SLANÁ, M., HROMKOVÁ, M. 2019. *Emotional well-being and social support as important factors affecting the quality of life of parents of a child with cerebral palsy*. In: *Serviço Social e Saúde*. Campinas. SP. v. 18. p. e019002, 2019. DOI: <https://doi.org/10.20396/sss.v18i0.8656805>
- MYDLÍKOVÁ, E. 2017. Vybrané modely rodinnej terapie v kontexte posudzovania sociálneho rizika rodiny. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 5/2017, s. 5 – 16. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/vybrane-modely-rodinnej-terapie-v-kontexte-posudzovania-socialneho-rizika-rodiny/>
- MYDLÍKOVÁ, E., PATYI, P. 2021. Rapid test sociálnej rizikovosti rodiny. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 3/2021, s. 5 – 20. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/rapid-test-of-social-risk-of-the-family/>
- MYDLÍKOVÁ, E., PATYI, P., VARGOVÁ, D., NICOLUSSI, L., SLANÝ, J. 2019. Creating rapid test for timely CAN syndrome diagnosis. In: *Pensée Plurielle*. 2019/2 (n. 50). pp. 75 – 90. DOI: <https://doi.org/10.3917/pp.050.0075>
- NICOLUSSI, L. 2023. *Zanedbávané dieťa*. Trnava: TYPI Universitas Tyrnaviensis. 139 s. ISBN 978-80-568-0573-2.
- PAŘÍZKOVÁ, A., FRÝBERT, J. 2016. Násilí v procesech marginalizace žen v oblasti poskytování placených sexuálních služeb. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2016, s. 45 – 61. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/nasilie-v-procesech-marginalizace-zen-v-oblasti-poskytovani-placenyh-sexualnich-sluzeb/>
- PATYI, P. 2023. Majority population Attitudes towards the Roma Minority as a Specific Component of Group-Focused Enmity Syndrome in the Slovak Republic. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 4/2023, s. 67 – 82. Dostupné online: <https://>

- socialniprace.cz/en/article/majority-population-attitudes-towards-the-roma-minority-as-a-specific-component-of-the-group-focused-enmity-syndrome-in-the-slovak-republic-2/
- POPPER, K., R. 1997. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: OIKOYMENH. 617 s. ISBN 80-86005-45-3.
- PROBSTOVÁ, V. 2008. Sociální pracovník v oblasti komunitní péče o duševní zdraví a jeho potřeby vzdělávání. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 1/2008, s. 68 – 76. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/socialni-pracovnik-v-oblasti-komunitni-pece-o-dusevni-zdravi-a-jeho-potreby-vzdelavani/>
- RÁC, I., MÁTEL, A., KOZUBÍK, M. 2016. Násilie páchané na rómských ženách v partnerských vztazích. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2016, s. 62 – 67. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/nasilie-pachane-na-romskych-zenach-v-partnerskych-vztazich/>
- SLANÁ, M., MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K., DOBRÍKOVÁ, P., HROMKOVÁ, M. 2020. Research into needs of families who have children with Down syndrome (in the Slovak framework). In: *Kontakt – Journal of Nursing and Social Sciences Related to Health and Illness*. 20(1). pp. 60 – 67. Dostupné online: <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2020/01/10.pdf>
- SOCHOROVÁ, G. 2008. Principy komunitní péče v praxi regionálního komunitního týmu péče o duševní zdraví. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 1/2008, s. 108 – 118. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/principy-komunitni-pece-v-praxi-regionalniho-komunitniho-tymu-pece-o-dusevni-zdravi/>
- ŠIMKO, J., ŠLOSÁR, D. 2019. *Homosexualita a homofóbia v kontexte sociálne práce*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 99 s. ISBN 978-80-8152-764-7. Dostupné online: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/homosexualita_a_homofobia_v_kontexte_socialnej_prace_web.pdf
- ŠRAJER, J. 2014. Sociální spravedlnost jako základní kritérium sociální práce a sociální politiky. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 4/2014, s. 73 – 82. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/socialni-spravedlnost-jako-zakladni-kriterium-socialni-prace-a-socialni-politiky/>
- TÁBORSKÝ, A. 2023. Kontexty a podmínky individualizace veřejných služeb zaměstnanosti. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2023, s. 78 – 85. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/kontexty-a-podminky-individualizace-verejnych-sluzeb-zamestnanosti/>
- TEATER, B. 2017. Social Work Research and Its Relevance to Practice: „The Gap Between Research and Practice Continues to be Wide“. In: *Journal of Social Services Research*. 43:5, pp. 547 – 565. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01488376.2017.1340393>
- THYER, B., A. 2001. *The Handbook of Social Work Research Methods*. London: Routledge. 546 s. ISBN 0-7619-1905-8. Dostupné online: <https://www.metodos.work/wp-content/uploads/2022/04/HandbookSWorkMethods.pdf>
- TOPINKA, D. 2016. Postoje veřejnosti k domácímu násilí. Jaké inspirace přináší pro sociální práci? In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2016, s. 7 – 23. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/postoje-verejnosti-k-domacimu-nasili-jake-inspirace-prinasi-pro-socialni-praci/>

- VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J., CSÉMY, L. 2017. Osobnostní faktory ovlivňující setrvání v bezdomovectví u mladých lidí. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3/2017, s. 41 – 54. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/osobnostni-faktory-ovlivnujici-setrvani-v-bezdomovectvi-u-mladych-lidi/>
- WEBER, M. 1904. Die „Objektivität“ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In: *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 19 (1904) 1. Social Science Open Acces Repository, s. 22 – 87. Dostupné online.
- WINCH, P. 2004. *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 132 s. ISBN 80-7325-035-7.
- ZIMMELOVÁ, P. 2006. Ekonomické násilí na seniorech. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2006, s. 82 – 88. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/ekonomicke-nasili-na-seniorech/>

4 TEÓRIA VEDECKÉHO POZNANIA

Teória vedeckého poznania je komplexný súbor konceptov, princípov a filozofických postojov, ktorý sa zaoberá štúdiom povahy poznania, jeho zdrojov, procesov a hraníc. Novák a Vohánka (2015) chápu teóriu poznania jednoducho ako filozofickú nauku o ľudskom poznaní, ktorá zahŕňa noetiku (disciplína riešiaci tzv. noetický problém – otázku, či ľudské poznanie je principiálne schopné dosahovať pravdy), ale i epistemológiu (teória poznania orientovaná predovšetkým na pojem „vedomosť“, usilujúca sa o jeho adekvátnu definíciu). Táto filozofia sa teda snaží vyjasniť, ako ľudia získavajú poznatky o svete, akým spôsobom tieto poznatky organizujú, a aké sú ich možnosti a obmedzenia.

Teóriu poznania možno podľa dostupných zdrojov (Lehler, 1997; Niiniluoto et al., 2004; Fajkus, 2005; Audi, 2005) rozčleniť do šiestich rámcov, ktoré sú jej obsahom:

1. Zdroje poznania

Zdroje, prostredníctvom ktorých získavame informácie o svete sú zdrojmi poznania. Patrí medzi ne pozorovanie, skúsenosť, vedecký výskum, intuícia, zmyslové vnímanie, ale i kultúra, dedičnosť a iné.

2. Procesy poznávania

Teória poznania sa zaoberá tým, ako sa poznávanie deje. Skúma kognitívne procesy, myslenie, analýzu, syntézu, kategorizáciu a interpretáciu informácií. Súčasťou procesov poznávania môžu byť aj emocionálne faktory a motivácie.

3. Otázka pravdy

Otázka pravdy je v teórii poznania kľúčová. Teória poznania skúma, ako môžeme zaručiť, že naše poznatky sú pravdivé a spoľahlivé. K diskusii o tom, ako dosiahnuť istotu v poznatku

prispievajú rôzne filozofické prístupy (napríklad kritický racionalizmus či skepticizmus a ďalšie).

4. Vzťah medzi subjektom a objektom poznania

Teória poznania skúma vzťah medzi tým, kto poznáva (subjektom), a tým, čo je poznávané (objektom). Skúma, ako subjekt interaguje s objektom, akým spôsobom ovplyvňuje svoje vnímanie a ako sa tento vzťah premieta do formovania poznatku.

5. Obmedzenia poznania

Teória poznania nezanedbáva ani otázku obmedzení v procese poznávania. Týka sa to limitov nášho vnímania, myslenia a interpretácie. Môžu byť založené na biologických, kultúrnych alebo emocionálnych faktoroch.

6. Historický a kultúrny kontext

Teória poznania berie do úvahy stanovisko, že naše poznatky sú ovplyvnené historickým a kultúrnym kontextom. To zahŕňa spôsoby, akými sa menila definícia pravdy a spôsoby, akými sa formovali presvedčenia v spoločnosti v priebehu času.

Teória poznania predstavuje hĺbkovú analýzu podstaty a hraníc našej schopnosti získavať a chápať informácie. Vďaka analýze poznania vieme lepšie pochopiť, ako prichádzame k poznatkom o svete. I samotná teória poznania však prechádza procesom vývoja a v rôznych obdobiach nazerá na povahu poznávania z rozličných filozofických východísk. Pre potreby tejto publikácie budeme hovoriť o štyroch základných východiskách, ktoré objasňujú vedecké poznanie a mechanizmy vývinu vedy ukotvené v konkrétnom filozofickom stanovisku.

4.1 Pozitivismus

Pozitivismus je epistemologický prístup založený na presvedčení, že pravdivé poznatky môžeme získať iba prostredníctvom empirického a vedeckého skúmania. Tento prístup sa opiera o princíp, že skutočnosť je objektívna a nezávislá od ľudských interpretácií.

Centrálny bod pozitivizmu spočíva vo viere, že poznanie by malo byť založené na pozorovateľných faktoch, kvantifikovateľných dátach a overiteľných hypotézach.

Za zakladateľa pozitivizmu je považovaný francúzsky filozof a sociológ **Auguste Comte** (1798 – 1857), ktorý sa vo svojom najvýznamnejšom diele *Kurz pozitivnej filozofie* (1830 – 1842) zaoberal vývojom ľudskej spoločnosti. Comte vývoj spoločnosti rozdelil do troch štádií: teologické, metafyzické a pozitívne. Práve v poslednom štádiu vývoja by sa podľa neho mala spoločnosť zameriavať na pozorovateľné fakty, merateľné dáta a empirické skúmanie. Zdôrazňoval, že skutočné poznatky sa majú získavať systematickým pozorovaním a experimentovaním, čím sa spoločnosť vyhne subjektívnym interpretáciám a emocionálnym vplyvom. Pozitivistický prístup sa tak snaží o elimináciu filozofických špekulácií a namiesto toho kladie dôraz na presné a merateľné informácie.

Medzi najvýznamnejších predstaviteľov pozitivizmu je možné okrem Augusta Comteho zaradiť tiež ďalšie osobnosti. Francúzsky sociológ **Émile Durkheim** (1858 – 1917) bol dôležitým predstaviteľom pozitivistického prístupu v sociológii. Jeho práca sa zameriavala na skúmanie sociálnych zákonitostí, ktoré ovplyvňujú ľudské správanie a spoločnosť ako celok. Anglický filozof **Herbert Spencer** (1820 – 1903) uplatňoval pozitivistické princípy v oblasti sociálnej evolúcie, predovšetkým vo svojom koncepte sociálneho darvinizmu, ktorý sa snažil aplikovať evolučné princípy na spoločnosť. Ďalším významným predstaviteľom pozitivizmu bol anglický filozof a ekonóm **John Stuart Mill** (1806 – 1873). Jeho dielo *A system of Logic, Ratiocinative and inductive* sa zaoberá metódami vedeckého poznania a zdôrazňuje dôležitosť indukcie a empirického výskumu. Rakúsky fyzik a filozof **Ernst Mach** (1838 – 1916) mal taktiež veľký vplyv na vývoj pozitivistického empirizmu. Jeho teória vnímania a záujem o vzťah medzi zmyslovými skúsenosťami a vedomím ovplyvnili nielen vedecký výskum, ale i samotnú filozofiu skúmania. Mimoriadne významnou osobnosťou presahujúcou pozitivizmus bol filozof a logik **Rudolf Carnap** (1891 – 1970). Jeho práce sa zameriavali najmä na logiku, filozofiu vedy a vedeckej

metodológie. Mnoho jeho prístupov bolo v súlade s pozitivistickými princípmi, čím prispel k rozvinutiu pozitívizmu o jeho logické a metodologické aspekty.

Hlavné znaky pozitívizmu sa na základe vyššie spomenutého a ďalších literárnych prameňov (Fajkus, 2005; Riley, 2007; Park et al., 2020; Maksimović, Evtimov, 2023) dajú zhrnúť nasledujúco:

- Pozitívizmus kladie dôraz na empirickú realitu a skutočnosť. Skúmanie by malo byť založené na získavaní faktických informácií a pozorovaní skutočných udalostí, pričom je dôležité zbierať dôkazy a dáta na podporu tvrdení (**empirizmus**).
- Pozitivistický prístup sa snaží o dosiahnutie objektivity v poznaní. To znamená, že výskumník alebo výskumníčka by mali byť neutrálni a nezaujatí voči skúmaným javom, a jeho pozorovania by mali byť nezávislé od subjektívnych názorov (**objektivita**).
- Pozitívizmus vychádza z presvedčenia, že existujú univerzálne zákony, ktoré riadia prírodné a spoločenské javy. Tieto zákony by sa mali objaviť a potvrdiť pomocou systematického skúmania a experimentovania (**univerzálnosť zákonov**).
- Pozitívizmus sa snaží zjednodušiť a redukovať zložité javy na menšie časti, ktoré sa dajú merať a analyzovať. Tento prístup umožňuje vytvárať vedecké teórie a vysvetľovať javy (**redukcionizmus**).
- Dôležitým znakom pozitívizmu je možnosť merať a kvantifikovať javy. Merateľné dáta umožňujú podľa pozitivistov objektívne porovnávanie a overovanie hypotéz a teórií (**merateľnosť**).
- Pozitivistický prístup predpokladá, že udalosti majú príčiny a následky, ktoré môžu byť objavené pomocou vedeckých metód. Tento **determinizmus** umožňuje predpovedanie budúcich udalostí na základe poznaných faktov.
- Pozitívizmus predpokladá, že pozorovateľ je nezávislý od objektu pozorovania a jeho subjektívne názory nemajú vplyv na výsledky (**nezávislosť pozorovateľa**).
- Pozitívizmus odmieta metafyzické otázky a koncepty, ktoré nie

sú založené na empirických dátach a merateľných faktoch (**vy-
lúčenie metafyziky**).

Hoci pozitivizmus priniesol dôležité princípy pre rozvoj vedec-
kého výskumu, bol tiež kritizovaný za svoju obmedzenosť a nedo-
statok zohľadnenia komplexnosti spoločenských a ľudských javov.
V histórii sa objavilo viacero významných osobností, ktoré poziti-
vizmus podrobovali kritike a prispeli tak k rozvoju alternatívnych
teoretických prístupov k poznaniu a výskumu spoločnosti (Max
Weber, George Simmel, Alfred Schutz, Jürgen Habermas, Paul
Feyerabend, Michel Foucault).

**Kritika pozitivizmu v teórii poznania sa týka niekoľkých
aspektov tohto prístupu:**

- **Ignorovanie subjektivity** – Pozitivizmus sa sústreďí na mera-
teľné a objektívne fakty, čím zanedbáva subjektívne skúsenosti
a interpretácie. Skutočnosti a skúsenosti, ktoré sa nemôžu ľahko
merať, ako napríklad emócie, názory a hodnoty, nie sú v tomto
prístupe často zahrnuté.
- **Komplexnosť spoločnosti** – Kritika pozitivizmu tiež argumen-
tuje, že tento prístup sa nesústreďuje dostatočne na komplex-
nosť spoločnosti a ľudského správania. Spoločenské javy sú
často ovplyvnené mnohými faktormi, ktoré nie sú jednoducho
kvantifikovateľné alebo empiricky merateľné.
- **Kvalitatívne aspekty** – Pozitivizmus kladie dôraz na kvanti-
tatívny výskum a merateľné dáta, pričom kvalitatívne aspek-
ty, ako napríklad hlboké porozumenie, kontext a interpretáciu
nebral do úvahy. Tieto aspekty sú často dôležité pri skúmaní
spoločenských javov.
- **Redukcionizmus** – Kritika upozorňuje, že pozitivistický prístup
môže viesť k plochému, nekritickému a reduktívnemu skúma-
niu spoločenských javov. Výskumníci a výskumníčky sa môžu
uzavrieť do obmedzeného hľadania merateľných faktov, pričom
nezohľadňujú komplexné súvislosti.

- **Zanedbávanie kontextu** – Pozitivismus zameraný na objektívne fakty často neberie dostatočne do úvahy širší kontext a históriu. Spoločenské javy sú však často ovplyvnené históriou, kultúrou a štruktúrami, ale tie pozitivismus neberie do úvahy.
- **Predpoklad o nezávislosti subjektu** – Pozitivismus predpokladá, že objekt skúmania je nezávislý od pozorovateľa. Táto predstava ignoruje možnosť, že pozorovateľ a jeho perspektíva môžu ovplyvniť výsledky a interpretácie výskumu.

Príklady výskumnej praxe sociálnej práce založenej na pozitivistickom prístupe:

Príklad 14: Výskum zameraný na meranie efektívnosti programu na zníženie domáceho násillia

V tejto štúdiu by sa mohol pozitivistický prístup uplatniť na zhromaždenie kvantitatívnych dát o účinnosti konkrétneho programu na zníženie prípadov domáceho násillia. Zozbierali by sa merateľné údaje o účasti prijímateľov a prijímateľiek služieb na tomto programe, počte prípadov domáceho násillia pred a po ich účasti a prípadne iné relevantné premenné. Tieto dáta by sa následne analyzovali s cieľom zistiť, či program dosiahol žiaducu zmenu v počtoch prípadov násillia a aký je jeho efekt.

Príklad 15: Výskum hodnotenia úrovnle spokojnosti prijímateľov a prijímateľiek služieb v sociálnych službách

V tejto štúdiu by sa mohol pozitivistický prístup uplatniť na zhromaždenie a analýzu kvantitatívnych dát o spokojnosti prijímateľov a prijímateľiek s určitou sociálnou službou. Formuláre na hodnotenie by mohli obsahovať merateľné otázky o kvalite poskytovanej služby, rýchlosti reakcie a podobne. Tieto dáta by sa následne analyzovali na zistenie celkovej úrovnle spokojnosti prijímateľov a prijímateľiek so službou.

V oboch príkladoch je zrejmä snaha zhromaždiť kvantitatívne dáta, ktoré sa dajú merať a analyzovať, s cieľom získať objektívne informácie o daných javoch. Tieto výskumné zámery sú charakteristické pre pozitivistický prístup vo výskume v sociálnej práci.

4.2 Falibilizmus

Koncept falibilizmu sa objavil v rôznych časových obdobiach v histórii a je spojený s rôznymi filozofickými myšlienkovými prúdmi. Jedným z významných predstaviteľov, ktorí sa venovali tejto myšlienke, bol americký filozof a psychológ **William James** (1842 – 1910). James zdôrazňoval neustálu otvorenosť vedeckého myslenia k novým informáciám a pripravenosť na prehodnotenie názorov. Výraznejšie sa falibilizmus začal presadzovať v kontexte logiky a vedeckého skúmania v 20. storočí. K filozofickým prúdom, ktoré podporovali falibilistický prístup, patrí napríklad pragmatizmus, ktorý zdôrazňoval dôležitosť testovania predpokladov a teórií v praxi. Samotný termín „falibilizmus“ vznikol pravdepodobne v rámci filozofickej diskusie na začiatku 20. storočia. Jedným z najvýznamnejších filozofov, ktorý sa k falibilizmu vyjadroval, bol rakúsky filozof **Karl Popper** (1902 – 1994). Popper zdôrazňoval, že vedecké teórie nie sú nikdy úplne potvrdené, ale môžu byť iba vyvrátené pomocou nových dôkazov. Jeho koncepcia „falzifikovateľnosti“ teórií znamenala, že teória sa môže považovať za vedeckú len v prípade, ak je možné ju testovať a potenciálne vyvrátiť.

Okrem Williama Jamesa a Karla Poppera je možné medzi významných predstaviteľov falibilizmu zaradiť tiež ďalšie dôležité osobnosti. Americký logik a filozof **Charles Peirce** (1839 – 1914) venoval falibilizmu pozornosť v rámci svojej pragmatickej filozofie. Peirce zdôrazňoval, že aj keď pri skúmaní nie je možné dosiahnuť jednoznačnú istotu výsledku, je možné sa pravde priblížiť pomocou neustáleho testovania a preverovania našich hypotéz. Rakúsky ekonóm a filozof **Friedrich Hayek** (1899 – 1992) vo svojich prácach

upozorňoval, že vedecké poznatky sú v zásade nedokonalé a vždy môžu byť revidované na základe nových informácií.

Falibilizmus je teda filozofický koncept, ktorý zdôrazňuje otvorenosť a schopnosť omylu vo vedeckom a poznaní. Tento koncept stavia do popredia myšlienku, že žiadne tvrdenie alebo teória nemusia byť absolútne a nevyhnutne pravdivé. Miera pravdepodobnosti pravdivosti daného tvrdenia môže byť rôzna a závisí od dostupných dôkazov. Kľúčovým aspektom falibilizmu je tak myšlienka, že aj najlepšie podložené teórie a predpoklady môžu byť upravené alebo dokonca odmietnuté, ak sa objavia nové dôkazy alebo nové perspektívy.

Zhrnutie hlavných charakteristík falibilizmu vychádzajúce z dostupnej literatúry (Powell, 2001; Fajkus, 2005; Perkinson, 2008; Hannon, 2013; Holliday, 2015) je nasledujúce:

- Falibilizmus uznáva, že aj keď sa zdá, že určité tvrdenie alebo teória je pravdivá, vždy je možné, že budú objavené nové informácie, ktoré toto tvrdenie zvrátia alebo upravia. Otvorenosť omylu znamená, že aj najviac overené teórie môžu byť v budúcnosti revidované (**otvorenosť omylu**).
- Falibilizmus podnecuje kritické myslenie a neustále prehodnocovanie vedeckých teórií a tvrdení. Vedecký výskum by mal byť založený na neustálom testovaní a overovaní hypotéz, a to aj napriek tomu, že niektoré teórie môžu byť považované za pravdivé (**kritický prístup**).
- Falibilizmus zdôrazňuje, že aj keď máme istotu o určitých faktických dátach alebo záveroch, mali by sme byť pripravení ich revidovať alebo upraviť na základe nových poznatkov. Tento prístup umožňuje pružnú a adaptívnu interpretáciu vedeckého poznania (**relativita poznaneého**).
- Falibilizmus berie do úvahy kontext a riziko spojené s vedeckým poznávaním. Niektoré teórie môžu byť považované za pravdivé v určitom kontexte, ale mimo tohto kontextu sa môžu ukázať ako neplatné (**riziko kontextu**).

Najvýznamnejšími osobnosťami kritiky falibilizmu boli najmä filozofi a myslitelia, ktorí sa zaoberali otázkou istoty, absolútneho poznania a stability vedeckých teórií (Edmund Husserl, Thomas Kuhn, George Edward Moore, G. E. L. Owen). Niektorí z týchto kritikov zohrávajú dôležitú úlohu pri vyjadrovaní pochybností o neustálom prehodnocovaní a revidovaní vedeckých názorov.

Argumenty kritiky falibilizmu je možné zhrnúť takto:

Absolútna istota – Niektorí kritici argumentujú, že vo vedec-
kom skúmaní je potrebná istota, aby sa mohli tvoriť pevné základy
poznatkov a teórií. Neustálu otvorenosť na prehodnotenie pova-
žujú za nežiaducu, pretože by to mohlo oslabiť dôveru vo vedecké
poznatky.

Vedecká stabilita – Kritici falibilizmu sa obávajú, že neustála re-
vizia a prehodnocovanie vedeckých teórií by mohli spôsobiť nepo-
koj a nestabilitu v rámci vedeckej komunity. Argumentujú, že veda
by mala mať isté stabilné základy, ktoré sa nemusia neustále meniť.

Význam objektivity – Existuje tiež obava, že prílišná otvore-
nosť pre revíziu by mohla viesť k subjektívnemu hodnoteniu a zne-
hodnocovaniu objektivity vo vedeckých názoroch.

Riziko narušenia pokroku – Ďalším argumentom kritiky falibi-
lizmu je, že neustála revízia a prehodnocovanie by mohli vyvolať
zmätok a nejasnosti vo vedeckých teóriách, čo by mohlo brániť po-
kroku a rozvoju.

Je dôležité zobrať do úvahy fakt, že kritika falibilizmu je súčas-
ťou diskusie v rámci teórie poznania a vedeckého skúmania. Zatiaľ
čo niektorí vedci a vedkyne sa stotožňujú so spomenutými kritici-
kými hľadiskami, iní vnímajú falibilizmus ako základný prístup,
ktorý zohráva významnú úlohu pri tvorbe flexibilného a prispôso-
vitého vedeckého poznania.

Príklady výskumnej praxe sociálnej práce založenej na falibilistickom prístupe:

Príklad 16: Výskum v oblasti efektívnosti intervencií v sociálnej práci

Takto zameraný výskum môže byť postavený na falibilistickom prístupe rovnako ako na pozitivistickom. Z falibilistickej perspektívy výskumníci či výskumníčky môžu skúmať vplyv rôznych programov na prijímateľov a prijímateľky služieb a spoločnosť ako celok, pričom prijímajú stanovisko, že ich výsledky nemusia byť konečné a môžu byť prehodnotené v čase na základe nových analýz a dát. Intervencia sociálnej práce a jej efektívnosť sa môže meniť v čase vzhľadom na sociálno-politickú či ekonomickú situáciu v krajine alebo sociálnu situáciu užívateľov sociálnych služieb.

Príklad 17: Evaluácia účinnosti programov na zlepšenie sociálnych podmienok

Výskum, ktorý sa zameriava na hodnotenie účinnosti programov na zlepšenie sociálnych podmienok, môže vykazovať znaky falibilistického prístupu. I keď v tomto prípade môže byť realizovaný kvalitatívny i kvantitatívny výskum, môžu existovať faktory, ktoré neboli dostatočne zohľadnené alebo predvídané. Napríklad program na zníženie domáceho násillia by mohol mať nezamýšľané vedľajšie účinky alebo nemusí fungovať pre všetky typy rodín rovnako. Falibilistický prístup by nám pripomenul, že aj napriek systematickému výskumu a analýze dát môžeme narážať na interpretačnú neistotu a chýbajúce informácie nevyhnutné na ďalšie analýzy.

4.3 Teória vedeckých revolúcií

Teória vedeckých revolúcií je koncept, ktorý rozvinul americký historik a filozof **Thomas S. Kuhn** (1922 – 1996) vo svojej knihe *The Structure of Scientific Revolutions* (Štruktúra vedeckých revolúcií,

1962). Táto teória ponúka nový pohľad na vývoj vedy a zdôrazňuje, že vedecké pokroky nie sú neustálym a lineárnym procesom, ale dejú sa v podobe revolúcií a zmien paradigiem.

Maďarský filozof **Imre Lakatos** (1922 – 1974) ďalej rozvinul jeho myšlienky a vytvoril koncept vedeckých programov a výskumných heuristik ako alternatívny pohľad na vývoj vedy, kde spája prvky Kuhnovej teórie s dôrazom na racionálny a progresívny charakter vedeckého vývoja. Lakatos tvrdil, že vedecké programy, nazývané aj výskumné programy, sú dlhodobými súťažami medzi konkurenčnými teóriami a konceptmi v rámci danej vedeckej oblasti. Každý vedecký program obsahuje jadro tvrdých predpokladov, ktoré sa nemenia, a zároveň okrajové predpoklady, ktoré sú podrobované neustálej úprave a revízii. Vedecký program sa vyvíja tým, že sa snaží riešiť problémy a anomálie, ktoré vznikajú v jeho rámci.

Kanadský filozof **Paul Thagard** (1950) navrhuje kognitívny model vedeckého objavovania, ktorý kombinuje myšlienky z konceptu vedeckých revolúcií a teórie spracovania informácií. Jeho prístup zdôrazňuje rolu kognitívnych procesov, ako sú analógie a indukatívne odhady pri tvorbe nových teórií.

Teória vedeckých revolúcií priniesla nový pohľad na vývoj vedy a zdôraznila, že vedecké zmeny nie sú len postupné, ale môžu byť revolučné. Paradigmy sú základnými súčasťami vedy a ovplyvňujú spôsob, akým vedci formujú otázky, riešia problémy a interpretujú výsledky. Kuhnova teória zaviedla nový prístup k pochopeniu dynamiky vedeckého vývoja a jeho vplyvu na spoločnosť.

Kuhnova teória vedeckých revolúcií v tomto zmysle obsahuje niekoľko kľúčových myšlienok (Samian, 1994; Fajkus, 2005; Kuhn, 2008; Beuren, De Souza, 2011; Csámpai, 2013; Anand et al., 2020; Bonaventure Chike, 2020):

- **Paradigmy** – Kuhn používa termín „*paradigma*“ na označenie súboru spoločne akceptovaných názorov, prístupov, metód

a teórií, ktoré sú v určitej dobe dominantné v danej vedeckej disciplíne.

- **Normálna veda** – Kuhn opisuje „normálnu vedu“ ako proces, keď vedci pracujú v rámci existujúcej paradigmy a rozvíjajú ju prostredníctvom experimentov a výskumu. Táto fáza je charakterizovaná rozširujúcim sa pokrokom a riešením malých problémov.
- **Kríza paradigmy**– Kuhn tvrdí, že paradigmy sú občas vystavené problémom a nezrovnalostiam, ktoré nie je možné jednoducho vyriešiť pomocou existujúcich teórií. Tieto problémy môžu vyvolať krízu, počas ktorej sa začínajú formovať nové teórie a prístupy.
- **Revízia paradigmy a vedecká revolúcia** – Keď sa kríza zhorší a existujúce paradigmy už nemôžu riešiť vznikajúce problémy, dochádza k vedeckej revolúcii. Stará paradigma sa rozpadne a nahradí ju nová, ktorá prináša nové názory, metódy a prístupy.
- **Neporovnateľnosť paradigiem** – Kuhn argumentuje, že paradigmy nie sú vzájomne kompatibilné a nemôžu byť porovnateľné. Každá paradigma má teda svoj vlastný spôsob pohľadu na svet a jeho fenomény.

Medzi najvýznamnejších kritikov teórie vedeckých revolúcií patria osobnosti ako Paul Fayerabend, Larry Laudan, ale i Karl Popper či Nicholas Maxwell.

Hlavné argumenty kritiky tejto teórie možno zhrnúť v nasledujúcich bodoch:

- **Nedostatočný dôraz na kontinuitu** – Niektorí kritici tvrdia, že Kuhn zdôrazňuje diskontinuitu a zmeny vedeckých paradigiem na úkor kontinuity vo vývoji vedy. Skutočný vývoj vedy môže byť často postupný a evolučný, nie dramatický a revolučný.
- **Variabilita vývoja** – Kuhnova teória nevysvetľuje dostatočne

rôznorodosť spôsobov, akými sa vedy vyvíjajú. Nie všetky oblasti vedy prechádzajú rovnakými fázami paradigiem, ako to popisuje Kuhn, a mnohé vedné disciplíny môžu mať iný vývoj.

- **Nedostatočný dôraz na kontext a spoločnosť** – Kuhnova teória obmedzuje vnímanie vedy na vnútorné zmeny v paradigme a nedáva dostatočný priestor na vplyv vonkajších sociálnych, ekonomických a politických faktorov na vývoj vedy.
- **Nedostatok jednoty v paradigme** – Niektorí kritici tvrdia, že v rámci jednej paradigmy môže existovať veľa rozdielnych názorov a prístupov. Kuhnova teória zjednodušuje a generalizuje túto nejednotnosť.
- **Nedostatočná overiteľnosť** – Kritici zastávajú názor, že Kuhn neposkytuje presné kritériá na to, ako rozhodnúť, kedy došlo k revolúcii alebo ako sa rozhodnúť medzi konkurenčnými paradigmami.
- **Zanedbanie racionálnych hľadísk** – Kritika tiež argumentuje, že Kuhново zdôraznenie emocionálnych a sociálnych faktorov pri rozhodovaní o paradigme môže podceňovať racionálne a dôkazové aspekty vedy.
- **Univerzálnosť konceptu** – Kuhnova teória môže byť príliš špecifická pre prírodné vedy a nemusí dobre fungovať pre iné oblasti, ako sú sociálne vedy.

Príklady výskumu v sociálnej práci, v ktorých sa by sa mohol prejaviť koncept vedeckých revolúcií:

Príklad 18: Zmena paradigmy v prístupe k resocializácii mladistvých delikventov

Predstavme si, že v sociálnej práci existuje dlhodobý paradigmatický prístup k resocializácii delikventnej mládeže, ktorý je založený na dôraznom sledovaní a kontrole jednotlivcov. Avšak nové dôkazy a výskum môžu ukázať, že individuálna terapia a podpora môžu mať dlhodobé pozitívne

výsledky. Táto zmena paradigmy by mohla byť vnímaná ako vedecká revolúcia, pretože by znamenala radikálny posun v prístupe k resocializácii, s novými teóriami a metódami, ktoré by nahradili staršiu paradigmu.

Príklad 19: Vývoj inovatívnych metód v práci s ohrozenými rodinami

Ak existuje tradičný prístup v sociálnej práci k práci s ohrozenými rodinami, zameraný na odoberanie detí z prostredia rodiny, mohol by sa vyvinúť nový prístup zameraný na posilňovanie rodinných vzťahov a podporu v rámci rodiny namiesto vyňatia dieťaťa. Túto zmenu paradigmy by mohol sprevádzať nástup nových teórií, metodológií a inovatívnych prístupov, čo by zodpovedalo Kuhnovej predstave o revolúcii vedeckých paradigiem.

4.4 Epistemologický anarchizmus

Medzi kritikov teórie vedeckých revolúcií patril predovšetkým rakúsky filozof **Paul Fayerabend** (1924 – 1994). Fayerabend kritizoval prísne pravidlá vedeckého procesu a zdôraznil, že vývoj vedy je chaotický a nie je možné ho jednoducho štandardizovať. Bol známy svojou kontroverznou a provokatívnou kritikou tradičných názorov na vedecký proces a prispel k vývoju myšlienok o zložitosti a pluralite vedeckého výskumu.

Fayerabend zastával názor, že neexistuje jedna univerzálna metóda vedeckého výskumu, ktorá by mala byť vždy aplikovaná. Naopak, podporoval myšlienku pluralizmu, teda toho, že vedecký vývoj môže byť diverzifikovaný a nepravidelný. Kritizoval názor, že vedecký výskum prebieha lineárne a že nové teórie nahrádzujú staré len v prípade, ak nové teórie dokážu vysvetliť viac. Feyeraabend tvrdil, že vedecký výskum môže byť ovplyvnený aj osobnými preferenciami a politickými záujmami a že niektoré nové teórie môžu byť prijaté aj napriek ich nedostatkom.

Feyerabendov prístup k vedeckému procesu sa často nazýva „*anarchistickým*“, pretože odmietal nároky na prísnu metodologickú konzistenciu. Veril, že príliš veľa regulácií môže obmedziť vedecký vývoj a brániť vzniku nových a inovatívnych teórií. Kritizoval tiež názor, že vedecký vývoj je poháňaný neustálym a postupným pokrokom. Poukazoval na to, že vedecké revolúcie môžu byť nejasné a chaotické, a že aj za neúspešnými teóriami môže stáť určitá hodnota.

Americký filozof **Richard Rorty** (1931 – 2007) sa v diele *Philosophy and the Mirror of Nature (Filozofia a zrkadlo prírody)* z roku 1979 zaoberá kritikou snahy o objektivnosť a univerzálnosť vo filozofii a vede. Rorty tvrdí, že poznatok je vždy závislý od kontextu a jazyka a nemožno ho jasne vymedziť bez týchto aspektov. Podobne i francúzsky filozof **Jean-François Lyotard**, ktorý je známy predovšetkým svojou prácou *The Postmodern Condition (Postmoderná podmienka)* z roku 1979 v tejto práci kritizoval nárok na univerzálnu pravdu a tvrdil, že poznatok je fragmentovaný a ovplyvnený kultúrnymi a jazykovými faktormi.

Epistemologický anarchizmus je teda prístup, ktorý sa zaoberá otázkou, ako získavať a validovať poznatky, pričom kladie dôraz na diverzitu prístupov, rôznorodosť metód a kritický pohľad na samotný proces poznávania.

Nasledujúci text uvádza zhrnutie niekoľkých hlavných argumentov, ktoré podporujú epistemologický anarchizmus (Anderson, 1994; Farrell, 1998; Feyerabend 2001, 2004; Fajkus 2005; Niaz, 2020):

- Predstavitelia epistemologického anarchizmu tvrdia, že neexistuje jednotná metóda, ktorá by bola vhodná pre všetky oblasti poznania. Každá oblasť má svoje špecifické charakteristiky a nemožno ju zredukovať na jediný prístup. Táto diverzita v prístupoch a metódach by mala byť uznaná a rešpektovaná (**absencia univerzálnej metódy**).

- Poukazujú na to, že poznatky a prístupy sa menia v čase a s vývojom spoločnosti. To znamená, že nemožno zaručiť trvalú platnosť jednotných metód a teórií. Každý kontext si vyžaduje nový prístup (**historická zmena a kontextualita**).
- Zástancovia konceptu epistemologického anarchizmu tvrdia, že klásť príliš veľký dôraz na autoritu vedeckého výskumu môže brániť kritickému mysleniu a diverzite názorov. Namiesto slepého nasledovania autorít by sme podľa nich mali skúmať a kritizovať ich argumenty (**kritika autority**).
- Epistemologický anarchizmus zdôrazňuje subjektívnosť interpretácií a rôznorodosť názorov na svet. Každý jednotlivec má svoju vlastnú perspektívu a skúsenosť, ktorá ovplyvňuje jeho poznávanie. To vedie k rôznym interpretáciám a hodnoteniam, čo by malo byť rešpektované (**subjektivita a pluralita interpretácií**).
- Podľa epistemologického anarchizmu by sme mali povzbudzovať experimentovanie a kreativitu vo výskume a poznávaní. To znamená, že by sme mali vyskúšať rôzne prístupy a metódy a nebať sa porušovať konvencie, ak to vedie k novým poznatkom (**experimentovanie a kreativita**).
- Epistemologickí anarchisti zdôrazňujú dôležitosť otvoreného dialógu a kritických diskusií medzi rôznymi prístupmi a názormi. Táto komunikácia môže prispieť k bohatšiemu chápaniu problémov a korekciám vo vedeckých poznatkoch (**otvorený dialóg a diskusia**).

Kritika epistemologického anarchizmu (Karl Popper, Thomas Kuhn, Larry Laudan, Hilary Putnam, Nancy Catwrightová) sa opiera o niekoľko základných argumentov, ktoré vyjadrujú obavy z jeho dôsledkov a možných problémov. Tieto argumenty poukazujú na potenciálne problémy spojené s epistemologickým anarchizmom a upozorňujú na potrebu určitých usmernení a noriem vo vedeckom skúmaní na dosiahnutie spoľahlivého a objektívneho poznania.

Hlavné argumenty kritiky tohto prístupu možno zhrnúť v nasledujúcich bodoch:

- **Znovuzavedenie dogmatizmu** – Kritici tvrdia, že úplné odmietnutie akejkoľvek univerzálnej metódy vedeckého skúmania môže viesť k znovuzavedeniu dogmatizmu. To znamená, že by sme sa mohli dostať do situácie, keď akýkoľvek názor alebo tvrdenie sa považujú za správne bez akéhokoľvek kritického skúmania.
- **Nemožnosť porovnávania** – Absencia spoločných štandardov a metód môže komplikovať porovnanie výsledkov rôznych výskumov. To by mohlo znemožniť vytváranie kumulatívneho vedeckého poznania a pohybu smerom k objektívnym zisteniam.
- **Vedecká validita a spoľahlivosť** – Kritici argumentujú, že úplná sloboda vo výbere metód môže vyvolať obavy o platnosť a spoľahlivosť výsledkov vedeckých výskumov. Ak nie sú stanovené žiadne kritériá alebo normy, môže to oslabiť dôveryhodnosť vedeckého výskumu.
- **Prax vedeckého skúmania** – Kritika tvrdí, že v praxi by úplná sloboda vo voľbe metód mohla viesť k nezodpovednosti vo výskume. Bez akýchkoľvek rámcov by bolo ťažké zabezpečiť dodržiavanie etických a metodologických noriem.
- **Fragmentácia** – Argumentuje sa tiež tým, že úplná absencia akejkoľvek metódy by mohla spôsobiť fragmentáciu vedeckého poznania. Výskumníci a výskumníčky by sa mohli uzatvárať do izolovaných bublín, čo by mohlo brániť komunikácii a výmene myšlienok či zistení.
- **Neschopnosť posúdiť dôkazy** – Niektorí kritici poukazujú na to, že úplná sloboda vo voľbe metód by mohla komplikovať posudzovanie dôkazov a overovanie hypotéz. Bez konkrétnych pravidiel by bolo ťažké rozhodnúť, ktoré dôkazy sú presvedčivejšie a spoľahlivejšie.

Tieto argumenty podporujú diskusiu o epistemologickom anarchizme a otvárajú otázku miery vplyvu noriem a pravidiel na riadenie vedeckého poznávania, ale i mieru otvorenosti voči rôznorodosti a kreativite pri vedeckom skúmaní.

Príklady výskumu v sociálnej práci, v ktorých sa by sa mohol prejavíť epistemologický anarchizmus:

Príklad 20: Výskum rodinných vzťahov a dynamiky

Pri skúmaní rodinných vzťahov a dynamiky by sa mohol epistemologický anarchizmus prejavíť tým, že výskumníci či výskumníčky by mohli využiť rôznorodé prístupy a metódy na pochopenie zložitosti rodinných interakcií. Napríklad by mohli kombinovať kvalitatívne prístupy, ako sú rozhovory a pozorovania, s kvantitatívnymi dátami na získanie komplexnejšieho obrazu rodinných vzťahov.

Príklad 21: Výskum skúseností menšín a marginalizovaných skupín vo vzťahu s majoritou

Epistemologický anarchizmus by v tomto prípade mohol podporovať otvorenosť pre rôzne prístupy k zachyteniu skúseností menšín a marginalizovaných skupín voči väčšinovej populácii. Výskumníci a výskumníčky by napríklad namiesto štandardného kvantitatívneho merania vzťahu majority k minorite mohli využiť kvalitatívne metódy, ako sú individuálne rozhovory alebo participatívne akcie v marginalizovaných komunitách, aby získali hlbší pohľad do toho, ako sa rôzne skupiny cítia a ako sa vyrovnávajú s rôznymi situáciami vo vzťahu k väčšinovej spoločnosti.

Kontrolné otázky k 4. kapitole:

1. Definujte základné rámce teórie poznania.
2. Aká je základná myšlienka pozitivistického prístupu vo výskume?
3. Aké primárne stanovisko zdôrazňuje koncept falibilizmu?
4. Popíšte význam vedeckej revolúcie v koncepte Thomasa S. Khuna.
5. Čo znamená „anarchizmus“ v prístupe P. Fayerabenda?

Dostupná referenčná literatúra odporúčaná na ďalšie štúdium:

Publikácie obsahujúce ucelené prehľady v rámci teórie poznania, ktoré ponúkajú vstup do štúdia jednotlivých problémov:

- AUDI, R. 2005. *Epistemology. A contemporary introduction to the theory of knowledge*. London & New York: Routledge. 336 s. ISBN 0-203-98210-X. Dostupné online: <https://people.cs.rutgers.edu/~biglars/epis.pdf>
- FAJKUS, B. 2005. *Filosofie a metodologie vědy*. Praha: ACADEMIA. 152 s. ISBN 80-200-1304-0.
- HARRINGTON, A. 2006. *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál. 495 s. ISBN 80-7367-093-3.
- KRATOCHVÍL, M. 2013. *Francouzská epistemologie. Přehled vývoje do poloviny 20. století*. Praha: Triton. 296 s. ISBN 978-80-7387-671-5.
- LEHRER, K. 1999. *Teória poznania*. Bratislava: Infopress. 171 s. ISBN 80-85402-34-3.
- NIINILUOTO, I., SINTONEN, M., WOLEŃSKI. 2004. *Handbook of Epistemology*. Springer. 1052 s. ISBN 978-1-4020-1986-9. Dostupné online: <https://philpapers.org/archive/MORSAE-6.pdf>
- NOVÁK, V., VOHÁNKA, V. 2015. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: KRYSTAL OP. 280 s. ISBN 978-80-87183-71-7.

Publikácie, ktoré tvoria priamy zdroj štúdia jednotlivých prístupov v rámci teórie poznania. Tieto publikácie sú vhodné na hlbšie štúdium jednotlivých konceptov:

- ALBERT, H. 2022. *Traktát o kritickém rozumu*. Praha: Karolinum. 218 s. ISBN 978-80-246-5208-5.
- ANAND, G., LARSON, E. C., MAHONEY, J. T. 2020. Thomas Kuhn on Paradigms. In: *Production and Operations Management Society*. Vol. 29. No. 7. July 2020, pp. 1650 – 1657. Dostupné online: https://josephmahoney.web.illinois.edu/Publications/Papers/Anand_Larson_Mahoney.pdf
- ANDERSSON, G. 1994. Feyerabend's Epistemological Anarchism. In: *Philosophy of*

- History and Culture*. Volume 13, pp. 53 – 67. Dostupné online: https://brill.com/display/book/9789004450578/B9789004450578_s007.xml
- BAUREN, I., M., DE SOUZA, J., C. 2011. Kuhn's Theory of Scientific Revolutions in Accounting Articles. In: *Corporate Ownership & Control*. Volume 8. Issue 2. Winter 2011, pp. 77 – 88. Dostupné online: https://pdfs.semanticscholar.org/9277/aaef6e7e8cdb66df4ed96592f7d5e21a3729.pdf?_gl=1*1hdqw7d*_ga*Njk0OTI2N-jE5lJjE3MDc1ODYxMTI.*_ga_H7P4ZT52H5*MTcxMTI3NjI1NC4yLjAuMTcxMTI3NjI1OS41NS4wLjA.
- BONAVENTURE CHIKE, A. 2020. An Evaluation Of Thomas S. Kuhn's Concept Of Paradigm. In: *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies*. Volume 7. Issue 6. June 2020, pp. 85 – 92. Dostupné online: https://www.ijiras.com/2020/Vol_7-Issue_6/paper_12.pdf
- FARRELL, R. P. 1998. *Feyerabend's epistemological anarchism and values-based rationality*. Australian National University. 233 s. Dostupné online: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/handle/1885/144636>
- FEYERABEND, P. K. 2001. *Rozprava proti metodě*. Praha: Aurora. 430 s. ISBN 80-7299-047-0.
- FEYERABEND, P. K. 2004. *Věda jako umění*. Praha: Ježek. 118 s. ISBN 80-85996-37-5.
- HANNON, M. 2013. Fallibilism ant the value of knowledge. In: *Springer Link*. Volume 191(2014), pp. 1119 – 1146. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/257666749_Fallibilism_and_the_Value_of_Knowledge
- HOLLIDAY, W., H. 2015. Fallibilism and Multiple Paths to Knowledge. In: *Oxford Studies in Epistemology*. Vol. 5. 2015, pp. 97 – 144. Dostupné online: https://philosophy.berkeley.edu/rails/active_storage/disk/eyJfcmFpbHMiOnsibW-Vzc2FnZSI6IkJBaDdDVGV9JTYtJWNVNTSWWhNekkzZURSc04zQXlkSEUxZ-FhKc2JHTm5keJlZlW5GeGFewTFNqV2QmtWVU9oQmthWE53YjNOcGR-HbHZia2tpUlDsdWJHbHVvaVHNnWm1sc1pXNWhiV1U5SWSxMWJlUnBj-R0YwYUM1d1pHWWlPeUJtYVd4bGJtRnRaU285VlZSR0xUZ25KMDEyY-khScGNHRjBhQzV3WkdZR093WlVPaEZqYjI1MFpXNTBYM1I1Y0dWsklo-UmhjSEJzYVdOaGRHbHZiaTl3WkdZR093WlVPaEZ6WlhKMmFXTmxYMj-VoYldVNkNteHZZMkZzIiwZlXhwIjoiMjAyNC0wNi0xM1QxMDowN-TozMS4yODRaliwicHVyIjoiYmxyYl9rZXkifX0=82810ae9cd58e23549fd06f-7096d9360e1e25a84/Multipath.pdf
- KUHN, T., S. 2008. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH. 206 s. ISBN 80-86005-54-2.
- MAKSIMOVIĆ, J., EVTIMOV, J. 2023. *Positivism and post-positivism as the basis of quantitative research in pedagogy*. In: *Research in pedagogy*. Vol. 13. No. 1. Year 2023, pp. 208 – 218. Dostupné online: https://research.rs/wp-content/uploads/2023/06/2217-7337_v13_n01_p208.pdf
- MIHINA, F., SEDOVÁ, T., ZOUHAR, M. *Logický pozitivizmus. Moritz Schlick, Otto Neurath, Rudolf Carnap, Carl G. Hempel, Hans Reichenbach a A. J. Ayer*. Bratislava: IRIS. 540 s. ISBN 80-89238-06-8.
- NIAZ, M. 2020. *Feyerabend's Epistemological Anarchism. How Science Works and its Importance for Science Education*. Springer Cham. DOI: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-36859-3>

- PARK, S., Y. 2020. The Positivism Paradigm of Research. In: *Academic Medicine. Journal of the Association of American Medicine Colleges*. 95(5). May 2020, pp. 690 – 694. Dostupné online: https://journals.lww.com/academicmedicine/fulltext/2020/05000/the_positivism_paradigm_of_research.16.aspx
- PERKINSON, H., J. 2008. Fallibilism: An Alternative for Now. In: *The Educational Forum*. Volume 35. 1971. Issue 2, pp. 185 – 191. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00131727109340455>
- POPPER, K., R. 1997. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: OIKOYMENH. 617 s. ISBN 80-86005-45-3.
- POWELL, T. C. 2001. Fallibilism and Organizational Research: The Third Epistemology. In: *Journal of Management Research*. Vol. 1. Iss. 4 (Sep-Dec 2001), pp. 201 – 219. Dostupné online: https://www.thomaspowell.co.uk/article_pdfs/Fallibilism_web_version.pdf
- RILEY, D. 2007. The Paradox of Positivism. In: *Social Science History*. Vol. 31. No. 1 (Spring 2007), pp. 115 – 126. Dostupné online: <https://sociology.berkeley.edu/sites/default/files/faculty/Riley/positivism.pdf>
- SAMIAN, A., L. 1994. The Impact of Kuhn's Structure of Scientific Revolutions on Sociology of Science. In: *Akademika*. 44 (January 1994), pp. 125 – 136. Dostupné online: https://journalarticle.ukm.my/4127/2/jakad_44-01-lock.pdf
- VIŠŇOVSKÝ, E., MIHINA, F. 1998. *Pragmatizmus. Charles Sanders Peirce, John Dewey, William James*. Bratislava: IRIS. 569 s. ISBN 80-88778-45-X.
- WINCH, P. 2004. *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 132 s. ISBN 80-7325-035-7.
- WITTGENSTEIN, L. 2003. *Tractatus Logico-philosophicus*. Bratislava: Kalligram. 320 s. ISBN 80-7149-600-6.

5 ETIKA A VEDECKÁ INTEGRITA VO VÝSKUME SOCIÁLNYCH VIED – ZODPOVEDNÉ SKÚMANIE

Výskum v sociálnych vedách je dôležitým nástrojom na pochopenie ľudského správania, spoločenských procesov a vzťahov. Aby bol však tento výskum dôveryhodný, spravodlivý a prospešný pre spoločnosť, je nevyhnutné dodržiavať určité etické štandardy. Etika vo výskume sociálnych vied sa týka zabezpečenia práv, dôstojnosti a bezpečnosti účastníkov výskumu, zodpovedného prístupu k dátam a transparentnosti vo výskumnom procese. Etika vo výskume je tak neoddeliteľnou súčasťou procesu skúmania spoločnosti. Jej dôležitosť vyplýva z niekoľkých kľúčových faktorov:

1. Ochrana účastníkov výskumu

Účastníci a účastníčky výskumu musia byť chránení pred poškodením, diskrimináciou a narušením ich súkromia. Dodržiavanie etických štandardov zaisťuje, že účastníci a účastníčky sú informovaní o účele výskumu a súhlasia so svojou účasťou dobrovoľne.

2. Dôveryhodnosť výsledkov

Správna etická prax zabezpečuje dôveryhodnosť výsledkov výskumu. Transparentnosť, zverejňovanie údajov a metód či reprezentatívny výber účastníkov sú niektoré z kľúčových faktorov, ktoré prispievajú k dôveryhodnosti výskumu.

3. Zodpovednosť voči spoločnosti

Výskumníci a výskumníčky majú zodpovednosť voči spoločnosti, v ktorej pôsobia. Ich výskum by mal prispievať k zlepšeniu kvality života ľudí a riešeniu spoločenských problémov.

Vzhľadom na vyššie uvedené faktory je možné definovať niekoľko základných princípov, ktoré by mali byť dodržiavané vo výskume sociálnych vied:

- **Informovaný súhlas:** Účastníci a účastníčky výskumu musia byť informovaní o účele výskumu, jeho postupe, možných rizikách a prínosoch. Ich súhlas by mal byť dobrovoľný a založený na primeranej informovanosti.
- **Anonymita a dôvernosť:** Identita účastníkov a účastníčok by mala byť chránená. Výskumníci a výskumníčky by mali zabezpečiť, že osobné údaje nebudú odhalené a že dáta budú uchované dôverne.
- **Nepoškodzovanie:** Výskum by nemal spôsobovať fyzické ani psychické poškodenie účastníkov či účastníčok. Výskumníci a výskumníčky musia minimalizovať riziká a zabezpečiť, že prínosy prevážia nad možnými negatívnymi dôsledkami.
- **Spravodlivosť:** Výskumníci a výskumníčky by mali byť spravodliví voči všetkým účastníkom a účastníčkam a zabezpečiť rovnomerné zastúpenie rôznych skupín vo výskume.
- **Zverejňovanie výsledkov:** Výsledky výskumu by mali byť transparentné a zverejňované s cieľom poskytnúť prístup k poznatkom a umožniť overenie a verifikáciu štúdií.

Etika vo výskume však nie je len súborom abstraktných ideí či morálnych a formálnych ustanovení, ktoré sú definované intuitívne alebo nesystematicky. Etické normy a pravidlá vedeckej praxe sú explicitne vyjadrené v špecializovaných dokumentoch určených pre výskumnú komunitu. V roku 2021 pristúpili predstavitelia širokej akademickej obce a vedeckovýskumnej obce v Slovenskej republike k prijatiu dokumentu *Deklarácia o posilnení kultúry a vedeckej integrity na Slovensku* (2021). Obsah deklarácie vychádza predovšetkým z európskych štandardov definovaných v dokumente *Európsky kódex etiky a integrity výskumu* (2018), ktorý je zároveň záväzným dokumentom pre výskumníkov a výskumníčky zapojených do rámcových programov EÚ. Podpísaním tohto

dokumentu sa signatári okrem iného zaviazali vytvoriť Národnú etickú komisiu a zároveň podporiť dokument *Národný etický kódex vedeckej integrity*.

Národný etický kódex vedeckej integrity (ďalej len NEKVI) čerpá svoj obsah tiež z dokumentov Európskej komisie (*Recommendations for the Investigation of Research Misconduct*, Lanzerath, Foeger, 2020) a OECD (*Best Practices for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct*, 2009). Pravidlá výskumnej činnosti a vzdelávania definuje NEKVI v čl. II., kde stanovuje všeobecné zásady vedeckého bádania a správnu vedeckú prax. Správna vedecká prax podľa čl. II.2 zahŕňa nasledujúce oblasti:

- Výskumné prostredie
- Vzdelávanie, dohľad a odborné vedenie
- Výskumné postupy
- Etické opatrenia zabezpečujúce ochranu a bezpečnosť
- Spracovanie a správu dát
- Kooperáciu a koordináciu
- Publikovanie a šírenie informácií
- Posudzovanie, hodnotenie a edičná činnosť

Článok III následne popisuje porušenia vedeckej integrity a riešenie porušenia etických pravidiel výskumu. Medzi závažné porušenie vedeckej integrity NEKVI (Čl. III. 1. 1) zaraďuje predovšetkým tri formy:

- a) **Fabrikácia** – vytváranie vymyslených výsledkov a ich zaznamenávanie tak, ako keby boli skutočné
- b) **Falšovanie** – manipulácia s výskumným materiálom, zariadeniami alebo procesmi, alebo neopodstatnená zmena, vynechanie alebo ignorovanie dát alebo výsledkov
- c) **Plagiátorstvo** – použitie práce a myšlienok iných ľudí bez uvedenia riadneho odkazu na pôvodný zdroj, čím sa porušujú práva pôvodného autora alebo autorov na výsledky jeho tvorivej duševnej činnosti.

Podľa NEKVI existujú aj ďalšie porušenia správnej výskumnej praxe, ktoré poškodzujú integritu výskumného procesu alebo výskumných pracovníkov, ktoré definuje ako pochybné vedecké praktiky (viac Čl. III. 1. 2). Tieto porušenia, rovnako ako predchádzajúce závažné porušenia vychádzajú z Európskeho kódexu etiky a integrity výskumu (2018, s. 9 – 10). Príklady neprijateľných praktík zahŕňajú, ale nie sú obmedzené na:

- Manipuláciu s autorstvom alebo znevažovanie úlohy ostatných výskumných pracovníkov v publikáciách.
- Opätovné publikovanie podstatných častí z vlastných skorších publikácií vrátane prekladov bez riadneho uvedenia alebo citovania originálu (tzv. autoplagiátorstvo).
- Selektívne citovanie s úmyslom podporiť vlastné zistenia alebo vyhovieť redaktorom, recenzentom či kolegom.
- Neposkytnutie výsledkov výskumu.
- Ohrozovanie nezávislosti výskumného procesu alebo oznamovania jeho výsledkov zaujatým spôsobom v prospech financovateľov/podporovateľov výskumu.
- Bezodôvodné rozširovanie bibliografie.
- Zlovoľné obvinenie výskumného pracovníka z porušenia etických alebo iných pravidiel výskumu.
- Skresľovanie výsledkov výskumu.
- Zveličovanie významu a praktického uplatnenia výsledkov výskumu.
- Zdržiavanie alebo neprimerané bránenie v práci iných výskumných pracovníkov.
- Zneužívanie služobného veku na porušovanie integrity výskumu.
- Ignorovanie údajného porušovania integrity výskumu alebo utajovanie nevhodných reakcií na porušenie etických a iných pravidiel výskumu.
- Zakladanie alebo podpora časopisov, ktoré podkopávajú kontrolu kvality výskumu (tzv. predátorské časopisy).

Medzi závažným porušením etických pravidiel výskumu a pochybnými vedeckými praktikami však neexistuje stanovená jasná hranica, predovšetkým v prípadoch, keď sa pochybné vedecké praktiky opakujú zo strany starších výskumných a akademických pracovníkov.

Pri výskume sociálnych vied sa okrem porušovania etického kódezu a pravidiel správnej výskumnej praxe môžu objaviť i rôzne etické výzvy, ktoré si vyžadujú osobitnú pozornosť:

- **Zraniteľné skupiny:** Výskum zraniteľných skupín, ako sú deti, seniori alebo marginalizované komunity, vyžaduje dodatočné opatrenia na ochranu ich práv a bezpečnosti.
- **Zneužitie dát:** Výskumníci a výskumníčky musia byť obozretní pri zberaní a spracovávaní dát a zabezpečiť, že údaje nebudú zneužitá alebo využité neeticky na rôzne obchodné alebo politické účely.
- **Konflikty záujmov:** Výskumníci a výskumníčky musia identifikovať a zvládnuť prípadné konflikty záujmov, ktoré by mohli ovplyvniť výskumný proces alebo výsledky.
- **Sociálna spravodlivosť:** Etický výskum by mal klásť dôraz na sociálnu spravodlivosť a prispievať k riešeniu sociálnych nerovností a problémov.
- **Využívanie digitálnych technológií:** Využívanie digitálnych technológií, umelej inteligencie a asistenčných nástrojov je v súčasnosti jednou z najdiskutovanejších otázok o budúcnosti výskumu v sociálnych vedách. Tvorba jednotných pravidiel na využívanie digitálnych nástrojov je jednou z najväčších výziev vedy v čase tzv. digitálnej revolúcie.

Etika v sociálnom výskume je nevyhnutným aspektom, ktorý ovplyvňuje kvalitu a hodnovernosť výsledkov. Dodržiavanie etických štandardov umožňuje výskumníkom a výskumníčkam vykonávať spravodlivý, zodpovedný a dôveryhodný výskum, ktorý prispieva k lepšiemu porozumeniu spoločenských javov a zlepšeniu kvality života v spoločnosti.

Kontrolné otázky k 5. kapitole:

1. Definujte základné princípy, ktoré je nevyhnutné dodržiavať pri výskume sociálnych vied.
2. Ako sa volá dokument, ktorý definuje zásadný rámec pre vedeckú integritu a etiku vzťahujúci sa na činnosť výskumníkov a výskumníčov v SR?
3. Aké formy porušovania vedeckej integrity vo výskume sú považované za závažné?
4. Popíšte rozdiel medzi závažným porušením vedeckej integrity a neprijateľnými praktikami vo výskume.
5. Aké etické výzvy je možné definovať vo výskume sociálnej práce?

Dostupná referenčná literatúra odporúčaná na ďalšie štúdium:

- CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR. 2021. Deklarácia o posilnení kultúry vedeckej integrity na Slovensku. Bratislava: CVTI SR. 26 s. ISBN 978-80-89965-99-1.
- EURÓPSKA FEDERÁCIA AKADÉMIIÍ VIED. 2018. *Európsky kódex etiky a integrity výskumu*. Berlin: All European Academies. Dostupné ONLINE.
- LANZERATH, D., FOEGER, N. 2020. *Recommendations for the Investigation of Research Misconduct*. Vienna: Austrian Agency for Research Integrity. Dostupné ONLINE.
- OECD GLOBAL SCIENCE FORUM. 2023. *Best Practices for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct*. Dostupné ONLINE.

ZÁVER

Prvá časť zo série vysokoškolských učebníc zameraných na východiská pre výskum v sociálnej práci prináša svojim obsahom základný rámec na pochopenie komplexnosti a hĺbky poznania vo vedeckom skúmaní, výskumných metód, vedeckých princípov a etických zásad s dôrazom na úlohu poznania v sociálnych vedách, predovšetkým v sociálnej práci.

Prístupy, ktoré táto publikácia predstavuje, demonštrujú proces rozvoja poznatkov, ich vývoja, zmien a zdokonaľovania. Poznávanie sveta je dynamický proces, ktorý sa neustále vyvíja a prispôbuje novým objavom a teóriám. Kým niektoré prístupy sa môžu považovať za kontroverzné či sporné, sú rovnako súčasťou neustáleho dialógu, ktorý rozvíja poznanie. Podobne si treba uvedomiť tiež fakt, že výskum v sociálnych vedách sa môže líšiť od výskumu v prírodných vedách, avšak základné princípy vedeckého poznania sú pri oboch smeroch totožné. Naša úloha ako výskumníkov a výskumníček je tak pristupovať k svojim výskumom s otvoreným a kritickým myslením, sprevádzaným neustálym záujmom o objavovanie objektívnych skutočností.

Obsah tejto učebnice je znakom toho, že veda je nekončiaci sa proces objavovania. Vedecký výskum však nie je len o objavovaní nových faktov, ale aj o tom, ako k týmto faktom pristupujeme, interpretujeme ich a integrujeme do širšieho kontextu poznania. Je preto namieste vyjadriť presvedčenie, že táto publikácia môže byť inšpiráciou a motiváciou k vedeckému skúmaniu a posilní záujem čitateľov a čitateľiek o vedecký výskum.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALBERT, H. 2022. *Traktát o kritickém rozumu*. Praha: Karolinum. 218 s. ISBN 978-80-246-5208-5.
- ALSTON, M., BOWLES, W. 2013. *Research for Social Workers. An introduction to methods. 3rd Edition*. Oxon: Routledge. 412 s. ISBN 978-0-415-50681-6.
- ANAND, G., LARSON, E. C., MAHONEY, J. T. 2020. Thomas Kuhn on Paradigms. In: *Production and Operations Management Society*. Vol. 29. No. 7. July 2020, pp. 1650 – 1657. Dostupné online: https://josephmahoney.web.illinois.edu/Publications/Papers/Anand_Larson_Mahoney.pdf
- ANASTAS, J. W. 2014. The Science of Social Work and Its Relationship to Social Work Practice. In: *Research on Social Work Practice*. 24(5), 571 – 580. DOI: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049731513511335>
- ANDERSSON, G. 1994. Feyerabend's Epistemological Anarchism. In: *Philosophy of History and Culture*. Volume 13, pp. 53 – 67. Dostupné online: https://brill.com/display/book/9789004450578/B9789004450578_s007.xml
- AUDI, R. 2005. *Epistemology. A contemporary introduction to the theory of knowledge*. London & New York: Routledge. 336 s. ISBN 0-203-98210-X. Dostupné online: <https://people.cs.rutgers.edu/~biglars/epis.pdf>
- BALOGOVÁ, B., BORISČÁKOVÁ, M. 2021. *Prolegoména kvantitatívneho výskumu v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta. 124 s. ISBN 978-80-555-2799-4.
- BAUREN, I. M., DE SOUZA, J. C. 2011. Kuhn's Theory of Scientific Revolutions in Accounting Articles. In: *Corporate Ownership & Control*. Volume 8. Issue 2. Winter 2011, pp. 77 – 88. Dostupné online: https://pdfs.semanticscholar.org/9277/aaef6e7e8cdb66df4ed96592f7d5e21a3729.pdf?_gl=1*1hdqw7d*_ga*Njk0OTI2NjE5LjE3MDc1ODYxMTI.*_ga_H7P4ZT52H5*MTcxMTI3NjI1NC4yLjAuMTcxMTI3NjI1OS41NS4wLjA.
- BEDNÁRIKOVÁ, M. 2013. *Úvod do metodológie vied*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 95 s. ISBN 978-80-8082-620-8. Dostupné online: https://ff.truni.sk/sites/default/files/publikacie/bednarikova_uvod_do_metodologie_vied.pdf
- BHATTACHERJEE, A. 2012. *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. Tampa: University of South Florida. 150 s. ISBN 978-1475146127.
- BONAVENTURE CHIKE, A. 2020. An Evaluation Of Thomas S. Kuhn's Concept Of Paradigm. In: *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies*. Volume 7. Issue 6. June 2020, pp. 85 – 92. Dostupné online: https://www.ijiras.com/2020/Vol_7-Issue_6/paper_12.pdf
- CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR. 2021. *Deklarácia o posilnení kultúry vedeckej integrity na Slovensku*. Bratislava: CVTI SR. 26 s. ISBN 978-80-89965-99-1.

- ČERNÍK, V., VICENÍK, J. 2005. *Zákon, explanácia a interpretácia v spoločenských vedách*. Bratislava: IRIS. 287 s. ISBN 80-8923-01-7. Dostupné online: <https://www.pantarhei.sk/405136-zakon-explanacia-a-interpretacia-v-spolocenskych>
- ČÍRTKOVÁ, L. 2006. Domáci násilí: fakta a paradoxy. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2006, s. 54 – 67. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/domaci-nasilii-fakta-a-paradoxy/>
- COSTES, L., MOUNIR, H. 2024. Women Far from Employment Facing the Test of Inclusion: Participation in “Remobilization” Actions as a Springboard for Socio-Professional Integration? In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1/2024, s. 32 – 41. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/women-far-from-employment-facing-the-test-of-inclusion-participation-in-remobilization-actions-as-a-springboard-for-socio-professional-integration-2/>
- CSÁMPAI, O. 2013. *Elementárium kvantitatívneho výskumu*. Trnava: Oliva. 145 s. ISBN 978-80-89332-15-1.
- DASTON, L., MOST, G. W. 2015. History of Science and History of Philologies. In: *Isis*. Vol. 106, No. 2 (June 2015), pp. 378 – 390. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/10.1086/681980?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A57bad3e87a6752cf7f2a6d676d882a88&seq=1
- DILTHEY, W. 2022. *Die Geisteswissenschaften - Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und ihrer Geschichte*. E-Artnow. 312 s. ISBN 978-8027364541.
- DISMAN, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- DOBROTA, A. 2020. *Príručka kritického myslenia*. Bratislava: Národné osvetové centrum. 20 s. ISBN 978-80-7121-367-3. Dostupné online: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2020/12/Prirucka-final-final-december.pdf>
- ECO, U. 2009. *Meze interpretace*. Praha: Karolinum. 330 s. ISBN 978-80-246-0740-5.
- EURÓPSKA FEDERÁCIA AKADÉMIÍ VIED. 2018. *Európsky kódex etiky a integrity výskumu*. Berlin: All European Academies. Dostupné ONLINE.
- FAJKUS, B. 2005. *Filosofie a metodologie vědy*. Praha: ACADEMIA. 152 s. ISBN 80-200-1304-0.
- FARRELL, R., P. 1998. *Feyerabend's epistemological anarchism and values-based rationality*. Australian National University. 233 s. Dostupné online: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/handle/1885/144636>
- FEYERABEND, P., K. 2001. *Rozprava proti metodě*. Praha: Aurora. 430 s. ISBN 80-7299-047-0.
- FEYERABEND, P., K. 2004. *Věda jako umění*. Praha: Ježek. 118 s. ISBN 80-85996-37-5.
- FLECK, L. 2019. *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*. Germany: Suhrkamp Press. 71 s. ISBN 978-3-528-27912-0. Dostupné online.
- GAVORA, P., KOLDEOVÁ, L., DVORSKÁ, D. 2010. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského. Dostupné online. ISBN 978-80-223-2951-4.
- GÁLÍK, D. 2009. Racionalita vedy a vedecká metóda. In: *Filozofia*. Roč. 64, 2009, č. 1, s. 1 – 8. Dostupné online: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2009/1/1-8.pdf>

- GRACIOUS, T. 2010. *Social Work Research*. New Delhi: Indira Gandhi National Open University. 385 s. ISBN 978-81-266-4773-6.
- GRUNDÉLOVÁ, B. 2019. Genderové aspekty v sociální práci s rodinou – implikace pro vzdělávání. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2019, s. 53 – 67. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/gender-aspects-in-family-social-work-implications-for-education/>
- HALAS, J. 2016. Metódy dedukcie a indukcie v spoločenskovednej metodológii. In: *Teorie vědy*. 2016-2. Dostupné online: <https://teorievedy.flu.cas.cz/index.php/tv/article/viewFile/322/349>
- HANNON, M. 2013. Fallibilism and the value of knowledge. In: *Springer Link*. Volume 191(2014), pp. 1119 – 1146. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/257666749_Fallibilism_and_the_Value_of_Knowledge
- HARRINGTON, A. 2006. *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál. 495 s. ISBN 80-7367-093-3.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HOLLIDAY, W., H. 2015. Fallibilism and Multiple Paths to Knowledge. In: *Oxford Studies in Epistemology*. Vol. 5. 2015, pp. 97 – 144. Dostupné online: https://philosophy.berkeley.edu/rails/active_storage/disk/eyJfcmFpbHMiOnsibWVzc2FnZSI6IkJBaDdDVGV9JYjYjWVNTSWhNekkzZURSc04zQXlkSEUxZ-FhKc2JHTm5kelJzZW5GeGFewTFNQV2QmtWVU9oQmthWE53YjNOcGR-HbHZia2tpUldsdWJHbHVhVHNnWm1sc1pXNWhiV1U5SWsxMWJlUUNBj-R0YwYUM1d1pHWWlPeUJtYVd4bGJtRnRaU285VIZSR0xUZ25KMDEY-khScGNHRjBhQzV3WkdZR093WlVPaEZqYjI1MFpXNTBYMlI1Y0dWsklo-UmhjSEJzYVdOaGRHbHZiaTl3WkdZR093WlVPaEZ6WlhKMmFXTmxYMj-VoYldVNkNteHZZMkZzIiwvZXhwIjoiMjAyNC0wNi0xM1QxMDowN-TozMS4yODRaIiwicHVyIjoiYm9vY19rZXkifX0=-82810ae9cd58e23549fd06f-7096d9360e1e25a84/Multipath.pdf
- HOVANOVÁ, M. 2023. *Sociálna opora ako významná súčasť života adolescenta*. Košice: Šafárik Press. 90 s. ISBN 978-80-574-0199-5. DOI: DOI%20https://doi.org/10.33542/SOA-0199-5
- HOVANOVÁ, M., ŠLOSÁR, D. 2020. *Sanácia dysfunkčnej rodiny v pomáhajúcich profesiách*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta. 178 s. ISBN 978-80-8152-858-3. Dostupné online: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2020/ff/sanacia-dysfunkcnej-rodiny-v-pomah-profesiach.pdf>
- HOZOVÁ, L., KYZLINKOVÁ, R. 2023. Telefonická krizová intervence pro děti a mládež v ČR – situace v roce 2002 a 2003. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3/2023, s. 61 – 78. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/moznosti-subjektivniho-nahlizenipracovniku-spod-v-procesu-sverovanidetido-nrp-pribruznych-a-blizkych-osoba-jejich-vyuzivani/>
- HROMKOVÁ, M., SLANÁ, M., MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K. 2020. *Potreby rodín s deťmi s vybraným typom zdravotného postihnutia. 1. časť*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. 63 s. ISBN 978-80-568-0341-7. Dostupné online: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000029.pdf>

- HUNTINGTON WILLIAMS, E. 2022. *A History of Science: The Beginnings of Science. Volume 1 – 5*. Chicago: E-Artnow. 620 s. ISBN 80-27341-68-X. Dostupné online: https://www.najlacnejsie-knihy.sk/kniha/a-history-of-science-vol-1-5-complete-edition_36528065.html
- CHRÁSKA, M. 2007. *Metody pedagogického výzkumu – Základy kvantitatívneho výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JEDLIČKOVÁ, L. 2005. Telefonická krizová intervence pro děti a mládež v ČR – situace v roce 2002 a 2003. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1/2005, s. 101 – 114. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/telefonicka-krizova-intervence-pro-deti-a-mladez-v-cr-situace-v-roce-2002-a-2003/>
- JINEK, J. 2014. Sociální spravedlnost pro sociální práci. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4/2014, s. 73 – 82. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/socialni-spravedlnost-jako-zakladni-kriterium-socialni-prace-a-socialni-politiky/>
- KERDEMAN, D. Interpretation, Social Science, and Educational Research. In: SMEYERS, P., BRIDGES, D., BURBULES, N., GRIFFITHS, M. (eds). 2015. *International Handbook of Interpretation in Educational Research*. Springer International Handbooks of Education. Springer, Dordrecht. DOI: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-017-9282-0_2#copyright-information
- KISSOVÁ, B., LUKÁŠOVÁ, R., TOPINKA, D. 2018. Institucionální pomoc v oblasti domácího násilí z perspektivy obětí domácího násilí v partnerském vztah. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2018, s. 72 – 84. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/institucionalni-pomoc-v-oblasti-domaciho-nasili-z-perspektivy-obeti-domaciho-nasili-v-partnerskem-vztah/>
- KLIMENTOVÁ, E., DOČEKAL, V. 2023. Slyšící děti neslyčících rodičů a škola. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 6/2023, s. 86 – 98. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/slyscici-deti-neslyscich-rodicu-a-skola/>
- KOLÁŘ, P. 2002. *Pravda a fakt*. Praha: Filosofia. 316 s. ISBN 80-7007-168-0.
- KOSTURKOVÁ, M., FERENCOVÁ, J. 2019. *Stratégie rozvoja kritického myslenia. Kritické argumentovanie, debatovanie, písanie a organizovanie poznatkov*. Bratislava: Wolters Kluwer. 240 s. ISBN 978-80-571-0049-2.
- KOZÁROVÁ, N., GUNIŠOVÁ, D. 2020. *Stratégie rozvoja kritického myslenia vo vyučovaní pedagogiky*. Nitra: PF UKF v Nitre. 195 s. ISBN 978-80-558-1520-6. Dostupné online: https://www.pf.ukf.sk/images/docs/projekty/2017/pC-Cp/publikacie/Strategie_rozvoja_kritického_myslenia_vo_vyucovaní_pedagogiky.pdf
- KRATOCHVÍL, M. 2013. *Francoúzska epistemologie. Přehled vývoje do poloviny 20. století*. Praha: Triton. 296 s. ISBN 978-80-7387-671-5.
- KUHN, T., S. 1971. The Relation between History and History of Science. In: *Daedalus*. Vol. 100, No. 2, The historian and the World of the Twentieth Century (Spring, 1971), pp. 271 – 304. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/20024004?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default-t%3A57bad3e87a6752fc7f2a6d676d882a88
- KUHN, T., S. 2008. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH. 206 s. ISBN 80-86005-54-2.
- LANZERATH, D., FOEGER, N. 2020. *Recommendations for the Investigation of Research Misconduct*. Vienna: Austrian Agency for Research Integrity. Dostupné ONLINE.

- LÁZNIČKOVÁ, M., PLACHÁ, V. 2016. Zkušenosti žen, které prožily domácí násilí, se zaměřením na vnímání pomoci od pomáhajících profesí. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2016, s. 78 – 85. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/zkusenosti-zen-ktere-prozily-domaci-nasilii-se-zamerenim-na-vnimani-pomoci-od-pomahajicich-profesi/>
- LEHRER, K. 1999. *Teória poznania*. Bratislava: Infopress. 171 s. ISBN 80-85402-34-3.
- LETOVANCOVÁ, K., KOVALČÍKOVÁ, N., DOBRÍKOVÁ, P. 2017. Attitude of society towards people with mental illness: The result of national survey of the Slovak population. In: *International Journal of Social Psychiatry*. 2017; 63(3), pp. 255 – 260. DOI: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0020764017696334>
- LOUČKOVÁ, I. 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON. 311 s. ISBN 978-80-86429-79-3.
- MAKSIMOVIC, J., EVTIMOV, J. 2023. Positivism and post-positivism as the basis of quantitative research in pedagogy. In: *Research in pedagogy*. Vol. 13. No. 1. Year 2023, pp. 208 – 218. Dostupné online: https://research.rs/wp-content/uploads/2023/06/2217-7337_v13_n01_p208.pdf
- MARKOŠ, J. 2019. *Sila rozumu v bláznivej dobe. Manuál kritického myslenia*. Bratislava: N Press. 255 s. ISBN 978-80-99925-01-5.
- MARKOVÁ, D., HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L., JUHÁSOVÁ, D. 2011. Metódy sociálnej práce s deťmi zažívajúcimi domáce násilie. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2/2011, s. 68 – 84. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/metody-socialnej-prace-s-detmi-zazivajucimi-domace-nasilie/>
- MAULDIN, R. L. 2020. *Foundations of Social Work Research*. Arlington: Mavs Open Press. 444 s. Dostupné online: <https://uta.pressbooks.pub/foundationsofsocialworkresearch/>
- MEEHAN, J. 1997. Interpretation an Social Science. A Review Essay of James Bohman's New Philosophy of Social Science. In: *Human Studies*. 20, pp. 429 – 440. Dostupné online: https://www.academia.edu/104664836/Interpretation_and_Social_Science
- MEIDENBAUER, J., ASENBAUM, K., H. 2009. *Historie lidského poznání. Velké okamžiky vědy*. Praha: Rebo. 400 s. ISBN 978-80-255-0206-8. Dostupné online: <https://www.martinus.sk/2639779-historie-lidskeho-poznani/kniha?#author>
- MEIER, Z., GÁBOVÁ, K., TAVEL, P. 2023. Multidisciplinárni spolupráce pro děti a mládež s duševním onemocněním. In: *Sociální práce/Sociální práce*, č. 6/2023, s. 5 – 22. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/multidisciplinari-spoluprace-pro-deti-a-mladez-s-dusevnim-onemocnenim/>
- MIHINA, F., SEDOVÁ, T., ZOUHAR, M. *Logický pozitivizmus. Moritz Schlick, Otto Neurath, Rudolf Carnap, Carl G. Hempel, Hans Reichenbach a A. J. Ayer*. Bratislava: IRIS. 540 s. ISBN 80-89238-06-8.
- MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K., SLANÁ, M. 2022. Factors influencing the quality of life of parents raising a child with disability. In: *Kontakt – Journal of Nursing and Social Sciences Related to Health and Illness*. 24(2), pp. 154 – 162. Dostupné online: <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2022/02/08.pdf>
- MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K., SLANÁ, M., HROMKOVÁ, M. 2019. Emotional well-being and social support as important factors affecting the quality of

- life of parents of a child with cerebral palsy. In: *Serviço Social e Saúde*. Campinas. SP. v. 18. p. e019002, 2019. DOI: <https://doi.org/10.20396/sss.v18i0.8656805>
- MYDLÍKOVÁ, E. 2017. Vybrané modely rodinnej terapie v kontexte posudzovania sociálneho rizika rodiny. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 5/2017, s. 5 – 16. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/vybrane-modely-rodinnej-terapie-v-kontexte-posudzovania-socialneho-rizika-rodiny/>
- MYDLÍKOVÁ, E., PATYI, P. 2021. Rapid test sociálnej rizikovosti rodiny. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3/2021, s. 5 – 20. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/rapid-test-of-social-risk-of-the-family/>
- MYDLÍKOVÁ, E., PATYI, P., VARGOVÁ, D., NICOLUSSI, L., SLANÝ, J. 2019. Creating rapid test for timely CAN syndrome diagnosis. In: *Pensée Plurielle*. 2019/2 (n. 50), pp. 75 – 90. DOI: <https://doi.org/10.3917/pp.050.0075>
- NAGEL, E. 1979. *The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation*. Cambridge: Hackett Publishing Company. 618 s. ISBN 978-0-95151-4471-6. Dostupné online: https://www.amazon.com/Structure-Science-Problems-Scientific-Explanation/dp/0915144719#detailBullets_feature_div
- NAIAZ, M. 2020. *Feyerabend's Epistemological Anarchism. How Science Works and its Importance for Science Education*. Springer Cham. DOI: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-36859-3>
- NICOLUSSI, L. 2023. *Zanedbávané diéta*. Trnava: TYPI Universitas Tyrnaviensis. 139 s. ISBN 978-80-568-0573-2.
- NIINILUOTO, I., SINTONEN, M., WOLEŃSKI. 2004. *Handbook of Epistemology*. Springer. 1052 s. ISBN 978-1-4020-1986-9. Dostupné online: <https://philpapers.org/archive/MORSAE-6.pdf>
- NOVÁK, V., VOHÁNKA, V. 2015. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: KRYSTAL OP. 280 s. ISBN 978-80-87183-71-7.
- NOVOTNÁ, H., ŠPAČEK, O., ŠŤOVIČKOVÁ, M. 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. 495 s. ISBN 978-80-7571-025-3.
- OECD GLOBAL SCIENCE FORUM. 2023. *Best Practices for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct*. Dostupné ONLINE.
- OLECKÁ, I., IVANOVÁ, K. 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc. 44 s. ISBN 978-80-87240-33-5.
- ONDREJKOVIČ, P. 2006. K otázkam interpretácie a vedeckého vysvetľovania výsledkov výskumu v pedagogike. In: *Pedagogická orientace*, č. 2, roč. 2006, s 33 – 49. ISSN 1805-9511.
- ONDREJKOVIČ, P. 2020. *Interpretácia a vedecké vysvetľovanie v spoločenskovednom výskume*. Bratislava: VEDA. 200 s. ISBN 978-80-224-1807-2.
- PARK, S., Y. 2020. The Positivism Paradigm of Research. In: *Academic Medicine. Journal of the Association of American Medicine Colleges*. 95(5). May 2020, pp. 690 – 694. Dostupné online: https://journals.lww.com/academicmedicine/fulltext/2020/05000/the_positivism_paradigm_of_research.16.aspx
- PAŘÍZKOVÁ, A., FRÝBERT, J. 2016. Násilí v procesech marginalizace žen v oblasti poskytování placených sexuálních služeb. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 6/2016, s. 45 – 61. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/nasili-v-procesech-marginalizace-zen-v-oblasti-poskytovani-placeny-sexualnich-sluzeb/>

- PATYI, P. 2023. Majority population Attitudes towards the Roma Minority as a Specific Component of Group-Focused Enmity Syndrome in the Solvak Republic. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4/2023, s. 67 – 82. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/en/article/majority-population-attitudes-towards-the-roma-minority-as-a-specific-component-of-the-group-focused-enmity-syndrome-in-the-slovak-republic-2/>
- PERKINSON, H., J. 2008. Fallibilism: An Alternative for Now. In: *The Educational Forum*. Volume 35. 1971. Issue 2, pp. 185 – 191. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00131727109340455>
- POPPER, K., R. 1997. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: OIKOYMENH. 617 s. ISBN 80-86005-45-3.
- POWELL, T., C. 2001. Fallibilism and Organizational Research: The Third Epistemology. In: *Journal of Management Research*. Vol. 1. Iss. 4 (Sep-Dec 2001), pp. 201 – 219. Dostupné online: https://www.thomaspowell.co.uk/article_pdfs/Fallibilism_web_version.pdf
- PROBSTOVÁ, V. 2008. Sociální pracovník v oblasti komunitní péče o duševní zdraví a jeho potřeby vzdělávání. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1/2008, s. 68 – 76. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/socialni-pracovnik-v-oblasti-komunitni-pece-o-dusevni-zdravi-a-jeho-potreby-vzdelavani/>
- RÁC, I., MÁTEL, A., KOZUBÍK, M. 2016. Násilie páchané na rómských ženách v partnerských vzťahoch. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 6/2016, s. 62 – 67. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/nasilie-pachane-na-romskych-zenach-v-partnerskych-vztahoch/>
- RILEY, D. 2007. The Paradox of Positivism. In: *Social Science History*. Vol. 31. No. 1 (Spring 2007), pp. 115 – 126. Dostupné online: <https://sociology.berkeley.edu/sites/default/files/faculty/Riley/positivism.pdf>
- ROSLING, H., ROSLING, R. 2019. *Moc faktov*. Bratislava: Tatran. 336 s. ISBN 978-80-222-0993-9.
- SAMIAN, A., L. 1994. The Impact of Kuhn's Structure of Scientific Revolutions on Sociology of Science. In: *Akademika*. 44(January 1994), pp. 125 – 136. Dostupné online: https://journalarticle.ukm.my/4127/2/jakad_44-01-lock.pdf
- SEDOVÁ, T., ŠUCH, J., ŠEDÍK, M., JANČOVIČ, I. 2016. *Podoby interpretácie*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo SAV. 214 s. ISBN 978-80-224-1549-1. Dostupné online: <https://www.ff.umb.sk/katedry/katedra-filozofie/veda-a-vyskum/publikacie/book-18885/podoby-interpretacie.html>
- SLANÁ, M., MOLNÁROVÁ LETOVANCOVÁ, K., DOBRÍKOVÁ, P., HROMKOVÁ, M. 2020. Research into needs of families who have children with Down syndrome (in the Slovak framework). In: *Kontakt – Journal of Nursing and Social Sciences Related to Health and Illness*. 20(1), pp. 60 – 67. Dostupné online: <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2020/01/10.pdf>
- SOCHOROVÁ, G. 2008. Principy komunitní péče v praxi regionálního komunitního týmu péče o duševní zdraví. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1/2008, s. 108 – 118. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/principy-komunitni-pece-v-praxi-regionalniho-komunitniho-tymu-pece-o-dusevni-zdravi/>
- ŠEDÝ, J. 2021. *Kritické myšlení*. Praha: Galén. 328 s. ISBN 978-80-7492-543-6.

- ŠIMKO, J., ŠLOSÁR, D. 2019. *Homosexualita a homofóbia v kontexte sociálne práce*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 99 s. ISBN 978-80-8152-764-7. Dostupné online: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/homosexualita_a_homofobia_v_kontexte_socialnej_prace_web.pdf
- ŠRAJER, J. 2014. Sociální spravedlnost jako základní kritérium sociální práce a sociální politiky. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4/2014, s. 73 – 82. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/socialni-spravedlnost-jako-zakladni-kriterium-socialni-prace-a-socialni-politiky/>
- TÁBORSKÝ, A. 2023. Kontexty a podmínky individualizace veřejných služeb zaměstnanosti. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 6/2023, s. 78 – 85. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/kontexty-a-podminky-individualizace-verejnych-sluzeb-zamestnanosti/>
- TEATER, B. 2017. Social Work Research and Its Relevance to Practice: „The Gap between Research and Practice Continues to be Wide“. In: *Journal of Social Services Research*. 43:5, pp. 547 – 565. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01488376.2017.1340393>
- THORNDIKE, L. 1923. The Historical Background of Modern Science. In: *The Scientific Monthly*. Vol 16, No. 5 (May. 1923), pp. 488 – 497. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/6872?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A57bad3e87a6752fc7f2a6d676d882a88
- THYER, B., A. 2001. *The Handbook of Social Work Research Methods*. London: Routledge. 546 s. ISBN 0-7619-1905-8. Dostupné online: <https://www.metodos.work/wp-content/uploads/2022/04/HandbookSWorkMethods.pdf>
- TOMENGOVÁ, A. 2014. *Vedecké metódy poznávania a ich využitie v školskej praxi*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. 50 s. ISBN 978-80-565-0189-4. Dostupné online: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/a_tomengova_vedecke_metody_poznavania_a_ich_vyuzitie_v_skolskej_praxi.pdf
- TOMŠÍK, R. 2019. *Rozvoj kritického myslenia vo vyučovaní psychológie*. Nitra: Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína filozofa v Nitre. 63 s. ISBN 978-80-558-1386-8. Dostupné online: <https://sclib.svkk.sk/sck01/Record/000629856>
- TOPINKA, D. 2016. Postoje veřejnosti k domácímu násilí. Jaké inspirace přináší pro sociální práci? In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 6/2016, s. 7 – 23. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/postoje-verejnosti-k-domacimu-nasili-jake-inspirace-prinasi-pro-socialni-praci/>
- VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J., CSÉMY, L. 2017. Osobnostní faktory ovlivňující setrvání v bezdomovectví u mladých lidí. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3/2017, s. 41 – 54. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/osobnostni-faktory-ovlivnujici-setrvani-v-bezdomovectvi-u-mladych-lidi/>
- VIŠŇOVSKÝ, E., MIHINA, F. 1998. *Pragmatizmus. Charles Sanders Peirce, John Dewey, William James*. Bratislava: IRIS. 569 s. ISBN 80-88778-45-X.
- WEBER, M. 1904. Die „Objektivität“ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In: *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 19 (1904) 1. Social Science Open Acces Repository, s. 22 – 87. Dostupné online.
- WINCH, P. 2004. *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 132 s. ISBN 80-7325-035-7.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- WITTGENSTEIN, L. 2003. *Tractatus Logico-philosophicus*. Bratislava: Kalligram. 320 s. ISBN 80-7149-600-6.
- ZIBRÍNOVÁ, L., BIRKNEROVÁ, Z. 2015. *Myslenie v kontexte kognitívnych omylov*. Prešov: Bookman. 134 s. ISBN 978-80-8165-132-8. Dostupné online: https://www.unipo.sk/public/media/34291/MYSLENIE%20V%20KONTEXTE%20KOGNITIVNYCH%20OMYLOV_komplet.pdf
- ZIMMELOVÁ, P. 2006. Ekonomické násilí na seniorech. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2/2006, s. 82 – 88. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/article/ekonomicke-nasili-na-seniorech/>

ZOZNAM PRÍKLADOV

Príklad 1: *Objektívna realita*

Príklad 2: *Analýza vo výskume v sociálnej práci*

Príklad 3: *Syntéza vo výskume v sociálnej práci*

Príklad 4: *Zovšeobecnenie vo výskume v sociálnej práci*

Príklad 5: *Abstrakcia vo výskume v sociálnej práci*

Príklad 6: *Konkretizácia vo výskume v sociálnej práci*

Príklad 7: *Indukcia vo výskume v sociálnej práci*

Príklad 8: *Dedukcia vo výskume v sociálnej práci*

Príklady komplexného využitia základných myšlienkových operácií vo výskume v sociálnej práci:

Príklad 9: *Sociálna inklúzia osôb so zdravotným znevýhodnením*

Príklad 10: *Rodové aspekty domáceho násillia a vplyv sociálnej podpory na obeť*

Príklad 11: *Vplyv sociálnej interakcie na kvalitu života seniorov v zariadeniach sociálnych služieb*

Príklady nesprávnej interpretácie vo výskume v sociálnej práci:

Príklad 12: *Chudoba a sociálne vylúčenie*

Príklad 13: *Vplyv programu na podporu nezamestnaných*

Príklady výskumnej praxe sociálnej práce založenej na pozitivistickom prístupe:

Príklad 14: *Výskum zameraný na meranie efektívnosti programu na zníženie domáceho násillia*

Príklad 15: *Výskum hodnotenia úrovně spokojnosti prijímateľov a prijímateľiek služieb v sociálnych službách*

Príklady výskumnej praxe sociálnej práce založenej na falibilistickom prístupe:

Príklad 16: *Výskum v oblasti efektívnosti intervencií v sociálnej práci*

Príklad 17: *Evaluácia účinnosti programov na zlepšenie sociálnych podmienok*

Príklady výskumu v sociálnej práci, v ktorých sa by sa mohol prejavíť koncept vedeckých revolúcií:

Príklad 18: *Zmena paradigmy v prístupe k resocializácii mladistvých delikventov*

Príklad 19: *Vývoj inovatívnych metód v práci s ohrozenými rodinami*

Príklady výskumu v sociálnej práci, v ktorých sa by sa mohol prejavíť epistemologický anarchizmus:

Príklad 20: *Výskum rodinných vzťahov a dynamiky*

Príklad 21: *Výskum skúseností menších a marginalizovaných skupín vo vzťahu s majoritou*

Peter Patyi

**ZÁKLADY VEDECKEJ METÓDY
POZNANIA VO VZŤAHU
K SOCIÁLNEJ PRÁCI**

Zodpovedný redaktor: PhDr. Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková
Obálka: Mgr. Marek Petržalka

Pre Fakultu zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity
vydalo vydavateľstvo TYPI UNIVERSITAS TYRNAVENSIS,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 414. publikáciu.

Vytlačila Veda, vydavateľstvo SAV.

ISBN 978-80-568-0646-3
ISBN online 978-80-568-0650-0
DOI: 10.31262/978-80-568-0650-0/2024

ISBN 978-80-568-0646-3

ISBN online 978-80-568-0650-0

DOI:10.31262/978-80-568-0650-0/2024

978-80-568-0646-3

9 788056 806463 >